

MINNA CANTHIN KIRJAILIJAKUVAN MUUTOKSIA ELÄMÄKERTOJEN
JA KIRJALLISUUSHISTORIOIDEN VALOSSA

Tuija Saarinen
Pro gradu -tutkielma
Kotimainen kirjallisuus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
Kesäkuu 2020

SAARINEN, TUIJA: Minna Canthin kirjailijakuvan muutoksia elämäkertojen ja kirjallisuushistorioiden valossa

Pro gradu -tutkielma, 81 s.

Kotimainen kirjallisuus

Kesäkuu 2020

Tässä tutkielmassa tarkastelen Minna Canthin kirjailijakuvan muutoksia elämäkertojen ja kirjallisuushistorioiden valossa. Elämäkertoilla ja kirjallisuushistorioilla on merkittävä rooli kirjailijakuvan muovaamisessa. Aineistooni olen valinnut kolme elämäkerta ja kuusi kirjallisuushistoriaa reilun sadan vuoden aikajänteellä.

Elämäkerrat ja kirjallisuushistoriat muodostavat katseen, jossa on merkittävästi valtaa. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni on muun muassa se, mitä seikkoja eri aikakaudet ovat Canthista halunneet nostaa esiin ja miksi. Kysyn myös, mitä teoksia nousee esille, mihin ajalliseen ja kirjalliseen kontekstiin elämäkerrat ja kirjallisuushistoriat sijoittuvat sekä miten Canth on eri aikakausina aseteltu kirjalliseen kaanoniimme.

Tutkimuksessani hyödynnän elämänkerrontaan liittyvää tutkimusta, jota on viime vuosina tehty etenkin kulttuurihistorian alalla. Uraauurtavaa työtä biografian tutkimuksessa ovat tehneet muun muassa Turun yliopiston kulttuurihistorian dosentti Maarit Leskelä-Kärki ja Tanskan kansallisarkiston historian ja vertailevan kulttuurintutkimuksen professori Birgitte Possing. Kirjallisuushistorioitsijoiden tapaa käsitellä naista kirjoittavana subjektina on tarkastellut puolestaan Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori Päivi Lappalainen.

Keskeisin tutkimustulokseni elämäkertojen osalta on, että suurin liikahdus Canthin kirjailijakuvassa on tapahtunut suhtautumisessa kirjailijan teosten taiteelliseen arvoon. Siinä missä varhaisin tarkastelemani elämäkerta näki Canthin pääasiassa naisasianaisena, tuo tuorein elämäkerta esiin Canthin ennen kaikkea aikansa merkittävimpiin lukeutuvana kirjailijana.

Sama ilmiö voidaan nähdä myös kirjallisuushistorioissa. Niistä nousee esille myös se, miten Canthin tuotannon tarkkarajainen jako kolmeen vaiheeseen korvautuu vähitellen käsityksellä, jonka mukaan mitään "kääntymystä" tendenssikaudesta psykologiseen ei voida osoittaa. Yhteiskunnallinen on koko ajan vaikuttamassa psykologisessa ja päinvastoin.

Asiasanat: Minna Canth, kirjailijakuva, elämäkerrat, biografiat, kirjallisuushistoriat

SISÄLLYS

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohtia ja tutkimuskysymys	2
1.2. Käsitteet ja teoriaa	7
1.3. Varhain luotu myytti	14
1.4. Yhteiskunnallinen ja psykologinen Canth	17

2. PAINOTUKSIA JA ESIINNOSTOJA ELÄMÄKERROISSA

2.1. Elämänvaiheet - Mina Johnsonista Minna Canthiksi	20
2.2. Huomio teoksiin	30
2.3. Naisasian paloa	39
2.4. Yksityinen Minna	43

3. KIRJALLISUUSHISTORIAM KIRJAILIJAKUVAN MUOVAAJINA

3.1. "Enemmän aatteen ihminen kuin runoilija"	48
3.2. Poikkeusnainen	51
3.3. Virikkeitä toisen luokan kirjallisuudesta	54
3.4. Aika toimikoon suodattimena	58
3.5. Vastakaanon esittelee anarkistin	59
3.6. Canth ajan ilmiöiden ja hengen kuvaajana	63

4. PÄÄTÄNTÄ

LÄHTEET

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohtia ja tutkimuskysymys

Minna Canth (Ulrika Wilhelmina Johnson 1844–1897), jonka syntymästä tuli viime vuonna kuluneeksi 175 vuotta, oli elinaikanaan rakastettu ja vihattu, palvottu ja kiistelty kirjailija ja henkilö. Hänen asettumisensa suomalaiseen kirjalliseen kaanoniin ei ollut itsestäänselvää. Kiivaat vastustajat moittivat Canthia muun muassa siitä, että hänen henkilöhahmonsia eivät olleet todenmukaisia ja että hänen teoksensa olivat liian tendenssimäisiä eli tarkoituspäisiä. Tällä he tarkoittivat lähinnä sitä, että yhteiskunnallisten epäkohtien osoittaminen tapahtui taiteellisen arvon kustannuksella. Katsottiin myös, että hänen novellinsa ja näytelmänsä loukkasivat vallitsevaa makua. Monet kirjallisuushistorioitsijat taas ovat vähätellen korostaneet Suomalaisen Teatterin johtajan Kaarlo Bergbomin ja aikakauden eurooppalaisten kirjailijoiden voimakasta vaikutusta Canthin tuotannossa (mm. Koskimies 1965, 29–72.)

Kirjailijana Canth kuului suomalaisen realismin uranuurtajiin ja oli merkittävä suomenkielinen näytelmäkirjailija. Hän oli myös ensimmäinen suomenkielinen sanomalehtinainen. Canth julkaisi kaikkiaan kymmenen näytelmää, seitsemän pitkää novellia sekä lisäksi kertomuksia, lehtiartikkeleita ja puheita. (minnansalonki a.)

Henkilökohtaisesti koen Canthin teokset äärimmäisen vaikuttaviksi. Erityisesti *Työmiehen vaimo* (1885), jonka luin reilu kymmenen vuotta sitten, herätti minussa voimakkaan epäoikeudenmukaisuuden tunteen, joka oli lähes fyysinen. Ihailen muun muassa Canthin kykyä ravistella lukijaa, hänen tunteen paloansa, älykkyytään sekä lukeneisuuttaan ja sivistyneisyyttään.

Canthia on tutkittu todella paljon ja hänestä on kirjoitettu lukuisia artikkeleita ja julkaisuja. Julkaisujen teemoja ovat olleet muun muassa Canth liikenaisena, Canthin kirjeet, Canthin Kuopio, Canthin kielet, Canthin lehtikirjoitukset ja puheet ja jopa Kanttilan puutarha. Juhlavuosi 2019 poiki useita Canthia käsitteleviä teoksia ja osoitti, että hän inspiroi edelleen. Kaikki nämä tekstit ovat olleet tärkeässä asemassa Canthin kirjailijakuvaa rakennettaessa.

Poikkeuksellista on, että Canthista on tehty useita elämäkertoja, ensimmäinen vain yhdeksän vuotta hänen kuolemansa jälkeen. Elämäkerrat ovat voimakkaasti muokanneet Canth-kuvaa. Canthista on tehty neljä, joidenkin laskutapojen mukaan

viisi elämäkertaa (minnansalonki b). Lisäksi Canth kirjoitti vuonna 1891 – 47-vuotiaana – norjalaiselle *Samtiden*-lehdelle lyhyen omaelämäkerran (Canth 1973, 464–470).

Ensimmäisenä elämäkerran tekoon Canthin kuoleman jälkeen tarttui Canthin läheinen ystävä ja naisasianainen Lucina Hagman (1853–1946). Hagman oli suomalainen koulunjohtaja, naisasialiikkeen pioneeri ja nuorsuomalainen poliitikko. Hän oli Naisasialiitto Unionin ensimmäinen ja pitkäaikainen puheenjohtaja ja perusti vuonna 1899 Marttajärjestön sekä vuonna 1907 Suomalaisen Naisliiton. Hagman opiskeli Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaarissa 1870-luvun alkupuolella lehtori Ferdinand Canthin – Minna Canthin puolison – johdolla. Hän tutustui Minna Canthiin tosin vasta myöhemmin naislyseohankkeen yhteydessä. Hagman oli Canthin henkilökohtainen ystävä ja he kävivät laajaa kirjeenvaihtoa. (Maijala 2014, 381; Wikipedia a.) Hagmanin Canth-elämäkerta ilmestyi kaksiosaisena, ensimmäinen osa vuonna 1906 ja toinen osa vuonna 1911 (*Minna Canthin elämäkerta. Ensimmäinen osa* (=MCA) ja *Minna Canthin elämäkerta. Toinen osa* (=MCB)). Hagmanin teokset vaikuttivat hyvin voimakkaasti Canthin julkisuuskuvaan ja loivat perustan sille, miten säilyneitä lähteitä on myöhemmin tulkittu.

Toinen elämäkerta ilmestyi ruotsiksi vuonna 1942, tekijänä kirjallisuudentutkija Greta von Frenckell-Thesleff (Margareta Lovisa Thesleff 1881–1967). Teoksen nimi oli *Minna Canth och "det unga Finland"*. Se suomennettiin vuonna 1944, Canthin syntymän 100-vuotisjuhlavuonna nimellä *Minna Canth* (=MC). Greta von Frenckell-Thesleff oli suomalainen kirjallisuudentutkija ja kirjailija, joka kirjoitti ruotsiksi. Hän oli filosofian tohtori ja diplomaatti Rolf Thesleffin puoliso. Mieheensä eläessä Frenckell-Thesleff keskittyi diplomaatinrouvan rooliinsa, ja vasta tämän kuoltua vuonna 1938 alkoi varsinaisesti ura tutkijana ja kirjailijana. Canthin lisäksi Frenckell-Thesleff kirjoitti kirjan muun muassa italialaisesta renessanssirunoilijattaresta Gaspara Stampasta (1523–1554). Frenckell-Thesleff oli erityisen kiinnostunut naiskysymyksistä, ja hänen arkistossaan oli laaja kokoelma aihetta käsitteleviä lehtileikkeitä (Svenska Litteratursällskapet i Finland).

Sitten kuluihin melkein 50 vuotta, ennen kuin taas filosofian tohtori ja kirjallisuudentutkija Reetta Nieminen (1930–) tarttui aiheeseen teoksessaan *Minna Canth. Kirjailija ja kauppias* (1990). Teoksen fokuksessa on Canthin kauppiasura. Canthin liikenaisen uraa on tutkinut myös Ilkka Nummela teoksessaan *Toiselta*

kantilta – Minna Canth liikenaisena (2004).

Tuorein elämäkerta on kirjallisuudentutkija Minna Maijalan (1975–) kirjoittama *Herkkä, hellä, hehkuvainen: Minna Canth* (2014) (= HHH), joka ilmestyi Canthin syntymän 170-vuotisjuhlavuoden kunniaksi. Maijala on tietokirjailija ja kirjallisuushistorioitsija, joka on profiloitunut Canth-tutkijaksi muun muassa väittelemällä Canthin tuotannon psykologisesta ihmiskuvasta tutkimuksellaan *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa* (2008). Maijala pyrkii väitöskirjassaan osoittamaan, että Canth ei siirtynyt psykologiseen kuvaukseen vasta 1890-luvulla yhteiskunnallisen tendenssivaiheen jälkeen, vaan psykologinen ja yhteiskunnallinen kietoutuvat yhteen koko hänen kypsän tuotantonsa ajan. (Wikipedia b; Maijala 2008, 13.) Maijalan Canth-elämäkerrasta on sanottu, että elämäkerturi "pyyhkii pöytänsä vanhoilla Canth-biografioilla, ja perustellusti." (Kantokorpi 19.3.2014.) Maijala pölyttääkin teoksessaan etenkin Lucina Hagmanin luomaa kuvaa Canthista.

Elämäkerroista olen valinnut tarkastelun kohteiksi Hagmanin, Frenckell-Thesleffin ja Maijalan teokset. Olen rajannut tutkielman materiaalia siten, että jätän tarkastelun ulkopuolelle Reetta Niemisen Canth-elämäkerran *Minna Canth. Kirjailija ja kauppias*. Se keskittyy Canthin liikenaisen uraan ja esimerkiksi nuoruusvuodet, avioliitto ja perhe jäävät vähälle huomiolle. Teoksesta puuttuu myös selkeä aikajana. Tutkielmassani mukana olevat elämäkerrat hahmottavat Canthin koko elämänkaaren lapsuudesta kuolemaan.

Tarkastelen tutkielmassani lopuksi Canthin kirjailijakuvan muutoksia myös joidenkin keskeisten kirjallisuushistorioiden valossa. Tarkastelun keskiöön olen valinnut kuusi kirjallisuushistoriaa, joista varhaisin on vuodelta 1934 ja tuorein vuodelta 1999. Olen ottanut mukaan laajat suomenkieliset yleisesitykset. Poikkeuksena on "*Sain roolin johon en mahdu*". *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* -teos (1989) (= SR), joka haastaa kirjallisuushistorioita perinteisesti vallinneen miehisen kaanonin. Kyseessä on valtakaaonia vastaan asettuva "vastakaanon". Katson, että tämän teoksen Canth-osuus tuo aiheeseen tärkeää näkökulmaa. Olen poiminut tutkielmani teokset siten, että niistä syntyy ajallisesti mielekäs ja suhteellisen kattava jatkumo: Teokset ovat vuosilta 1934, 1944, 1965, 1981, 1989 ja 1999. Tiedostan, että olisin voinut koostaa kohdeteoslistani toisinkin, nyt esimerkiksi ulkopuolelle jää ansiokkaita ruotsinkielisiä esityksiä. Tutkielmani aineistoon kuuluvat

teokset ovat niin kutsuttuja akateemisia kirjallisuushistorioita, joten koulukäyttöön suunnatut teokset on myös rajattu ulkopuolelle.

Kirjallisuudentutkija Viljo Tarkiainen (1879–1951) tarttui 1930-luvun alussa, reilut 30 vuotta Canthin kuoleman jälkeen suomalaisen kirjallisuushistorian kirjoittamiseen. *Suomalaisen kirjallisuuden historia* -teos (= S) ilmestyi vuonna 1934. Tarkiaisen teosta voisi luonnehtia suomenkielisen kirjallisuuden historian perusteokseksi, sillä siitä tuli vuosikymmeniksi eräänlainen normaalihistoria, jota pitkään käytettiin yliopistollisena oppikirjana (Laitinen 1980, 32). Seuraava laaja kirjallisuushistoria oli kirjallisuudentutkija Rafael Koskimiehen (1898–1977) *Elävä kansalliskirjallisuus* (1944, 1946, 1949). Sodan varjossa alulle pantu teos keskittyy nimensä mukaisesti puhtaasti suomalaiseen kirjallisuuteen. Realismia ja Canthia esitellään teoksen ensimmäisessä osassa (= E).

Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon -teos (= SK) ilmestyi vuonna 1965 niin ikään Koskimiehen kirjoittamana. Se on osa 8-osaista teossarjaa (*Suomen kirjallisuus I–VIII*), joka ilmestyi 72 kirjoittajan yhteistyönä vuosina 1963–1970 (Laitinen 1980, 37). Kyseessä on laajin tähänastisista suomalaisista kirjallisuushistorioista. Kirjallisuudentutkija Kai Laitisen (1924–2013) *Suomen kirjallisuuden historia* (= SKH) ilmestyi vuonna 1981. Se on verrattain suppea teos, reilut 600 sivua, ja siinä Canthin osuus on mahdutettu viiteen, varsin informatiiviseen sivuun.

Kirjallisuudentutkija Maria-Liisa Nevalan (1943–) toimittama teos *"Sain roolin johon en mahdu"*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* (=SR) ilmestyi vuonna 1989 ja herätti aikanaan paljon keskustelua akateemisten piirienkin ulkopuolella. Kuten Tieteen termipankki (g) toteaa "Nevalan toimittama massiivinen naiskirjallisuutemme historia on Suomessa 1980-luvulta lähtien nopeasti kehittyneen naistutkimuksen komeimpia saavutuksia". Tekijät eivät katsoneet teosta kirjallisuushistoriaksi, mutta sellaiseksi se on laskettavissa.

Tuorein kirjallisuushistoriamme on peräisin vuodelta 1999. *Suomen kirjallisuushistoria 1-3* on suomalaisten yliopistojen yhteishanke, jossa oli mukana lähes 70 tutkijaa (Ahola 25.10.1999). Sen toisessa osassa, *Järkiuskosta vaistojen kapinaan* (toim. Lea Rojola) (= SK2) Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori Päivi Lappalainen esittelee realismin ja naturalismin kautta kirjallisuudessamme. Jo teoksen ensimmäisen osan otsikko, "Kirjallisuus ratkoo

nykyajan ongelmia", paljastaa painotuksen. Tarkastelun alla on se, miten kirjallisuus kuvaa ympäröivää todellisuutta ja pyrkii omalta osaltaan jäsentämään sitä.

Kun kyseessä on näinkin poikkeuksellinen kirjailija, että hänestä on tehty monta elämäkertaa ja hän on pysytellyt kirjallisuushistorioiden sivuilla vuosikymmenten ajan, tarjoutuu kirjallisuudentutkijalle ainutlaatuinen mahdollisuus tarkastella Canthin kirjailijakuvan kehittymistä ja muutoksia suhteellisen pitkällä aikavälillä. Tarkastelenkin tutkielmassani sitä, miten Minna Canthin kirjailijakuva on muuttunut vuosien saatossa. Mitä seikkoja eri aikakaudet ovat Canthista halunneet nostaa esiin ja miksi? Mitä teoksia nousee esille? Millaiseen ajalliseen ja kirjalliseen kontekstiin elämäkerrat ja kirjallisuushistoriat sijoittuvat? Kysyn myös, miten Canth on aseteltu kirjallisuutemme kaanoniin eri aikakausina. Metodini on vertaileva lähiluku.

Elämäkertojen osalta pohdin lisäksi sitä, millaisia elämäkertakirjoittamisen strategioita teoksissa on löydettävissä ja millaisia tavoitteita elämäkertakirjoittajilla on työssään ollut. Turun yliopiston kulttuurihistorian dosentti Maarit Leskelä-Kärki (2017, 226.) on osuvasti sanonut:

Meidän on syytä---nähdä elämäkerta juuri tulkinnallisena ja rajallisena muotona, jossa on aina jokin tavoite ja joka ei koskaan voi olla tulkinnoista vapaa, totuuteen pohjaava tuote sinänsä.

Uskon, että Canthin kirjailijakuvan tarkasteleminen elämäkertojen ja kirjallisuushistorioiden valossa reilun sadan vuoden aikajänteellä paljastaa mielenkiintoisia seikkoja painotusten ja merkitysten muutoksista. Kiintoisaa on, että suomalaisen kirjallisuushistorian yleisesitykset olivat aina 1980-luvun loppuun asti miesten käsialaa, kun taas Canthin keskeisimmät elämäkerrat ovat kaikki naisten kirjoittamia. Elämäkerrat ovat perinteisesti edustaneet vähemmän arvostettua historiankirjoituksen muotoa.

1.2. Käsitteet ja teoriaa

Monasti kysytään, 'sä miten löysitkin tuon langan läpi labyrintin sen? Rakensit vankan talon tyhjyydestä vain? Vähistä aineksista kertomuksen? Elämäkerran, sadun?' siis toisin sanoen: 'Valhetta kuinka monta tarvittiin, tää totuus uljas yhteen punomaan?'(Byatt 1990/2008, 10.)¹

Kuten Leskelä (2017, 9) toteaa, "elämäkerta, biografia tulee kreikan sanoista *bios* (elämä) ja *grafein* (kirjoittaminen) ja sillä tarkoitetaan nimenomaan jonkun toisen kirjoittamaa elämäntarinaa toisen elämästä".

Tieteen termipankin (a) määritelmän mukaan elämäkerta on kirjallinen esitys henkilön elämän vaiheista ja toiminnasta. Myös tämä tietolähde viittaa ylläolevan lainauksen tavoin objektiivisuuden vaikeuteen.

Perusteellisessa elämäkerrassa pyritään selvittämään pelkkien matrikkelitietojen lisäksi kohteen toiminnan tarkoitusperät, tulokset jne. sekä luonnehtimaan hänen persoonallisuuttaan ja elinpiiriään. Elämäkertakirjoitus eli biografiikka on historian tutkimuksen merkittävä osa-alue, jolle ovat ominaisia historiankirjoituksen yleiset ongelmat, kuten objektiivisuuden vaikeus sekä tosiasia-aineiston seulomisen ja valikoimisen kysymykset.

Viime vuosina on julkaistu huomattava määrä myös niin sanottuja elämäkerrallisia romaaneja, joissa fiktiiviset aineistot yhdistyvät faktoihin. Canthista tällaisen on kirjoittanut Minna Rytisalo. *Rouva C.* (Gummerus 2018) keskittyy nimensä mukaisesti Minna Canthin avioliittoaikaan, aikaan "ennen kuin Canthista tuli patsas", kuten Rytisalo muotoili asian vuoden 2018 Helsingin Kirjamessujen haastattelussa (Rytisalo 27.10.2018).

Elämäkerrassakin on kysymys viime kädessä valheesta ja totuudesta. Jokaista elämäkertakirjoittajaa mietityttää niiden ristiriitainen suhde. Kuten Leskelä-Kärki toteaa:

Kysymys totuudesta on enemmän kysymys totuudellisuudesta, johon jokaisen elämäkertakirjailijan tulisi pyrkiä – aina on joka tapauksessa kyse tulkinnoista, tietystä näkökulmasta, rajauksista, osittaisuudesta. (Leskelä-Kärki 2017, 225.)

Voidaankin sanoa hyvällä syyllä, että elämäkerta on katse, jossa on merkittävästi valtaa. Jokainen elämäkerturi on päähenkilönsä nukkemestari, joka pelaa pedagogista peliä aidon, eletyn elämän kanssa. Onpa biografioita kutsuttu jopa

---

¹ Kyseinen runonpätkä löytyy myös Maarit Leskelä-Kärjen teoksesta *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Siinä se aloittaa luvun "Häipyvä ääriiviivapiirros: Elämäkerta ja totuuden vaatimus."

"ylemmän kannibalismin muodoksi" (Posing 2014, 73).

Biografistisella tutkimuksella on ollut pitkään huono maine, johtuen osaltaan siitä, että rappeutuneisimmillaan se on keskittynyt kirjailijan elämän setvimiseen lähes juoruilun tasolla. Kuten *Lukijan ABC-kirja* (Koskela & Rojola 1997, 18) osuvasti toteaa:

Tutkijat kuvailivat kotikutoisen psykologisen tietonsa varassa kirjailijan psyykeä, etsivät teosten henkilöiden ja tapahtumien todellisuusvastineita sekä arvailivat, mitä sielunelämänsä traumoja kirjailija kussakin teoksessaan käsitteli.

Biografioiden epäsuosioon on lisäksi vaikuttanut jälkistrukturalistien julistus tekijän kuolemasta. Vaikka Roland Barthes julkaisi aihetta käsittelevän kuuluisan artikkelin niinkin kauan kuin 50 vuotta sitten, sen vaikutukset ovat tuntuneet biografioiden epäsuosiossa aina lähes näihin päiviin asti. 2000-luvulle tultaessa on kuitenkin ollut havaittavissa elämäkerran uusi aalto, jopa elämäkerrallinen käänne, sillä kiinnostus menneisiin elämiin ja toisiin elämiin on lisääntynyt. Leskelä-Kärki (2017, 243) näkee, että tänä globalisaation ja suurten yhteiskunnallisten ja poliittisten murrosten aikana tarvitsemme enemmän kuin koskaan yksilöiden ääniä, niin menneisyydestä kuin nykyisyydestä:

Historian kirjoittaminen ei koskaan voi olla vain suuren kuvan katsomista – sen mielekkyys löytyy vain kun löydämme erityisyyksiä, joihin voimme kiinnittyä.

Toinen keskeinen käsite elämäkerran ohella on tutkielmassani kirjailijakuva. Tieteen termipankki (b) määrittelee kirjailijakuvan seuraavasti:

Synteesiä luova esitys tietyn kirjailijan tuotannon peruspiirteistä ja ominaislaadusta. Kirjailijakuvan yhteydessä tuodaan yleensä esiin myös kirjailijan tuotannon ja elämän välisiä yhteyksiä. Kirjailijakuva muuttuu ajan myötä samoin kuin kirjallisuuden reseptiokin, vaikka tuotanto pysyisikin samana.

Kirjallisuustieteen professori Yrjö Sepänmaa katsoo kuitenkin, että tekijä, kirjailijakuva, hahmottuu ainoastaan teosten kokonaisuudesta (Sepänmaa 1986a, 171–172). Sepänmaan mukaan kirjallisuudentutkijan tulee rajata työmaansa yksinomaan kaunokirjallisen käsittelyn piiriin ja näin ollen teosten kautta tavoitettavaan toimintaan. Kaikki muu toiminta ja esimerkiksi myyttikuvien käsittely on hänen mukaansa lähinnä yhteiskuntatieteiden ja kulttuurintutkimuksen asia ja

kirjallisuudentutkimuksen kannalta siis "ulkokirjallista ja turhaa". (Sepänmaa 1986b, iv.) Sepänmaan ajatteluun lienee vaikuttanut voimakkaasti 1980-luvun tekstikeskeinen kirjallisuuskäsitys.

Muun muassa kirjallisuuteen erikoistunut estetiikan professori Arto Haapala polemisoi Sepänmaata vastaan toteamalla esimerkiksi, että tämän teoriamalli on äärimmäisyyteen viety. Haapala osoittaa muutaman esimerkin siitä, milloin teoksen tulkitseminen todellista kirjailijaa koskevan tiedon avulla on välttämätöntä taideteoksen oikean merkityksen esiinsaamiseksi. Jos esimerkiksi julkiateisti kirjoittaa runokokoelman *Uskonnollisia runoja*, ei ole mielekäästä alkaa etsiä kirjan pohjalta uutta uskonnollista "teoskohtaista tekijää", vaan käyttää tietoa, joka meillä kirjailijasta on. Tämän tiedon pohjalta ymmärtäisimme teoksen todennäköisesti ironiseksi. (Haapala 1986, 162–163.)

Myös kirjallisuudentutkija Tarja-Liisa Hypén katsoo, että lukija ei hahmota tuotannon tekijää pelkästä teosten kokonaisuudesta, vaan hahmotusta ohjaa myös kuva, joka lukijalla on kirjailijasta jo ennen tarttumista hänen teokseensa. Tällainen ennakkokuva on todennäköisin tutustuttaessa kirjailijaan, joka on ollut tulkinnan kohteena pitkään eli kanonisoituun kirjailijaan, kuten Minna Canthiin. Kanonisoidun kirjailijan kuva syntyy pitkästä hahmotusten ketjusta ja on monimutkaisen prosessin tuote. Kirjailijakuvalla tarkoitetaan Hypénin mukaan kuvaa, joka kirjailijasta tiettyinä aikana luodaan ja välitetään edelleen laajemmalle vastaanottajajoukolle. Tämä välittäminen jättää jälkeensä lähdemateriaalia, mikä mahdollistaa kirjailijakuvan tutkimisen. (Hypén 1999, 11–13.)

Tutkielmani aineistona ovat muutamat elämäkerrat, jotka edustavat vain suppeaa, mutta kuitenkin vaikutusvaltaista osaa kirjailijakuvan syntyprosessissa. Tarkasteluni kohdistuu elämäkerroissa rakentuvaan Minna Canthiin. On hyvä muistaa, että kirjailijakuvan tarkastelussa ei ole kyse aktuaalisesta henkilöstä ja hänen elämästään, vaan siitä kuvasta, joka kirjailijasta elämäkertojen pohjalta muodostuu (vrt. Järvelä 2013, 15). Etsiessäni Canthista välittyvää kirjailijakuvaa keskityn siihen, millaisen kuvan elämäkerrat antavat hänen elämänvaiheistaan, mitä teoksia ne nostavat esiin ja miksi, miten ne käsittelevät Canthin työtä naiskysymyksen parissa sekä millaisen kuvan ne välittävät Canthista yksityishenkilönä. Jokainen näistä elämäkerroista edustaa tietynlaista elämäkertakirjoittamisen agendaa, ja pureudun myös tähän puoleen.

Hyödynnän tutkielmassani elämäkerrallista tutkimusta ja elämäkertoihin liittyvää teoriaa. Siihen nähden kuinka paljon Suomessa on viime vuosina ilmestynyt elämäkertoja – voidaan puhua varsinaisesta "buumista" – löytyy aihetta käsitteleviä tieteellisiä julkaisuja yllättävän hankalasti. Huomionarvoista elämäkertatutkimusta käsittelevän tieteellisen kirjallisuuden metsästämisessä on se, että autobiografioista eli omaelämäkertoista tuntuu löytyvän runsaasti materiaalia. Tämä johtunee siitä, että esimerkiksi yhteiskuntatieteissä ja antropologiassa yksityisten ihmisten kirjoittamia omaelämäkertoja on käytetty niin sanotun narratiivisen käänteen myötä myös tutkimusmetodina.

Elämäkerrontaan liittyvää tutkimusta on Suomessa tehnyt muun muassa jo aiemmin siteerattu Maarit Leskelä-Kärki, ja tutkielmassani hyödynnänkin hänen teostaan *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkertoista* (2017), jossa luodaan katsaus muun muassa elämäkertakirjoittamisen traditioihin ja naisten elämäkertakirjoittamisen historiaan. Hyödynnän myös vuonna 2014 julkaistua, biografiaa historiantutkimuksessa pohtivaa suomalaista antologiaa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*, ja siinä etenkin urauurtavan elämäkertatutkijan, Tanskan Kansallisarkiston historian ja vertailevan kulttuurintutkimuksen professorin Birgitte Possingin artikkelia "Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu". *The Literary Biography. Problems and Solutions* -antologia (1996) osoittautui myös käyttökelpoiseksi analysoidessani elämäkertoja.

Aiempaa tutkimusta Canth-kuvan kehittymisestä edustaa muun muassa edellä mainittu Minna Maijalan Canth-elämäkerta, jossa hän luo kriittisen katsauksen aiempiin, kirjailijaa heroisoiviin kuvauksiin. Maijalan fokus on pääsääntöisesti Lucina Hagmanin elämäkertoissa. Canthin kirjailijakuvaa elämäkertojen ja kirjallisuushistorioiden valossa sivuaa niin ikään kotimaisen kirjallisuuden dosentti Tellervo Krogerus *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisussa (Krogerus 17.12.2014). Minna Canthin teosten vastaanotosta väitellyt tietokirjailija FT Leeni Tiirakari pohtii myös Canthin kirjailijakuvan elämistä Kansalliskirjaston blogisarjassa "Minun aarteeni" (Tiirakari 14.7.2015). Aihetta sivutaan monissa yhteyksissä, muun muassa elämäkertojen kritiikeissä, mutta systemaattisempaa metatutkimusta Canthin kirjailijakuvan kehittymisestä en löytänyt.

On huomattava, että huolimatta biografian pitkästä historiasta ja sen valtaisasta suosiesta länsimaissa, biografian teoriaa ei ole juuri kehitetty ennen kuin vasta viime

vuosina. Syynä lienee pitkään vallalla ollut käsitys siitä, että elämäkerrat eivät ole "oikeaa" historiaa. Historiallisella elämäkerralla on ollut kiistelty suhde akateemiseen historian tutkimukseen. (Halldórsdóttir ym. 2016, 7.) Elämäkerrallisen käänteen seurauksena biografian tutkimuksesta ovat kiinnostuneet etenessä kulttuurihistorioitsijat, kuten edellä mainitut Leskelä-Kärki ja Possing, jotka ovat julkaisseet aiheesta teoksia ja osallistuneet moniin biografia-teemaisiin antologioihin². Kulttuurihistorioitsijoiden käsittely liikkuu kuitenkin tietyllä tavalla yleisellä tasolla, eikä kirjallisuudentutkijan kaipaamia teoreettisia työkaluja tunnu löytyvän. On vaikea esimerkiksi löytää tietoa elämäkertakirjoittamisen konventioista.

Tilanne ei ehkä kuitenkaan ole enää niin huono kuin viisitoista vuotta sitten, jolloin Benton (2005, 45) saattoi huomauttaa, että biografian teoriaa ei ole olemassa. Yksi pitkäikäisimmistä elämäkertatutkimukseen pureutuvista keskuksista on Havaijin yliopiston yhteydessä toimiva The Center for Biographical Research (perustettu vuonna 1988), joka muun muassa julkaisee alan julkaisua *Biography: An Interdisciplinary Quarterly* (The Center for Biographical Research/nettisivut).

Tieteen termipankki (c) määrittelee kirjallisuushistorian systemaattiseksi historialliseksi esitykseksi kirjallisuuden vaiheista. Alkunsa kirjallisuushistorian kirjoitus sai aleksandrialaisella ajalla klassisesta filologiasta, joka paneutui erityisesti klassikoihin. Tämän kirjailijakeskeisen eli biografis-bibliografisen luonteensa kirjallisuushistoria säilytti renessanssin aikana ja uuden ajan alussa. Myöhemmin opittiin tarkemmin erottamaan myös kirjallisten ilmiöiden keskinäisiä yhteyksiä. Suomessa varsinaisesta kirjallisuushistorian kirjoituksesta voidaan puhua vasta 1850-luvun lopulla (Laitinen 1980, 18). Ensimmäinen yleisesitys on Rietriikki Polénin 79-sivuinen *Johdanto Suomen kirjallishistoriaan* vuodelta 1858. Kirjallisuushistoriamme ovat perinteisesti olleet kirjailijakeskeisiä, mutta 1900-luvun loppupuolella tapahtui siirtymä lukija- ja instituutiokeskeiseen historiaan, mistä *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* (1999) on hyvä esimerkki. (Tieteen termipankki c.)

Kirjallisuushistorioilla on Yrjö Varpion (1995, 7) mukaan useita tehtäviä:

Ne palvelevat opetuksen tarpeita, ovat hyödyllisiä hakuteoksia ja jäsentävät uutta kirjallisuushistoriallista tietoa aiemman jatkoksi. Kirjallisuushistoria on myös muistutus jatkuvasti lukukelpoisista klassikoista, joiden ymmärtämiseen on nyt toisenlaisia edellytyksiä kuin teosten ilmestymisaikaan.

---

² Kts. muun muassa Possing: *Understanding Biographies. On Biographies in History and Stories in Biography* (2017) ja antologia *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives* (2016), ed. Elra Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki ja Birgitte Possing.

Kai Laitinen luonnehtii *Suomen kirjallisuuden historia* -teoksensa jälkisanoina kirjallisuushistorian laatimista seuraavasti:

Kirjallisuushistoria on yleisesitys, tiettyjen päälinjojen yksinkertaistettu kuvaus. Sen päähenkilönä on kirjallisuus. Se ei voi kirjailijahakemistojen lailla nimetä kaikkia tekijöitä eikä mainita tärkeidenkään kirjailijoiden kaikkia teoksia.--- Kirjallisuushistorian laatiminen on alituista ja usein tuskallista valintaa: mitä ottaa mukaan, mitä jättää pois? Mitä lähemmäs aiheensa yksityiskohtia menee, sitä enemmän häviävät suuret linjat näkyvistä. Mitä kauempaa taas aihettaan yrittää tarkastella, sitä epäselvemmin näkyvät detaljit. On löydettävä näköpiste, josta erottuvat jollakin tavoin sekä metsä että puut. (SKH 618)

Mitä suuremmiksi kasvavat teosten julkaisuluvut sitä enemmän korostuu valinnan välttämättömyys. Näin on etenkin kirjailijakeskeisissä kirjallisuushistorioissa. Varpio (1995, 10) toteaa:

Kun 1800-luvun suomalaiset kirjallisuushistorioitsijat saattoivat luetella miltei kaikki kirjan muodossa ilmestyneet kaunokirjalliset teokset, on myöhempien kirjallisuushistorioitsijoiden ollut pakko jättää yhä enemmän käsittelemättä. Tämä on johtanut siihen, että kirjallisuushistorioiden kanonisoiva merkitys on lisääntynyt.

Se mikä pätee elämäkertoihin, pätee myös kirjallisuushistorioihin ja ylipäätään historiankirjoitukseen: Kirjoittaja käyttää merkittävää valtaa tehdessään valintoja, tulkintoja ja rajauksia. Lea Rojola (1989, 103) näkee kirjallisuushistorian patriarkaatin konstruktiona, jossa käytetään institutionaalista valtaa. Tämän vallan olemassaolo on vasta vähitellen tiedostettu. Kai Laitinen (SKH 619) onkin todennut seuraavasti:

Kirjailijoiden nimet, teokset ja vuosiluvut poislukien kaikki muu voitaisiin valita, painottaa, ryhmitellä, esittää, tulkita, peittää ja arvottaa monella tavalla. Tästä johtuu, että kirjallisuushistorian lähes jokainen lause voitaisiin kirjoittaa myös toisin.

Strukturalistit kohdistivat hyökkäyksensä myös kirjallisuushistorioita kohtaan. He eivät varsinaisesti kyseenalaistaneet kirjallisuushistorian arvoa, mutta väittivät, ettei kirjallisuuden muutoksia voi selittää kirjallisuuden ulkopuolisilla tekijöillä. Kantava ajatus oli myös se, että kirjalliset teokset ovat ainutlaatuisia, eikä niitä voi näin ollen alistaa luokitteluille tai yleistyksille, jotka ovat välttämättömiä kirjallisuushistorioissa. (Perkins 1992, 8.) Kuten elämäkertojenkin suhteen on sittemmin käynyt, ovat kirjallisuushistoriatkin päässeet "pannasta".

Kirjallisuushistorioihin ja kirjailijaelämäkertoihin liittyy läheisesti kaanonin käsite, sillä ne ovat voimakkaasti muovaamassa kaanonin. Tieteen termipankki (d) määrittelee kaanonin seuraavasti:

Tiettyjen kirjailijoiden luokittelu poikkeuksellisen merkittäviksi länsimaisen kirjallisuuden kannalta. Kirjallisuudentutkimuksessa puhutaan kaanonista, kun viitataan kirjallisuuden arvojärjestyksiin, hierarkiaan, joka muuttuu ajan mittaan samalla kun kirjallisuuden reseptiokin. Kaanonin muodostumiseen vaikuttavat varsinkin kirjallisuuskritiikki, kirjallisuushistoriat ja kirjallisuuden opetus.

Toisin sanoen kanonisoinnilla tarkoitetaan niitä "kirjallisia normeja ja teoksia, jotka kulttuurin hallitsevat piirit hyväksyvät oikeutetuiksi ja joiden näkyvän tuloksen yhteisö pyrkii säilyttämään osana historiallista perintöä" (ks. Segers 1995, 120, joka lainaa Viktor Sklovskia.)

Tarkastellessani Minna Canthin kirjailijakuvan muutoksia kirjallisuushistorioiden valossa hyödynnän muun muassa Päivi Lappalaisen artikkelia "Isän ääni: kirjallisuushistoriamme ja patriarkaalinen ideologia" teoksessa *Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus* (1990), jossa hän tarkastelee sitä, miten naista kirjoittavana subjektina on käsitelty kirjallisuushistoriassamme. Aihetta avaavat osaltaan myös Kai Laitisen pohdinnat kirjallisuushistorian linjanvedoista ja ongelmista teoksessa *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 33* (1980) sekä Markku Ihosen ja Yrjö Varpion teos *Helmi, Simpukka, Joki. Kirjallisuushistoria tänään* (1995)

Helsingin yliopiston tietokirjallisuuden professori Pirjo Hiidenmaa (2006, 223, 336) kiinnittää huomion siihen, miten vähän tietokirjallisuutta on tutkittu kirjallisuustieteestä käsin. Kyseessä on tutkimusaukko, jonka täyttämiseen olisi tutkimuskentällä tilausta.

Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori H. K. Riikonen (2000) on osuvasti todennut:

Harva asia humanistisessa tutkimuksessa lienee epäkiitollisempaa kuin kattavan kirjallisuushistoriallisen esityksen laatiminen, olipa se sitten yhden henkilön tai kokonaisen ryhmän työtä. --Harva teos myöskään tarjoaa herkullisempia mahdollisuuksia suurempien ja pienempien ilkeyksien esittämiseen kuin juuri kirjallisuushistoria. --Kirjallisuushistoriallisilla esityksillä on kuitenkin kysyntää. Voimakkaasti laajentuneen teoreettisen keskustelun rinnalla laajemman yleisön kannalta sekä kirjallisuushistoriat että

kirjailijabiografiat ovat tarpeellisia--.

1.3. Varhain luotu myytti

Luon tämän johdannon lopuksi vielä lyhyen katsauksen Minna Canthiin liittyviin, harvinaisen tiukassa oleviin mielikuviin. Lucina Hagmanin Canth-elämäkerta vaikutti erityisen voimakkaasti Canth-kuvaan, joten mielestäni on syytä valaista joitakin piirteitä siitä aluksi. Tarkastelen myös vielä ennen analyysiosiota Canth-kuvaan vahvasti liitettyä ajatusta tuotannon jakautumisesta kolmeen vaiheeseen ja sen merkitystä kirjailijakuvalle.

Lucina Hagman oli Canthin ystävä ja aatetoveri Naisasialiitto Unionissa. Hän oli tyttöjen ja poikien yhteiskasvatuksen puolustaja ja maan ensimmäisen suomalaisen yhteiskoulun ensimmäinen rehtori. Toisin kuin muut tarkastelemieni elämäkertojen kirjoittajat hän ei ollut kirjallisuudentutkija. Hagmanin varhainen biografia Minna Canthista on ensimmäinen julkaistu suomenkielinen naisbiografia (Leskelä-Kärki 2017, 61).

Ajalle tyypillinen kehitysromaanin malli on selkeästi näkyvässä Hagmanin kaksiosaisessa elämäkerrassa. Tieteen termipankki (e) kuvailee termiä seuraavasti:

Kehitysromaneissa on keskeistä henkilön sisäisen ja ulkoisen, yleensä myönteisen kehityksen ja persoonallisuuden kypsymisen kuvaus myötä- ja vastoinkäymisten kautta.

Niinpä Hagmaninkin Canth kohtaa jatkuvia ankaria haasteita kamppaillessaan henkisen kehityksensä puolesta. Kirjan tarjoamina esimerkkeinä voisi mainita vastenmielistä sulhasehdokasta tyrkyttyvän isän ja tyrannimaisen aviomiehen.

Ajallinen konteksti kietoutuu vahvasti naiskysymykseen. Naisasialiike oli syntynyt Suomessa 1800-luvun lopulla, ja juuri Minna Canth oli tunnetuimpia naisasiaa ajaneita toimijoita. Hagmanille Canthin elämäkerran kirjoittaminen oli vahvasti osa naisliikkeen toimintaa ja hänen yhteiskunnallista työskentelyään. (Leskelä-Kärki 2017, 63, 64.) Elämäkertoilla on ollut keskeinen merkitys naisliikkeen historiassa, sillä biografinen muisti on yksi paikka, jossa historiaa ja kollektiivista muistia luodaan. Naisliikkeen piirissä naisten historian kirjoittaminen oli hyvin

tietoinen prosessi ja varhaiset naiselämäkerturit, kuten Hagman, kirjoittivat usein naisista, jotka he olivat tunteneet, toteaa Leskelä-Kärki (2014, 323.)

Hagmanin Canth-elämäkertaa voidaan pitää jättimäisenä urakkana sen ajan oloissa. Tutkimustyötä vaikeutti muun muassa se, että Canthin teoksia ei novelleja lukuun ottamatta oltu vielä koottu eikä hänen kirjeenvaihtoaan saatettu yksiin kansiin. Lisäksi Canthin omaelämäkerta ei ilmeisestikään ollut tuolloin vielä yleisesti saatavilla, sillä Hagman ei kertaakaan viittaa siihen toisin kuin muut elämäkerturit. Hagman työskenteli koulunjohtajana ja toimi aktiivisesti yhteiskunnallisissa asioissa koko kirjoitusprosessin ajan. Vuonna 1907 hänet valittiin kansanedustajaksi. (Wikipedia a.) Aikaa kirjoittaa oli lähinnä lomilla. Hän teki pioneerityötä, sillä kirjoitettua naisten historiaa oli tuolloin hyvin vähän. Voidaankin mielestäni katsoa, että Hagmanin kirjoittamalla elämäkerralla on, sen mahdollisista puutteista huolimatta, jo sinällään itseisarvo.

Jo ensimmäisissä aikalaisarvosteluissa tuotiin esille tyytymättömyys siihen, että kirjailija ja taiteilija olivat elämäkerrassa jääneet taistelevan naisasianaisen jalkoihin. Hagman näkikin Canthin elämäntyön kiteytyvän ilmaisuun "taisteleva sankarius". Hän toteaa elämäkerran loppusanoissa:

On jo huomautettu, että Minna runsaasti täyttää runouden mittapuullakin otetun mittauksen. Mutta hänen pääsaavutustaan ei sittenkään ole siltä tasolta etsittävä. Jos niin tehdään, siirretään hänet pois oikealta jalustaltaan ja peitetään siten varjoon se luonteenpuoli hänessä, joka hänen elämäntyössään on suurinta: taisteleva sankarius. (MCb 390)

Aikakauslehti *Valvoja* kirjoitti seuraavaa Hagmanin Canth-elämäkerran ensimmäisen osan julkaisemisen jälkeen:

En voi olla lausumatta julki sitä toivomusta, että vielä joku toinenkin ottaisi kirjoittaakseen Minna Canthin elämäkerran ja valaistaakseen enemmän taiteilijaa hänessä, kuin mitä on laita yllämainitussa teoksessa. Sillä vaikka naisasia oli hänelle kallis, niin ei se yksin olisi tehnyt hänestä sitä mitä hän oli. Ja kun kerran se aika koittaa, jolloin nainen todellisuudessakin eikä vain paperilla on yhdenvertainen miehen kanssa, ja kaikki murrosajan taistelutkin ovat unohtuneet, niin elää vieläkin Minna Canthin nimi, ei emansipatsioninaisena, vaan ensimmäisenä suomalaisena naiskirjailijana, jota jokainen ilman pakkokeinojakin on valmis julistamaan parhaiten mieskirjailijoitten vertaiseksi (*Valvoja* no 2/1907.)

Elämäkerran toista osaa *Valvoja* arvostelee niin ikään siitä, että Canth nähdään

siinä lähinnä naisasian esitaistelijana:

Se (kirjallinen toiminta) on nähty yksinomaan tendenssin ja niin sanoakseni sen "käytännöllisen" vaikutuksen kannalta. Teosten esteettinen arvioiminen jää ainoastaan muutamien ---sen aikuisten arvostelujen ja satunnaisten sanomalehtiarvostelujen varaan (*Valvoja* no 10/1911.)

Tuoreimman Canth-elämäkerran kirjoittaja, kirjallisuudentutkija Minna Maijalakaan ei säästele sanojaan kritisoidessaan Hagmanin elämäkertaa. Hän näkee, että etenkin ensimmäinen osa loi vahvan perustan tulkinnalle, jonka mukaan Canth on totuttu näkemään taistelijana:

Tämän julkisuuskuvan mukaan hän on järkähtämätön amatsoni, matrona, joka ei väistä ketään eikä anna kenenkään estää itseään sanomasta totuutta elämästä ja yhteiskunnasta, olkoon se kuinka vastenmielinen ja epämiellyttävä tahansa. (HHH 11)

Maijala kritisoi Hagmanin elämäkertaa siitä, että sen sijaan että Hagman olisi tutustuttanut lukijan monivivahteiseen ihmiseen, hän alistaa koko tarinan sille, mitä Canthista on tulossa ja mitä hän haluaa tämän merkitsevän tuleville sukupolville. (HHH 11–12) Edellä kerrotusta voi olla monta mieltä, sillä toisaalta Hagman antaa kyllä elämäkerrassa toistuvasti äänen Canthin kirjeille, joista piirtyy kuva hyvinkin monivivahteisesta, herkstä persoonasta. Lisäksi on huomattava, että Canth itse käytti kirjeissään usein taisteluretoriikkaa. (MCb 145, 162, 196)

Maijalan mukaan Hagmanin elämäkerta "asetti sen perussävyyn, jolla Canthin säilyneitä lähteitä on tulkittu". (HHH 17) Se teki Canthista naisliikkeen ikonin ja patsaan. Kuten Maijala edelleen toteaa, "jo aikalaiset käyttivät Canthin naisasiamainetta häntä vastaan, ja häntä pidettiin kirjailijana ennemmin agitaattorina kuin esteettisesti kunnianhimoisena, aikansa kirjallisuutta tarkkaan seuraavana kaunokirjailijana". (Maijala 2013, 107.)

Erityisen jyrkästi Maijala kritisoi Hagmanin antamaa kuvaa Canthien avioliitosta. Hagmanin mukaan Ferdinand Canth oli tyranni, joka piti vaimonsa lukkojen takana ja raskaana. Lehtori Canthin kuolema oli Hagmanin mukaan suurin piirtein lottovoitto Minnalle, joka perhehelvetistä päästyään ryhtyi menestyväksi kauppiaksi ja juhlituksi kirjailijaksi, kuten Kantokorpi (19.3.2014) Maijalan elämäkerran arvostelussa maalailee. Ahdistava avioliitto toimikin Hagmanin

tulkinnassa pontimena Minnan naisasiatyölle. Maijalan piirtämä kuva Ferdinand Canthista on toisenlainen: aviomies päinvastoin tuki vaimoaan tämän emansipatorisessa ajattelussa ja hankki perheeseen apulaisia, jotta tämä pystyisi kirjoittamaan. Ensimmäiset naiskysymystä käsittelevät artikkelit Minna Canth julkaisi juuri aviomiehensä toimittamissa sanomalehdissä tämän ilmeisellä tuella.

Kaiken kaikkiaan Hagmanin elämäkerran tyyli on äärimmäisen glorifioiva ja siinä Canthista tehdään lähes pyhimys. Se muistuttaa keskiaikaisia, pyhimyksiä ylistäviä hagiografioita (Possing 2014, 65). Koko teos tuo mieleen laajennetun muistokirjoituksen. Hyvästä esimerkistä käyköön seuraava lainaus:

Hänen kirjailijanluonteensa silmiinpistävimpiä ominaisuuksia on puhdas, hetytymätön aktiivisuus, joka levittää voimansa erilaisille inhimillisen harrastuksen alalle. Itsekkyuden lepotilaan, jolta niin moni toinen kirjailija kylmänä yli-ihmisenä katselee alas elämän ristiriitoihin, ei Minna milloinkaan voinut laskeutua.--Aikansa siveellinen taistelu oli hänen päämääränään ja antoi elämälleen koko sen sisällyksen. Siitä saakka kuin "Työmiehen vaimo" oli päättänyt ensimmäisen kierroksensa kansamme tajunnassa, oli selvää, että Minna astui tämän taistelun eturivissä. Horjahtamatta hän tässä asemassaan pysyi kuolemaansa saakka, ja epäilemättömästi hän olisi siinä pysynyt ja voitollisesti taistellut vielä kymmeniä vuosia, jos hänelle olisi pitempi ikä suotu. (MCb 388)

Hagman lienee vaikuttanut siihen, että voidaan puhua jopa tietynlaisesta Minna Canth -diskurssista: puhettavassa korostuu lähinnä Canthin yhteiskunnallinen vaikuttaminen (Heinonen 2007, 68).

1.4. Yhteiskunnallinen ja psykologinen Canth

Canthin kirjailijakuvaan on perinteisesti liitetty käsitys tuotannon jakautumisesta kolmeen vaiheeseen: *Työmiehen vaimoa* (1885) edeltäneeseen "viattomuuden aikaan", 1880-luvun loppupuolen voimakkaan yhteiskunnallisen tendenssin kauteen ja *Papin perhe* -näytelmän (1891) jälkeiseen psykologiseen kauteen (Maijala 2008, 12). Tuotannon ensimmäiseen vaiheeseen kuului muun muassa *Murtovarkaus*-näytelmä (1883), joka edusti ruusuista maalaisrealismia. Yhteiskunnalliset teokset – 80-luvun loppupuolen tulipunainen "suuttumusrealismi" (MC 266) – on nähty tendenssimäisinä, ennen kaikkea taistelevan naisasianaisen kirjoittamina, ja niiden taiteellisen arvon on

nähty olevan vähäisempi kuin myöhemmän vaiheen teosten. Psykologisen vaiheen tuotantoa on puolestaan kiiteltu syventyneestä ihmiskuvasta ja seestyneestä tyylistä. Kuten Frenckell-Thesleff kirjoittaa *Kauppa-Lopo* -novellista (1889):

Kauppa-Loposta on ohjelmarealismin viimeinenkin jäte hävinnyt. --Kirjailija ei enää syyttele yhteiskuntaa, lakeja ja säädöksiä ihmisten onnettomuuksista ja harha-askelista, vaan keskittää mielenkiintonsa siihen sielunkoneistoon, joka käyttää heidän ajatuksiaan ja määrää heidän tekonsa. (MC 267)

Käännekohtana on pidetty yleisesti *Papin perhe* -näytelmää. Frenckell-Thesleff (MC 241) kiteyttää monen tutkijan käsityksen kirjoittaessaan *Papin perheen* jälkeisestä ajasta:

Konkreettisten tilapäisongelmien (omistusoikeus, työttömyys, yhteiskunnalliset reformit) asemesta täyttävät hänen runoilijantajuntansa nyt iäisyysongelmat kuten vapauden ja väkivallan, itsetehostuksen ja itsensäuhraamisen, luonnon ja yhteiskuntapakon, rikoksen ja sovituksen keskinäinen suhde.

Sekä Hagman että Frenckell-Thesleff näkevät, että Canth kypsyi ajan mittaan kirjailijana ja että hänen "elämännäkemyksensä kirkastui " (MC 241) ja molemmat nostavat näytelmän *Anna Liisa* (1895) tämän kypsimmäksi ja eheimmäksi draamalliseksi taideteokseksi. Hagman toteaa elämäkerran toisessa osassa, että Canth on *Anna Liisalla* "merkinnyt kolmannen suuren askeleen kehityksessään myrskyisen mielenkatkeruuden asteelta sanattoman kärsimyksen, surevan katsojan asteelle." (MCb 348)

Kirjallisuushistorioitsijoista etenkin Tarkiainen ja Koskimies jakavat Canthin tuotannon kolmeen vaiheeseen (S 215; SK 32, 37, 71)

Maijala (2008, 13) on kuitenkin väitöskirjassaan pyrkinyt osoittamaan, että Canth ei siirtynyt psykologiseen kuvaukseen vasta 1890-luvulla yhteiskunnallisen tendenssivaiheen jälkeen, vaan että psykologinen ja yhteiskunnallinen kietoutuvat yhteen koko hänen kypsän tuotantonsa ajan. Kai Laitinen (1981, 234) ei myöskään puhuisi kirjailijan "kääntymyksestä" lempeämpään ilmaisuun, vaan toteaa, että yhteiskunnallinen tausta näkyy Canthin koko tuotannossa.

Ongelmallista Canthin tuotannon jakamisessa osiin, on se, että hänen töitään arvotetaan tendenssivaiheen kustannuksella. Pitkään vallalla ollut voimakas narratiivi on kuitenkin muutamaan otteeseen kyseenalaistettu. Tarkiaisen ja Koskimiehen

kirjallisuushistorioista välittyy vielä selvästi käsitys siitä, että Canthin tuotanto ennen *Papin perhettä* edusti kehittymättömämpää tendenssirealismia.

2. PAINOTUKSIA JA ESIINNOSTOJA ELÄMÄKERROISSA

2.1. Elämänvaiheet - Mina Johnsonista Minna Canthiksi

Uusi-Seelantilaisen elämäkerturin ja journalistin Antony Alpersin (1996, 12) mukaan elämäkertoja on karkeasti ottaen kolmea tyyppiä riippuen kirjoittajan ajallisesta etäisyydestä kohteeseensa. Jos sivuutetaan elämäkerrat vielä elossa olevista henkilöistä, ensimmäisenä on elämäkerta, joka kirjoitetaan melko pian henkilön kuoleman jälkeen. Kirjoittaja on tuntenut kohteensa ja hänellä on pääsy henkilökohtaisiin papereihin. Tällaisella elämäkerralla on luonnollisesti etunsa, joita muilla ei ole. Toisaalta esimerkiksi henkilön kirjeenvaihto ei ehkä vielä ole saatavilla ennen kuin perilliset ovat kuolleet. Tällaista elämäkertaa Alpers kutsuu omakohtaiseksi elämäkerraksi (*personal biography*)³.

Toinen tyyppi on niin sanottu epäsuora elämäkerta (*reported biography*). Kirjoittaja ei ehkä ole omakohtaisesti tuntenut henkilöä, mutta hän tuntee perusteellisesti kohteensa taustan. Hän on ajallisesti sen verran lähellä kohdettaan, että pystyy mahdollisesti loisteliaaseenkin lopputulokseen käyttäen historiantutkijan ja kenties myös salapoliisin taitojaan.

Kolmanteen kategoriaan kuuluvat historialliset elämäkerrat (*historical biography*). Tällaisen elämäkerran kirjoittaja ryhtyy toimeen, kun niin sanotusti pöly on laskeutunut. Hän työskentelee kirjojen ja dokumenttien pohjalta välttäen sen raadannan, mikä on ollut kahden edellisen kirjoittajan osana. Kirjastonhoitajat ja aiemmat tutkijat ovat aikojen saatossa mahdollistaneet hänelle pääsyn lukemattomiin lähteisiin, keränneet kokoelmia ja toimittaneet bibliografioita. Historiallisen elämäkerran kirjoittaja on onnekkaampi kuin kaksi edellistä, sillä hän ei ole liikkeellä "liian aikaisin". (Alpers 1996, 12–13.) Lucina Hagmanin kirjoittama Canth-elämäkerta on selkeästi ensin mainittu, omakohtainen elämäkerta. Frenckell-Thesleffin ajallisesti etäisempi teos edustaa Alpersin jaottelussa mielestäni epäsuoraa elämäkertaa, kun taas Majjalan tuore elämäkerta historiallista elämäkertaa.

Elämäkerroille tyypillistä on kronologinen järjestys ja niinpä tarkasteltavana olevat teokset pääsääntöisesti noudattavatkin kyseistä kaavaa. Poikkeuksena on Minna

---

3 Suomenokset tutkielman tekijän.

Maijala, joka *Herkkä, hellä, hehkuvainen – Minna Canth* -elämäkerrassa laittaa päähenkilön kuolemaan jo sivulla 141 (teoksessa on 370 sivua). Tämän kronologisen osion jälkeen hän palaa Canthin kirjalliseen elämään ja jatkaa aiheensa käsittelyä temaattisesti. Maijala jakaa elämäkerran ensimmäisessä luvussa Canthin elämänvaiheet kolmeen alalukuun: "Mina Johnson", "Lehtori Canthin rouva" ja "Kirjailija ja kauppias". Seuraavaksi Maijala omistaa luvut kirjoittamiselle ja "aatoksille", millä hän viittaa Canthin naisasian paloon, henkilökohtaiseen uskoon ja sairauteen "omakuvana".

Maijalan elämäkerran rakenne on virkistävä poikkeus ja kuvastanee uudenlaista lähestymistapaa kirjailijan elämään. Maijala esimerkiksi hahmottaa kirjailijan teatterikappaleet ja muun tuotannon kahteen eri alalukuun. Kuten tanskalainen elämäkertatutkija Birgitte Possing (2014, 68) kiinnostavasti toteaa, 2000-luvun biografia palvelee muutakin kuin pelkästään elämän suoraviivaista kronologista kuvaamista. Olennaista on modernin ajan käsitys yksilön monista identiteeteistä: ihmisellä on mahdollisuus elää monta elämää. Canthin kohdalla ajatus on helppo allekirjoittaa, sillä hän ehti vaikuttaa niin monella elämänalueella ja monessa roolissa.

Lucina Hagmanin elämäkerta on lähes puuduttavuuteen asti kronologinen ja paikoin rakenteen muokkaaminen olisi auttanut Canthin elämänvaiheiden hahmottamisessa. Nyt kaikki limittyy toisiinsa – mikä tosin pitää paikkansa myös tosielämässä. Hagmanin elämäkerran toinen osa keskittyy lähes pelkästään Canthin teoksiin. Frenckell-Thesleffin elämäkerta rakentuu alkuun Canthin asuinpaikkakuntien mukaan ja kirjallisen uran alettua teosten mukaan.

Kronologisesti rakennettu tarina on elämäkerroissa hyvin tyypillinen ratkaisu, ja hyvin ymmärrettävä, sillä usein elämäkerta käsittää koko elämän kehdestä hautaan. Possing (2014, 68) toteaa, että monet urauurtavat elämäkertakirjoittajat kuitenkin hylkäsivät tämän perinteisen ja idealistisen kuvan johdonmukaisen kronologisesti etenenevästä elämästä jo yli sata vuotta sitten. Ihmisen elämä lähtee vain harvoin syntymässä suuntaan, joka säilyy muuttumattomana läpi elämän. Possingin (2014, 69) mukaan lineaarinen kehdestä hautaan -konventio on elämäkertatutkimuksessa raskas taakka:

Konventiota seuraava kertomus on parhaimmillaankin seuraavanlainen: tapahtui niin kuin tapahtui, koska niin tapahtui. Tällainen determinismi värittää monia elämäkerrallisia kertomuksia.

Sävyltään tarkasteltavana olevat elämäkerrat ovat hyvin erilaisia. Hagmanin teos on kohdettaan palvova ja lähes hurmioitunut, sekä huokuu paikoin suoranaista miesvihaa. Frenckell-Thesleffin elämäkerta on äärimmäisen psykologisoiva ja se analysoi kohdettaan kaikkیتietävän intiimillä otteella. Maijalan teos pyrkii olemaan kriittinen ja purkamaan tiukassa olevia Canth-myyttejä. Elämäkerroista sanotaan, että mitä etäisempi, sen objektiivisempi, onpa olemassa myös sanonta "mitä kuolleempi, sen parempi" ("*The Deader the Better*"). (Halperin 1996, 159.) Maijalan ajallinen etäisyys kohteestaan näkyy parhaiten ehkä tietynlaisena neutraaliutena, ainakin kun kirjoitustyyliä vertaa Hagmaniin.

Elämäkertakirjoittajan ensimmäinen iso valinta on kohteen nimeäminen. Tämä äkkiseltään helpolta vaikuttava päätös ei useinkaan ole sitä, sillä nimeäminen vaikuttaa koko elämäkerran sävyyn. Lapsuudenaikainen etunimi saattaa esimerkiksi aikuisiän tapahtumiin ja päähenkilön saavutuksiin päästessä tuntua liian tuttavalliselta. Ristiriita syntyy siitä, että elämäkerturi on kiinnostunut sekä päähenkilön elämästä että tämän elämäntyöstä. (Benton 2011, 77.)

Canthin syntymänimi oli Ulrika Wilhelmina Johnson ja hänestä käytettiin lapsena lempinimiä Miinu, Miina ja Minna. Maijalan käytäntö nimeämisessä ei ole täysin looginen. Esimerkkinä mainittakoon ensimmäinen luku, jossa Maijala nimeää kohteensa vaihtelevasti Minnaksi, Minna Canthiksi, Miinu-neidiksi, Mina Johnsoniksi ja Minna Johnsoniksi. Elämäkerran alkupuolella painottuu Minna-nimitys, loppua kohden, päähenkilön saavuttaessa mainetta, Maijala siirtyy käyttämään nimeä Minna Canth. Hagman puhuu kautta linjan Minnasta; tuttavallisuus selittyy näiden kahden välisellä ystävyydellä. Frenckell-Thesleff käyttää Canthin lapsuudesta kirjoittaessaan nimeä Miina-neiti ja muuten johdonmukaisesti nimeä Minna Canth. Koko nimeen siirtyminen muuttaa elämäkertojen sävyä merkittävästi: yksityishenkilöstä tulee kaikkien tuntema kirjailija.

Seuraavaksi aion luoda katsauksen siihen, mitä seikkoja elämäkerturit korostavat Canthin elämänvaiheista ja millaista kirjailijakuvaa edellämäinitut esiinnostot ja painotukset ovat olleet luomassa.

Elämäkerrat eroavat tieteellisten käytäntöjensä osalta. Hagmanilla, joka ei siis ollut kirjallisuudentutkija, ei Frenckell-Thesleffistä ja Maijalasta poiketen ole sisällysluettelo, lähdeluettelo eikä henkilöhakemistoa. Canthin kirjeenvaihto ja sanomalehtiartikkelit on luonnollisesti varustettu päiväysmerkinnöin. Maijala

noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä pisimmälle sisällyttäen teokseensa lisäksi vielä luettelon Canthin teoksista sekä tietopaketin ihmisistä tämän elämässä. Viimeksi mainittu on kaivanut esiin myös vaikuttavan määrän erilaisia lähteitä, joista mielikuvituksellisimpien joukossa mainittakoon muun muassa Kuopiossa sijaitsevan Puijon näköalatornin vieraskirja. Canthilla oli tapana kuntoilla kiipeämällä tornin portaita ylös ja alas ja toisinaan hän ihaili perheensä kanssa tornista auringonlaskua. Vieraskirjasta löytyykin useita Canthin ja tämän perheen merkintöjä. (HHH 127–128)

Hagman rakentaa Canthista alusta alkaen esikuvaa aloittaen usean lauseen tyyliin "jo pienestä pitäen". Esikuvallisuus, esimerkillisyys ja ylevyys painottuivat elämäkertoissa pitkälle 1900-luvulle asti (Leskelä-Kärki 2017, 34). Canthin lapsuutta käsitellessään Hagman katsoo tarpeelliseksi selvittää, mistä Canth sai lahjansa. On ennalta-arvattavaa, että naisagenda ajava elämäkerturi jäljittää ne äitiin. Hagmanin sanoin:

Kysyn mielummin, kun on puhe sukuperän muassa tulleista etevistä ominaisuuksista, kuka oli äiti, enkä vallitsevan tavan mukaan, kuka oli isä. Sillä äiti ei pane itseänsä ja omaansa lapseensa ainoastaan sitä kantaessaan ennen sen syntymistä, vaan koko lapsuuden ja nuoruuden aikana. Hän etupäässä on lapsen luoja ja muodostaja. (MCA 2)

Huhun Canthin sukuperästä Hagman iskee heti elämäkerran ensimmäisellä sivulla. Huhupuheiden mukaan tämän oikea isä olisi ollut "joku hienosäätyinen liikemies Tampereella". Huhu lienee lähtenyt liikkeelle Canthin isän kohottua nopeasti Finlaysonin tehtaan työnjohtajaksi. Tämä tapahtui samoihin aikoihin avioitumisen kanssa, mikä on ollut omiaan herättämään epäilyksiä siitä, josko Minnan isä olisi ollut joku muu kuin Gustaf Wilhelm Johnson ja ylennys palkinto naimakaupasta. Hagman kuittaa huhun toteamalla, että sen tarkoitus oli ainoastaan korostaa Canthin lahjojen olevan perua ylemmästä säädystä. Hän jatkaa vakuuttelemalla, että yhtä hyvin suuret taidelahjat voivat olla perua suomalaisilta hämäläisvanhemmilta. (MCA 1) On mielenkiintoista, että samankaltaista spekulointia mahdollisesti "ylhäisemmistä" sukujuurista on ollut Aleksis Kiven (1834–1872) kohdalla. Kiven isän huhuttiin olleen paikallisen aatelisten poika. Hagmanin perihämäläisten geenien puolustuspuheessa on nähtävissä vahva isänmaallisen ideologian pohjavire. Suomalaiskansallinen ideologia kaipasi tavallisen kansan keskuudesta nousevaa suuruutta.

Frenckell-Thesleff lisää tarinaan ne tosiseikat, että Minna Canthin vanhemmat

solmivat avioliiton jo vuonna 1839 (Canth syntyi vuonna 1844) ja että heidän ensimmäinen lapsensa oli Adolf, joka syntyi kuusi kuukautta myöhemmin ja kuoli samana päivänä. Jostain syystä tämän lapsen syntymä pidettiin salassa. Kun Canthista tuli kuuluisa kirjailija, alettiin kuiskaila ylhäisestä ja romanttisesta syntyperästä, vaikka kyseiset tapahtumat sattuivat neljä vuotta ennen hänen syntymäänsä. (MC 10–11) Hagman ei ensimmäistä lasta mainitse lainkaan.

Frenckell-Thesleffin teoksessa huomio kiinnittyy siihen, miten perinpohjaisesti elämäkerturi pui Canthin "rotuperintöä". Hän uumoilee, että Canthissa on mustalaisverta isän puolelta, vaikka ulkoisesti Canth "näyttää olleen normaali heterotsygoottinen vaalean ja tumman sekatyypin". Äidin puolen hämäläisyys ja isän puolen "tumma perintö" sekoittuvat Frenckell-Thesleffin mukaan ristiriitaiseksi perinnöllisyysainekseksi, joka on alkukipinä Canthin runoudelle. (MC 8–10) Frenckell-Thesleff lienee saanut vaikutteita tainelaisuudesta ja Wilhelm Schererin (1841–1886) kehittelemästä biografismista. Hippolyte Tainen (1828–1893) mukaan sielua määrittävät rotu, ajankohta ja ympäristö, ja kirjallisuudentutkimuksessa tämä merkitsee sitä, että pyritään objektiivisten seikkojen avulla tuntemaan kirjailijan sielu ja siihen vaikuttaneet olosuhteet. Scherer muunsi Tainen peruskäsitteet muotoon peritty, eletty ja opittu. Teoksen syntyyn vaikuttavat Schererin mukaan kirjailijan sukuperintö, hänen saamansa oppisivistys sekä elämäkokemus. Niinpä kirjallisuudentutkijan on selviteltävä kirjailijan sukua ainakin isovanhempiin saakka ja uumoiltava, mistä mikäkin taipumus mahtaa periytyä. (Koskela & Rojola 1997, 16–17.) Tämä selittänee Frenckell-Thesleffin innon selvittää Canthin verenperintöä. Frenckell-Thesleffin kiinnostusta perimään vahvistivat vielä hänen omaksumansa ajatukset psykoanalyysistä. Canthin varhaisvuosista Frenckell-Thesleff toteaa:

Niistä voi jo selvästi lukea 'Jumalan tarkoituksen' pikku ihmelapseen nähden – eli nykyajan kieleen käännettynä: 'perinnölliset ja ympäristön määräämät ennakkotaipumukset'. (MC 22)

Maijalaa ei enää perimä sanottavammin kiinnosta; hän käy lyhyesti läpi vanhempien taustan ja painottaa kasvatuksen ja ympäristön vaikutusta. (HHH 22–23) Tämä on linjassa sen kanssa, että uusi biografia korostaa kulttuurin, ei enää luonnon, osuutta minän muodostumisessa. Taustalla on feminismistä tuttu performatiivisuuden käsite, jonka mukaan ihmisen persoona ja etenkin sukupuoli ovat performatiiveja, joita tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä ja jotka omaksutaan nimenomaan

ympäröivästä kulttuurista. (Banner 2009, 581–582.)

Maijalan luomaan kirjailijakuvaan liittyy vahva kaupunkilaisuus. Maijala alleviivaa Canthin paljasjalkaista kaupunkilaisuutta ja sitä, miten juuri kaupunki on hänen teostensakin keskeinen miljöö. (HHH 21) Kaupungin nostaa esiin myös Frenckell-Thesleff, joka mainitsee Canthin syntymäkaupungin Tampereen kaupunkina olleen määräämässä tämän "poikkeustyyppiä" 1800-luvun kirjailijain joukossa, missä hän on ensimmäisiä kaupunkilaisia. (MC 21)

Frenckell-Thesleffin elämäkerta korostaa Minna-neidin varhaisvuosien merkitystä kirjailijan tuotannolle. Yhteys freudilaisuuteen ja psykonalyysiin onkin ilmeinen kautta koko teoksen. Canthin romaania *Hanna* (1886) Frenckell-Thesleff pitää lähes yksi yhteen omaelämäkerrallisena, ja toteaa esimerkiksi Hannan isän juopottelukohtauksesta:

Se on kuvattu niin suggestiivisen havainnollisesti ja niin monin tyypillisin yksityiskohdin, että se kieltämättä vaikuttaa oman lapsuusajan lähtemättömien arpien paljastamiselta. -- Myöskin Minna Canthin myöhempi, vahvasti tunnepitoinen taistelu kansallista juomahimoa vastaan on nähtävä, tullakseen oikein ymmärretyksi, näiden hänen kipeän tuskallisten varhaiselämästensä valossa. (MC 13)

Lapsuudesta nousee esille kaikissa tarkasteltavissa elämäkertoissa työläisperheen sosiaalinen nousu vaurastumisen myötä. Sitä mukaa kun isän pyörittämä lankakauppa Kuopiossa alkaa menestyä, saa perhe jalansijaa kaupungin seurapiireissä, vaikka vanha porvaristo ensin katsookin karsaasti nousukkaita. Minna-neidin koulut kuvastavat hyvin perheen elintason ja yhteiskunnallisen aseman nousua: työväenkoulusta hän siirtyi porvaristytöjen kouluun, minkä jälkeen hänet hyväksyttiin uuteen valtiolliseen tyttökouluun, joka oli tarkoitettu "sivistyneitten vanhempien lapsille". (HHH 27) Kuten Frenckell-Thesleff toteaa, oli raha tässä kohtaa sivistyksen korvike, sillä "kauppias Johnsonia ja hänen vaatimatonta vaimoan tuskin voitiin lukea sivistyneihin vanhempiin kuuluviksi". (MC 28)

Minna-neiti sai tovereiltaan jopa lempinimen "pumpulstyykityttö", sillä Johnsonien sisarukset kulkivat vuoden ympäriinsä oman puodin pumpulikankaista otetuissa, sangen vaatimattomien kaavojen mukaan leikatuissa vaatteissa. Myöhemmin, kun tytöt kävivät jo valtion tyttökoulua, sai Minna Hagmanin mukaan "silkkisen päällysnutun, joka kyllä tovereista oli hieno, mutta johon Minna itse ei

kiinnittänyt vähintäkään huomiota". (MCa 12) Sosiaalista nousua avitti rahan lisäksi se seikka, että Johnsoneilla oli nimenomaan tyttäriä, jotka viehätysvoimallaan toimivat valtteina seurapiireihin pääsyssä, toteaa Hagman. (MCa 10)

Frenckell-Thesleff rakentaa kirjailijakuvaa, jonka mukaan työläistäusta vaatimattomine lapsuusmiljöineen sekä "puutteellinen kasvatus" olivat omiaan tuottamaan yhteiskunnallisen reformaattorin, joka pystyi "kivuttomasti vapautumaan totunnaisista seurapiirien ennakkoluuloista ja sovinnaisista harhoista, --joihin lapsuudessa istutettu kunnioitus olisi kiinnittänyt sydämet". (MC 19) Frenckell-Thesleff on myös sitä mieltä, että Canthin "syntyperän vähäisyys" toimi vastalääkkeenä sellaista itsetietoisuutta ja vallanhimoa vastaan, joka niin usein uhkaa synnynnäisiä johtajaluonteita. (MC 31) Kaiken kaikkiaan elämäkerturit kuvailevat Johnsonien nousukkuutta lämmöllä ja antavat vaikutelman siitä, että pääsy seurapiireihin tapahtui alkuvaikeuksien jälkeen ilman sen suurempia ongelmia. Hagman painottaa Minna-neidin rakastettavan luonteen osuutta piirien hyväksynnän saamisessa. (MCa 11)

Canthin nuoruudenvaiheista keskeiseksi näkevät elämäkerrat luonnollisestikin tämän hakeutumisen opettajankoulutukseen. Hagman korostaa kiistaa vanhempien ja tyttären välillä. Isä yrittää haalia tyttärelleen sopivia kosijoita, järjestää huvituksia ja ostelee pukuja jotta tämä unohtaisi opiskeluhaaveensa. Porvareiksi kohonneet vanhemmat pitivät Hagmanin mukaan opettajan ammattia liian alhaisena. Minna oli jo päättänyt karata Jyväskylään seminaariin, kun vanhemmat lopulta taipuivat ja antoivat hänen kaikessa sovussa lähteä. (MCa 24–27) He olivat kuitenkin mielissään, kun Minna keskeytti hetkeksi opintonsa ja isä jopa yritti naittaa hänet erityissuosiossa olevalle kauppa-apulaiselleen. (MCa 34)

Frenckell-Thesleff kuvailee Minnan tyttökoulun päättymisen jälkeistä aikaa "pahaksi" ja toteaa, että tunnelmat Canth ikuisti romaaniin *Hanna* ja novelliin "Kodista pois" (1893). Hanna menettää kaiken elämänhalunsa isän kiellettyä häntä lähtemästä opettajaseminaariin, kun taas "Kodista pois" -novellin Fanny edustaa toista ääripäätä, joka pakenee kotoa ruvetakseen kansakoulunopettajaksi. Kumpikaan ei kuitenkaan anna isän pakottaa itseään vastenmieliseen avioliittoon. Frenckell-Thesleff ei suoraan sano, että Minnankin kohdalla olisi ollut kyse vastenmielisestä, isän tyrkyttämästä kosijasta, mutta viittaukset novelleihin antavat ymmärtää, että näin oli myös todellisuudessa. (MC 41)

Maijala puolestaan perustaa kertomuksensa puhtaasti Minnan omaan kertomukseen norjalaisessa *Samtiden*-lehdessä julkaistussa omaelämäkerrassa (Canth 1973, 464–470). Sen mukaan ratkaisu opettajaseminaariin lähtemisestä syntyi reaktiona Kuopion seurapiireissä syntyneisiin sotkuihin ja särkyneisiin sydəmiin. Mitään vanhempien vastustuksesta tai epämieluisasta kosijasta ei mainita. Näiden lähteenä ovatkin ilmeisesti edellämäinitut kaunokirjalliset teokset. Maijala käyttää lähteenä elämäkerrassaan useaan otteeseen juuri Canthin omaelämäkertaa, eikä pidä tämän teoksia yksi yhteen omaelämäkerrallisina kuten Hagmanilla ja Frenckell-Thesleffillä on tapana. Maijalan elämäkerta nojaa korostetusti olemassa oleviin lähteisiin, ei kuulopuheisiin tai aiempien elämäkertojen esitysten toistamiseen.

Canthin avioliitto opettajaseminaarin lehtorin Ferdinand Canthin kanssa kuvataan elämäkertoissa varsin eri tavalla. Hagmanin luomaan kirjailijakuvaan liittyy vahvasti Minna Canthin kehitys nimenomaan avioliiton vaikeuksien kautta: vaikea avioliitto pohjusti sopivasti kirjailijan uraa. Hagman mainitsee jo elämäkerran toisessa lauseessa, että "itsekohtaiset kärsimykset ja niiden johtama katse elämään alkoivat Minnalle vasta sen perästä kun hän oli mennyt naimisiin" (MCa 1) Hagman kuvailee Ferdinandia jyrkäksi kotityranniksi. Hänen käsityksensä sopii hyvin yhteen kehitysromaanin vaikeuksien kautta voittoon -mallin kanssa. Avioliitto naisen alistajana pönkitti myös Hagmanin naisasia-agendaa. Tosin elämäkerturi leppy tarinan edetessä ja toteaa hieman ristiriitaisesti Ferdinandin olleen pohjimmiltaan hieno luonne, joka aikaa myöten tuli vastaanottavaisemmaksi. Tämän muutoksen Hagman toteaa kuitenkin johtuneen yhteiselämästä "jalon ja nerokkaan naisen kanssa". (MCa 86)

Kuten professori Päivi Lappalainenkin (2015, 106) toteaa Maijalan Canth-elämäkertaa koskevassa kritiikissään, käsityksen puolison tyrannimaisuudesta kumoaa jo Frenckell-Thesleff elämäkerrassaan vuonna 1942. Elämäkerturi viittaa muun muassa Ferdinandin Minnalle kirjoittamaan kirjeeseen:

Tämän pienen asiakirjan, joka on niin täynnä huolenpitoa ja niin vaatimaton ahdistavassa vaimon ikävöinnissään, pitäisi ikiajoiksi voida kumota legenda lehtori Canthin "tyranninluonnosta". (MC 58)

Frenckell-Thesleff korjaa myös käsityksen Minnasta kotiorjana todeten, että orjatarihanne oli vapaaehtoisen itsekurin tulos. Näin nuori Canth yritti kenties muovata itseään äitinsä kaltaiseksi. Vähitellen osat kuitenkin avioliitossa vaihtuivat ja

johto "liukui vaimon lempeihin, mutta päteviin käsiin". (MC 49)

Maijala tukeutuu Canthien avioliiton kuvauksessaan tiukasti säilyneisiin dokumentteihin, niistä keskeisimpänä jälleen Canthin omaelämäkertaan. Elämäkerturi on valmis myös tarvittaessa toteamaan aineistojen aukkoisuuden. Maarit Leskelä-Kärki liittää nämä piirteet niin sanottuun uuteen biografiseen narratiiviin, jonka yhtenä tavoitteena on myyttien ja aiempien kuvien kumoaminen ja uudelleentulkinta. Tässä lähestymistavassa korostuu uudella tavalla historiallisen lähdeyöskentelyn arvo. (Leskelä-Kärki 2017, 84–85.)

Maijala valottaa Canthien avioliittoa toteamalla, että omaelämäkerta kuvaa nuoren Minna ehdottomuutta aviovaimon roolissa lähinnä huvittuneena. Puolinaisuus ei heittäytyvälle luonteelle riittänyt, vaan nuori vaimo nosti ihanteekseen täydellisen alistumisen aviomiehelleen. Muutamassa vuodessa turha ihanteellisuus kuitenkin haihtui ja Minna salli itsensä taas olla oma itsensä. Omaelämäkerran lisäksi Maijalan lähteitä ovat muun muassa Ferdinandin sulhaspojan Ernst Bonsdorffin muistelmat, lehtorin luonnetta kuvaava nekrologi ja Minna-rouvan kirjeenvaihto Augusta-sisaren kanssa, jotka kaikki tukevat käsitystä avioparin onnellisesta elämästä ja siitä, että lehtori Canth oli läheisiään kohtaan lämmin ja rakastava ja antoi paljon huomiota perheelleen. (HHH 45–46)

Maijalan Canth-elämäkerta suitsutettiin kirjailijakuvan päivittämisestä ja siitä, että se antoi Ferdinand Canthille synninpäästön. Tätä mieltä oli ainakin – aikanaan Maijalaa yliopistossa opettanutkin – Mervi Kantokorpi (19.3.2014) *Helsingin Sanomien* arvostelussaan. Näin ei kuitenkaan ole, vaan kuten jo mainitsin, Greta von Frenckell-Thesleff kumosi käsityksen lehtorin tyrannimaisuudesta jo vuonna 1942. Se, että virheellinen käsitys on tästä huolimatta sitkeästi pysynyt elossa meidän päiviimme asti, kertonee Hagmanin varhaisen elämäkerran valta-positiosta. Vetävässä tarinassa pitää olla sankari ja konna. Onnellinen avioliitto ei tarjonne tarpeeksi draaman aineksia.

Kirjoittamisen Minna Canth aloitti jyvaskyläläisessä *Keski-Suomi* -lehdessä, jonka päätoimittaja hänen miehensä oli vuosina 1874–1875. Hagman korostaa elämäkerrassaan sitä, miten "Minna oli se, joka loi Keski-Suomen hengen, määräsi sen suunnan" ja että "Ferdinandin kirjoitukset lähinnä tulkitsivat rouvan mielipiteitä". (MCA 61) Myös Frenckell-Thesleff toteaa, että vaikka Minna Canth itse kutsui omaa osuuttaan "avuksi", merkitsi tämä apu melkein koko toimitustyötä. (MC 50) Maijala

puolestaan korostaa lehtori Canthin kädenjälkeä, mikä näkyi etenkin luonnontieteellisten artikkelien määrässä. Myös koulutusta ja kansakouluasiaa käsiteltiin ja tämänkin Maijala lukee sen ansioksi, että lehtori Canth oli opettajaseminaarin luonnontieteiden lehtori ja myös sen johtaja. (HHH 53–54) Ferdinand Canthin roolin korostaminen sopii hyvin Maijalan missioon lehtorin maineen palauttamiseksi. Maijalan pyrkimys nostaa lehtori Canthin profiilia liittyy hänen tavoitteeseensa kirjoittaa ennen kaikkea kriittinen elämäkerta, mikä tuntuu tarkoittavan lähinnä Lucina Hagmanin elämäkerran kriittistä tarkastelua.

Kauppiasvaihe Canthin elämässä oli varsin merkittävä, siitä kertoo jo kirjallisuudentutkija Reetta Niemisen kirjoittaman Canth-elämäkerran nimikin: *Minna Canth. Kirjailija ja kauppias*. Canthin kirjailijakuvaan liitetään usein lähes ylimaallinen vahvuus. Puolison kuoleman ja kuopuksen syntymän jälkeen Canthin nähdään selättäneen lähes pelkällä tahdonvoimalla ahdistuksen, jota tätä nykyä kutsuttaisiin synnytyksen jälkeiseksi masennukseksi. Elämäkerturit korostavat, miten keskittyminen kauppaliikkeeseen auttoi selviytymään masentavasta ajanjaksosta, johon kuuluivat puolison kuoleman lisäksi ero ystävistä Kuopioon muuton takia. Frenczell-Thesleff toteaa, että "herkeämätön käytännön työ oli tervehdyttämiskeino" ja että se tepsii vaarallisiin mietiskelyihin ja Jyväskylän-ikävään. (MC 92) Hagman mainitsee Canthin kirjoittaneen ystävälleen, että "kauppias häiritsee kirjailijaa". (MCa 135) Myös Frenczell-Thesleff ihmettelee Canthin työskentelyolosuhteita:

Ihmeelliseltä yleensä tuntuu, että taiteilijan työ ensinkään oli päässyt juurtumaan niin epäsuotuisissa kehitysoloissa kuin Minna Canthin.--Milloin varaavat kauppatukustajat hänen kaiken aikansa, milloin on varasto inventoitava tai paras myyntikausi kaupassa--. (MC 325–326)

Kaupan merkityksellisyyttä korostaa Hagman toteamalla, että se tarjosi Canthille tilaisuuden tutustua kansaan ja päästä tuntemaan tämän mielenlaatua ja tapoja. Näitä aineksia hän sitten käytti teoksissaan. Jo aiemmin, autellessaan lapsena isäänsä kaupassa, Canth oli omaksunut savolaisen kansan rikkaan sanavaraston. (MCa 8) Maijala on omistanut kokonaisen alaluvun kirjailijalle ja kauppiaille. Hän tuo esille, että kauppiaksi ryhtyessään Canth putosi alempaan säätyyn kuin ollessaan lehtorin leski. Ratkaisu oli kuitenkin käytännöllinen, sillä sen ansiosta perhe sai kunnan toimeentulon. Kauppa siis tarjosi Minnalle materiaalia hänen teoksiinsa ja samalla piti hänet järjissänsä vaikean ajan yli. Maijala tuo ainoana kolmikosta esille,

että Canth sai paljon tukea kauppaliikkeen aloittamisessa ja hoidossa lehtori Canthin sisaruksilta. (HHH 71, 72) Siinä missä muut elämäkerturit korostavat Canthin itsenäisyyttä, on Maijalan Canth-kuva tässäkin kohtaa piirun verran inhimillisempi: tarmokas sankaritarkin tarvitsee toisinaan apua.

Kuten olen tuonut tässä alaluvussa esiin, jo elämäkertojen sisällysluettelo kertoo kirjoittajansa painotuksista ja tavasta hahmottaa kirjailijan elämä. Esimerkiksi Maijalan jaottelu korostaa Canthin monia rooleja ja identiteettejä. Canthin varhaisvaiheissa kiinnittää huomion Hagmanin ja Frenckell-Thesleffin kiinnostus Canthin sukuperimään. Taustalla lienee Hippolyte Tainen ajattelua, jonka mukaan kirjallisuudentutkimuksen tulee pureutua kirjailijan sieluun, jota taas määrittää muun muassa rotu. Hagman rakentaa kehitysromaanin tapaan vaikeuksien-kautta-voittoon -narratiivia, ja siihen sopii tarina onnettomasta avioliitosta, joka "herättää" naisasianaisen ja kirjailijan. Frenckell-Thesleff katsoo, että Canth ammensi –tietoisesti tai tiedostamattaan – omaelämäkerrallisia aineksia teoksiinsa. Uusi biografinen narratiivi merkitsee huolellisempaa alkuperäislähteiden tarkastelua, mikä näkyy Maijalan Canth-elämäkerrassa esimerkiksi Canthin omaelämäkerran toistuvana lainaamisena ja mitä mielikuvituksellisimpien lähteiden kaivamisena esiin.

2.2. Huomio teoksiin

Canth aloitti kirjailijanuransa kirjoittamalla novelleja sanoma- ja aikakauslehtiin. Teatteria ensimmäistä kertaa elämässään nähtyään – hämmästyttävän myöhäisellä iällä, vasta 34-vuotiaana – hän sai innostuksen kirjoittaa näytelmiä, joista ensimmäiset (*Murtovarkaus* ja *Roinilan talossa*, ensiesitys 1883) edustivat tyyliltään kansallisromantiikkaa. Näiden näytelmien jälkeen seurasi *Työmiehen vaimo*, jossa Canth oli siirtynyt jo realismiin. Tunnetuimpia Canthin näytelmiä ovat lisäksi surullisenkuuluisa *Kovan onnen lapsia* (1888), jonka esittäminen Suomalaisessa teatterissa kiellettiin ensi-illan jälkeen, *Papin perhe*, *Sylvi* (1893) ja *Anna Liisa*. Proosaa Canthin tuotannossa edustavat muun muassa romaanit *Hanna* ja *Salakari* (1887) sekä novelli "Köyhää kansaa" (1886).

On huomattava, että Canthin aikana teosten lajinimitykset eivät vielä olleet vakiintuneet. Kuten Päivi Lappalainen (2000, 112) tuo esille, niin nykyisin

romaaneiksi kutsuttavia teoksia saatettiin nimittää myös novelleiksi. Esimerkiksi aikalaisvastaanotossa Canthin laajaa *Salakari*-teosta kutsuttiin novelliksi tai kertomukseksi, Frenckell-Thesleff puhuu elämäkerrassaan novelliromaanista ja teoksesta vuonna 1996 julkaistun laitoksen takakansitekstissä se nimetään romaaniksi. Tässä tutkielmassa käytän Canthin laajimmista teoksista, *Salakarista* ja *Hannasta*, nykyään vakiintunutta romaani-nimitystä.

Elämäkerran kirjoittajilla on kirjailijoista kirjoittaessaan monenlaisia agendoja: yksi nojaa biografiassaan sosiaalihistoriaan liittäen kohteensa aikakauden poliittisiin mullistuksiin, toinen keskittyy kirjallisuuskritiikkiin kommentoiden kirjailijan teoksia ja kolmas haluaa ehkä esitellä salapoliisintyönsä tuloksia. Tietoisena agendana saattaa myös olla halu venyttää genren rajoja (Benton 2005, 48).

Jokainen tässä tutkielmassa tarkasteltavana olevista elämäkertoista lähestyy Canthin teoksia omalla tyylillään. Hagman tuntuu raportoivan lähes jokaisen tiedossaan olevan yksityiskohdan, ja vaikutelmaksi jää, ettei mikään yksittäinen teos nouse tekstimassasta varsinaisesti esiin. Hagmanin kaksiosainen elämäkerta onkin melkein tuplasti pidempi kuin muiden: yli 600 sivua. Etenkin elämäkerran toinen osa etenee pitkien juoniselostusten, aikalaiskritiikkien ja Canthin kirjeenvaihdon varassa. Hagman käyttää usein tilaisuutta hyväkseen ajaakseen omaa naisasia-agendaansa ja kerronta pysähtyykin aika ajoin näihin "paasaustuokioihin", joissa kuuluu enemmän Hagmanin kuin Canthin ääni.

Greta von Frenckell-Thesleff puolestaan arvottaa Canthin teoksia voimakkaasti ja sivaltaa välillä kovallakin piiskalla. Hänen elämäkerrassaan on voimakkaita vaikutteita Freudilta ja hän tulkitsee lähes kaikki teokset omaelämäkerrallisiksi. Minna Maijalan elämäkerta kontekstoi Canthin teokset osaksi ajan eurooppalaista naturalismia ja pyrkii todistamaan kirjoittajan jo väitöskirjassaan esittämää ajatusta, että Canthin koko tuotantoa leimaa sekä psykologisen että yhteiskunnallisen aspektin yhteenkietoutuminen, ja että näin ollen tuotantoa ei ole mielekästä jakaa yhteiskunnalliseen ja "kypsempään" psykologiseen vaiheeseen, kuten monet tutkijat ovat tehneet. Maijala tarkastelee elämäkerrassaan kriittisesti etenkin Hagmanin elämäkertaa ja pyrkii purkamaan tämän luomia Canth-myyttejä.

Maijalan teoksessa kiinnittää huomion myös se, että hän siteeraa useaan otteeseen Canthin kirjoittamaa lyhyttä omaelämäkertaa vuodelta 1891, ja päästää näin tätäkin kautta päähenkilön itse ääneen. Viime vuosien voimakas teorettinen

kiinnostus omaelämäkertoihin usealla tieteenalalla lienee osaltaan painottanut tutkittavan oman äänen kuulumisen tärkeyttä tutkimuksessa (Hinkkanen 1997, 128). On kuitenkin muistettava, että omaelämäkerta ei suoraan viittaa tekstinulkoiseen todellisuuteen, vaan, kuten muukin kirjallisuus, representoi sitä ja muodostaa näin oman todellisuutensa (Uusitalo 2005, 12). Omaelämäkertaan ei siis voi ongelmitta suhtautua "totuutena". Kuten Tieteen termipankki (f) toteaa:

Omaelämäkerrassa kertova minä kokemuksineen sekä kerronta itse kietoutuvat toisiinsa. Kirjoittaja ei pysty luomaan itsensä kanssa täysin identtistä kertojaja päähenkilöminää, koska sekä ajallinen ero kerrottuihin tapahtumiin että itse kirjoittaminen etäännyttävät hänet omista kokemuksistaan ja muuttavat niitä mm. valikoinnin tai salaamisen vuoksi. Näin omaelämäkerrat ovat myös performatiivisia tekoja.

Minna Maijalan elämäkerrassa Canthin omaelämäkerta saa mielestäni suhteettoman paljon painoarvoa ja se näyttäytyy liian ongelmattomana. Omaelämäkerran fiktiivistä luonnetta ei tarpeeksi tuoda esiin.

Hagman luo kirjailijakuva, johon olennaisena osana kuuluu itsenäisyys ulkopuolisista kirjallisista vaikutteista. Canthia verrattiin arvosteluissa usein Kiveen tai esimerkiksi Ibseniin, mutta Hagmanille on tärkeää osoittaa, että Canthin tyyli kumpusi nimenomaan hänen sukupuolestaan. Hän kirjoittaa:

Minnan tunnustetun itsenäisyyden juurena on meidän luonnollisesti pidettävä sitä, että hän näki elämän sisältöineen muotoineen omassa valossaan, sanokaamme naisellisen hengen valossa. --Suuret miehet, vaikkapa kansallissankareiksikin kohotetut, eivät olleet elämässä nähneet sitä, johon Minnan silmä katsoi. (MCa 175)

Hagmanin tarkoitus lienee hyvä, mutta Canth typistyy tässä valossa naiskirjailijaksi, eikä näyttäydy esimerkiksi tienraivaajana, joka oli ensimmäisten joukossa tuomassa eurooppalaista naturalismia Suomeen. Hagmanin ajattelussa on myös selvästi havaittavissa aineksia romantiikan neromyytistä. Neromyytti korostaa tekijän luomuksen täydellisyyttä tai jopa jumalallisuutta. Nero on sen mukaan jumalallinen puhutorvi tai välittäjä (Lepistö 1991, 15).

On huomattava, että Hagman mielsi Canthin teokset lähinnä välineeksi naisasian edistämiseksi. Kuten aiemmin lainaamani ote hänen Canth-elämäkerrastaan osoittaa, Hagman piti Canthin elämäntyössä suurimpana "taistelevaa sankariutta".

Näin teosten taiteellinen arvo jäi sivuosaan. (MCb 389–390) Maijalan elämäkerta keskittyy Canthiin nimenomaan aikansa merkittävimpiin lukeutuvana kirjailijana ja kirjoittajana. Hän korostaa kautta linjan Canthin tuotannon syviä yhteyksiä ajan eurooppalaiseen kirjallisuuteen ja uuteen luonnontieteelliseen maailmankuvaan. Maijalan mukaan Canthin kiinnostus naisen psyykeen (kuten teoksissa *Työmiehen vaimo*, *Hanna*, *Salakari*, "Lehtori Hellmanin vaimo" (1890), "Agnes" (1892) ja *Sylvi*) ei selity pelkästään sen seikan kautta, että hän itse oli nainen, vaan myös sen kautta, että nainen ja naisen psyyke oli ajan luonnontieteen ja naturalistisen kirjallisuuden kiinnostuksen kohde laajemminkin. (HHH 208, 219)

Frenckell-Thesleffin laaja kirjallisuudentuntemus näkyy muun muassa siinä, että hän etsii Canthin tuotannosta yhteyksiä ajan kirjallisuuteen. Kirjailijan ensimmäisistä, *Päijänne*-sanomalehdessä julkaistuista novelleista Frenckell-Thesleff osoittaa yhteyksiä niin Johan Ludvig Runebergin (1804–1877) *Vänrikki Stoolin tarinoihin* (1848/1860), Aleksis Kiven (1834–1872) maalaiskertomuksiin, norjalaisen Björnstjerne Björnsonin (1832–1910) novelleihin, Zachris Topeliuksen (1818–1898) satuihin, *Kalevalaan* (1835/1849) kuin *Kantelettareenkin* (1840). Hän on etsinyt käsiinsä myös Canthin Kuopion ajoilta tämän kirjakokoelman luettelon, josta selviää, miten laajasti Canth tutustui kirjallisuuteen, muun muassa ranskalaisiin filosofiin Hippolyte Taine ja Ernest Renan (1823–1892), ranskalaisen psykologi Théodule Ribotin (1839–1916) ja englantilaisen filosofi Henry Thomas Bucklen (1821–1862) sekä yhdysvaltalaisen taloustieteilijä Henry Georgen (1839–1897) ajatuksiin, tanskalaisen kirjailija Georg Brandesin (1842–1927) tuotantoon ja niin edelleen. *Työmiehen vaimon* syntyyn Frenckell-Thesleff liittää vahvasti vaikutteet Brandesilta sekä Suomalaisen teatterin Kuopion-vierailun tuomat vaikutteet norjalaisen näytelmäkirjailija Henrik Ibsenin (1828–1906) ja niin ikään norjalaisen näytelmäkirjailija Björnstjerne Björnsonin (1832–1910) draamojen muodossa. (MC 67, 106, 118) *Hannan* pessimismin hän liittää Canthin omien kokemusten lisäksi 1880-luvun pohjoismaisen romaanin tyyliivaatimuksiin.

Frenckell-Thesleff käyttää Canthista useaan otteeseen kaksoisilmausta "taiteilija ja julistaja". (MC 15–16, 64, 323) Hän pyrkii osoittamaan, että Canthin töissä elivät nämä kaksi taipumusta rinta rinnan.

Suomalaisen Teatterin perustaja ja johtaja Kaarlo Bergbom osallistui enemmän tai vähemmän Canthin draamojen syntyprosesseihin ja esimerkiksi

kirjallisuudentutkija Viljo Tarkiainen korosti kirjallisuushistoriassaan juuri Bergbomin suurta osuutta Canthin teoksiin. (S 208, 211). Hagmanin mukaan Canth olikin eräässä kirjeessään (päivätty 10/1887) todennut, että "Bergbom tulisi tästä lähin olemaan hänelle profeettana kaikessa". (MCb 131) Bergbomin vaikutus ei aina ollut suinkaan hyvä, tuo Frenckell-Thesleff esiin. Teatterinjohtaja pyrki monasti miedontamaan Minna Canthin teoksia uumoillen, ettei teatteriyleisö sulattaisi Canthin anarkistisimpia ajatuksia. *Kovan onnen lapsia* -näytelmään Bergbom ehdottikin miedonnuksia toteamalla, että "jos aine ei siihen pakoita, älkää tehkö mitään hyökkäyksiä uskontoa tai kirkkoa vastaan." (MCb 178) Frenckell-Thesleff näkee, että Bergbomin korjausehdotukset ja muutokset johtivat toisinaan "erittäin epätasaiseen" lopputulokseen, kuten esimerkiksi *Työmiehen vaimossa*. (MC 126, 130, 213)

Kovan onnen lapsia -näytelmästä Bergbom poisti yhdessä tekovaiheessa peräti yli puolet ja vaikutti Frenckell-Thesleffin mukaan tuhoisasti sen myöhempään kehitykseen. Vahingosta viisastuneena Canth ei antanut Bergbomin lukea seuraavan näytelmän (*Papin perhe*) käsikirjoitusta ennen kuin se oli valmis. Tuolloinkin Bergbom tosin sai Canthin kirjoittamaan näytelmän uudelleen. Frenckell-Thesleff näkee, että Bergbomin korjausehdotukset ja muutokset johtivat toisinaan "erittäin epätasaiseen" lopputulokseen, kuten *Työmiehen vaimossa*, josta Bergbom esimerkiksi poisti alkuperäisessä käsikirjoituksessa olleen viimeisen näytöksen. Bergbom myös myötävaikuttanut siihen, että Canth lisäsi näytelmään näytöksen, joka edusti muusta kokonaisuudesta poiketen tunteellista romantiikkaa. Toisaalta Frenckell-Thesleff kiittää Bergbomia siitä, että tämä poisti *Työmiehen vaimosta* "pahimpia liioitteluja". (MC 126, 130, 213)

Bergbomin mieliksi Canth myös hyllytti aloittamansa realistisen näytelmän *Kauppaneuvos Toikka*, ja ryhtyi sen sijaan kirjoittamaan viatonta maalaisidylliä *Roinilan talossa*. Frenckell-Thesleff palaa ensin mainittuun näytelmään useaan otteeseen elämäkerran aikana, hän muun muassa näkee *Työmiehen vaimossa* ja *Anna Liisassa* vaikutteita kesken jääneestä *Kauppaneuvos Toikka* -näytelmästä. (MC 125, 130, 308) Canthin viimeiseen näytelmään *Anna Liisa* Bergbom vältti tekemästä korjauksia. Frenckell-Thesleffin mukaan näytelmä olikin Canthille "täydellinen ja kiistaton voitto". (MC 315)

Myös Maijala käsittelee Bergbomin vaikutusta Canthin draamoihin, tosin hieman neutraalimmin kuin Frenckell-Thesleff. Hän toteaa myös, että Bergbomin

vaikutuksesta *Työmiehen vaimosta* poistui yksi kohtaus, muttei arvota lopputulosta. Maijalan mukaan Bergbom halusi loiventaa Canthin näytelmien shokeeraavuutta ja jos hän ei siihen kirjoitusvaiheessa pystynyt, hän käytti ohjaajan oikeutta näyttämösovituksessa. Hän myös osoittaa ainoana elämäkerturina kolmesta, että Kaarlo Bergbomin sisar Emilie vaikutti myös Canthin näytelmien syntyyn, mistä on todisteena vilkas kirjeenvaihto kirjailijan ja Emilie Bergbomin välillä. (HHH 159, 168) Tarkasteltavana olevat, naisten kirjoittamat elämäkerrat rakentavat selkeästi kuvaa, jonka mukaan Kaarlo Bergbom oli Canthille tärkeä "mentori", mutta hänen vaikutuksensa kirjailijan teoksiin ei ollut yksinomaan hyvä.

Bergbomin elämäntyöstä kirjoittanut Pentti Paavolainen (2016, 419–420) toteaaakin:

Frenckell-Thesleffin läpikäyvänä narratiivina on kuvata Canth asteittain irtautumassa Bergbomin "kielteisestä" tai ainakin "Canthin sisäistä ääntä rajoittavasta" vaikutuksesta. "Vähiten ohjeistettuna" kirjoitettu *Anna Liisa* oli tässä logiikassa juuri siksi tuotannon huippu. Tähän narratiiviin sisältyy oletus vuorovaikutuksesta vapaasta "sisäisestä äänestä". Bergbom kuitenkin ei halunnut asettaa "runoilijan ja runottaren väliin".

Paavolainen näkee, että Minna Maijala on Frenckell-Thesleffin kanssa samoilla linjoilla siinä mielessä, että tämä tulkitsee Bergbomin neuvojen pääsääntöisesti "laimentaneen ja lieventäneen" Canthin kriittisyyttä. Paavolaisen näkemys on, että Canthin suhde Bergbomiin oli pääosin kuitenkin inspiroiva yhteistyösuhde, jossa Bergbom nimenomaan kannusti kirjailijaa itsenäisiin omiin ratkaisuihin.

Hagman ja Frenckell-Thesleff tulkitsevat Canthin teokset pitkälti omaelämäkerrallisiksi, jälkimmäinen lähes yksi yhteen joka ikisen. *Hannassa* seikkailevat Hagmanin mukaan Minna itse ystävineen, joiden nimiä ei ole edes muutettu. (MCa 15) "Lehtori Hellmanin vaimo" -novellista Hagman löytää erityisen paljon omaelämäkerrallista. Siinä Minna muistelee "omaa tyttöluonnettaan" ja kuvaa Hagmanin mukaan lehtori Canthin yrityksiä häiritä hänen opintojaan naimapuuhilla, sekä muistelee, "millaiselta miehelän ensiajat hänelle tuntuivat". (MCa 18, 31, 37) *Kotoa pois* -pienoisnäytelmä (1895) taas kuvaa Hagmanin mukaan Minnan nousukasvanhempien hienostelunhalua ja näiden innokkuutta kerätä naimahaluisia nuoria miehiä taloon kestittäväksi. Myös "Agnes" kuvaa Hagmanin mukaan tunnelmia Minnan avioliiton ajoilta. (MCa 22, 24, 42)

Frenckell-Thesleffin elämäkerrassa lähes kaikki Canthin teokset pohjaavat tämän omiin kokemuksiin ja – ajalle muodikkaasti – alitajuntaan. Frenckell-Thesleff on voimakkaasti jopa sitä mieltä, että Canth onnistuu vain silloin, kun hän ammentaa omista kärsimyksistään ja intohimoistaan. "Milloin hän luo henkilöitä vain mielikuvituksestaan, ne harvoin onnistuvat". (MC 261) Frenckell-Thesleff on ihastunut Freudin ajatukseen taiteesta sublimaationa. Freudin mukaan taide ja kulttuuri ovat kielletyksi koettujen viettiyllykkeiden jalostumia (Tieteen termipankki g). Frenckell-Thesleff toteaa esimerkiksi *Hannasta*: "Minna Canth, oikeana taiteilijana, hakee runoudesta välitöntä purkautumistietä todelliselle minälle, itseelitylle tunnelmaelämälle". Hän pitää *Hannaa* myös Canthin itseterapiana. (MC 155, 162) *Papin perheessä* Canth toteuttaa Frenckell-Thesleffin mukaan "puolikasvuisen Miina Johnsonin itsetiedottomia toiveunelmia" kuvatessaan papintyttären karkaamista teatteriin. (MC 39) Frenckell-Thesleff mainitsee myös, että tietyt Canthin yksityiselämän piirteet kuvastuivat hänen novelleissaan ja näytelmissään "taiteeksi naamioituna". (MC 50) Hän myöntääkin suoraan elämäkerran lopussa, että hänen tutkielmansa päätarkoituksena on ollut Minna Canthin "persoonallisuuden analysointi" ja Canthin tuotannon valottaminen "taidetta luovan minuuden ilmauksena". (MC 323)

Maijala karttaa tulkitsemasta Canthin teoksia biografistisesti. Ainoat, pienet poikkeukset hän tekee teosten *Anna Liisa* ja *Köyhää kansaa* kohdalla. Esimerkiksi *Köyhää kansaa* -teoksessa Canth ammentaa Maijalan mukaan omista kokemuksistaan hyväntekeväisyydessä. Köyhiin koteihin tehdyillä tarkastusmatkoilla säätyläisnaiset arvostelivat toisinaan julmastikin avun tarpeessa olevien koteja. Ja kun Lucina Hagman tulkitsee "Lehtori Hellmanin vaimon" kokonaan omaelämäkerralliseksi, katsoo Maijala, että romaanissa saattaa olla mukana Canthin tunteja, ei omista, vaan sisarensa Augustan avioliittokokemuksista. (HHH 62) Biografistinen kirjallisuudentutkimus on pitkään ollut "pannassa", eikä kirjailijan teosten tulkitseminen omaelämäkerrallisina ole enää muodikasta. Frenckell-Thesleffin Canth-elämäkerta edustaa juuri sellaista lähestymistapaa, joka on ollut omiaan antamaan huonon maineen biografistiselle kirjallisuudentutkimukselle (Koskela & Rojola 1997, 18). Maijalan kohdalla on mielenkiintoista se, että hän väitöskirjassaan *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa* (2008) pyrkii pääsemään eroon Canthin tuotantoa hallinneesta elämäkerrallisesta tulkinnasta ja ryhtyy seuraavaksi kirjoittamaan tästä juuri elämäkertaa. Ei ole ihme, että Maijala on hyvin maltillinen

tulkittessaan Canthin teoksia tämän omaa elämää vasten. Hän jatkaakin elämäkerrassa osittain samoilla teemoilla kuin väitöskirjassaan.

Elämäkerturit ovat pitkälti samoilla linjoilla sen suhteen, mitkä ovat Canthin keskeisiä teoksia. Teoksista nousee esiin ensimmäisenä *Työmiehen vaimo*, ensimmäinen suomalainen realistinen näytelmä. Hagman kertoo sen "tärisyttäneen katsojansa sydänjuuria" ja omistaa peräti 17 sivua juonikuvaukseen. Hän pitää näytelmää Canthin kirjallisen maineen perustajana. (MCa 190–209) Frenckell-Thesleff katsoo tämä näytelmän myötä Canthin löytäneen oman linjansa, uudenaikaisen realismin. Hän pitää näytelmää Canthin myrsky- ja kiihkkokauden välittömänä taiteellisena ilmauksena. Tyypilliseen tapansa elämäkerturi näkee *Työmiehen vaimossa* mielenkiintoisen mahdollisuuden tutkia Canthin taiteilijanpsykyä. (MC 118–119)

Maijala alleviivaa sitä, että Canthille itselleen vasta näytelmän (*Murtovarkaus*) kirjoittaminen merkitsi oikean kirjailijantyön alkamista. Canthille oli käänteentekevä kokemus nähdä Suomalaista teatteria Jyväskylässä vuonna 1876, ja kirjailija joutui toden teolla karistelemaan mielestään haavetta näyttelijäksi ryhtymisestä, mitä sekä Maijala että Frenckell-Thesleff kuvaavat elämäkertoissaan sympaattisesti. Tuttavan ehdotuksesta Canth kanavoi innostuksensa näytelmän kirjoittamiseen. Maijala korostaa, että jo *Työmiehen vaimo* voidaan lukea psykologiseksi tutkielmaksi ja alleviivaa näin sitä, että Canthin tuotannon jako yhteiskunnalliseen ja psykologiseen kauteen on keinotekoinen. (HHH 145–147, 210)

Hagman ja Frenckell-Thesleff pitävät Canthin ensimmäisiä, lehdissä julkaistuja novelleja "harjoitelmina", jopa "kyhäelminä". Jälkimmäisen mukaan osa novelleista oli selvästi tehty palstantäytteeksi tai tilauksesta. Frenckell-Thesleff mainitsee myös, että ilmeisesti myös Minna Canth piti novellienkirjoitteluaan "toisarvoisena askarteluna" ja oli Bergbomin kanssa samaa mieltä siitä, että draamatikko tuhlaa kykyjään novelleihin. Erityisen heikkoina novelleina Frenckell-Thesleff pitää "Lehtori Hellmanin vaimoa" ("löyhästi sommiteltu ja laimeasti kirjoitettu") ja *Salakaria* ("pinnallinen ja laimea"). (MC 201, 256, 260) Frenckell-Thesleff pitää Canthin novellituotantoa ylipäättään selkeästi merkityksettömämpänä kuin näytelmiä. Syyksi hän antaa muun muassa kirjailijan puutteellisen kaunokirjallisen koulutuksen. Proosaa leimasivat Frenckell-Thesleffin mukaan vähäinen lennokkuus ja laiminlyöty hioutuneisuus, mikä johti siihen, että nuoremmat,

kielellisesti runsaammin varustetut kirjailijaverit sivuuttivat Canthin prosaistina. Sen sijaan draamatikkona Canth on Frenckell-Thesleffin mielestä oman kirjailijapolvensa johtava voima ja uranuurtaja. *Työmiehen vaimossa* oireilee jo uusi aikakausi, mutta lopullisesti se murtautuu läpi *Papin perheessä*. (MC 324) Frenckell-Thesleffistä saa sen vaikutelman, että hänen mielestään ohjelmarealismin "häviäminen" Canthin teoksista 1890-luvulla oli muutos parempaan päin. Hän toteaa *Kauppa-Loposta*:

Vaikka tämä novelli on kirjoitettu 80-luvun viimeisinä vuosina, on se jo tyypillinen 90-luvun tuote, missä kirjailija ei enää syyttele yhteiskuntaa, lakeja ja säädöksiä ihmisten onnettomuuksista ja harha-askelista, vaan keskittää mielenkiintonsa siihen sielunkoneistoon, joka käyttää heidän ajatuksiaan ja määrää heidän tekonsa. (MC 267)

Hagman näkee, että *Anna Liisa* -näytelmä merkitsi kirjoittajalleen kolmannen suuren askeleen ottamista kehityksessään:

On syyllä sanottu, että Minna "Anna Liisalla" on merkinnyt kolmannen suuren askelen kehityksessään myrskyisen mielenkatkeruuden asteelta sanattoman kärsimyksen, surevan katsojan asteelle. --Myrskyn rajut aallot ovat käyneet hiljaisemmiksi, mutta yhtä varmasti, joskaan ei yhtä nopeaan kuin ennen, ne kuljettavat muassansa uutta elämää. (MCb 348–349)

Maijala on kommentoissaan neutraalimpi ja toteaa ainoastaan, että Canthin varhaiset novellit ovat varsin kansallisromanttisia, vaikkakin jo niissä näkyy pyrkimys kansanihmisen psykologian kuvaamiseen. Maijala osoittaa myös, että Canth ei itse ollut tyytyväinen ensimmäisten näytelmiensä melodramaattisuuteen, vaan aikoi irtautua kirjoitustavasta alkamalla kirjoittaa *Kauppias Toikka* -näytelmää. Kyseinen näytelmä ei kuitenkaan koskaan nähnyt päivänvaloa, sillä Bergbom sai suostuteltua kirjailijan kirjoittamaan sen sijaan toisen, melodramaattisen näytelmän. (HHH 208–209) Frenckell-Thesleff näkee, että Canth käänsi näin omaa näytelmäkirjailijan kehitystään pari kolme vuotta taaksepäin. (MC 95) Maijala tuo keskeisten teosten lisäksi esille muun muassa suurelle yleisölle tuntemattoman ja myös tutkimuksessa huomiotta jääneen novellin "Lääkäri" (1892) (Lappalainen 2015, 107; HHH 243).

Maijala kontekstoi elämäkertureista laajimmin Canthin teokset. Hän liittää ne muun muassa syntyhetkensä eurooppalaisiin kirjallisuusvirtauksiin, aikansa psykologiseen ihmiskuvaan, medikalisaatioon, ajassa liikkuviin sosialistisiin

ajatuksiin, kapitalismiin sekä modernisaatioon. Erityisen tarkkaan Maijala käsittelee näytelmää *Kovan onnen lapsia*. Kiinnostusta Maijala selittää sillä, että näytelmästä on säilynyt runsaasti käsikirjoitusversioita. Hän seuraa kiinnostavasti näytelmän kehittymistä ja muuttumista sekä vuorovaikutusta Bergbomin kanssa luonnos luonnokselta. Oli ylipäättään tyypillistä, että Canthin näytelmät muokkautuivat eri versioiksi, kun hän lähetti niitä Bergbomille ja tämä teki niihin korjausehdotuksia. Maijala osoittaaakin mahdollisen uuden tutkimuskohteen toteamalla, että "nämä eri versiot ja teatterille kirjoittamisen sosiaalinen, vuorovaikutuksellinen luonne ovat kiinnostava lisätutkimuksen aihe". (HHH 156)

Sekä Hagman että Frenckell-Thesleff katsovat, että *Anna Liisa* -näytelmä edusti kirjailijan kypsintä tuotantoa. Molemmat hahmottavat Canthin tuotannon kolmeen kauteen. Hagman siteeraa kriitikko Kasimir Leinoa, joka kuvaili *Anna Liisaa* "kypsyneen taiteilijan kypsäksi taideluomaksi" (MCb 348)

Tässä alaluvussa olen tuonut esiin, mitä teoksia tarkasteltavana olevat elämäkerrat ovat nostaneet esiin ja miten ne hahmottavat Canthin kehityksen kirjailijana. Huomattavaa on, että sekä Hagman että Frenckell-Thesleff katsovat Canthin kirjallisen työn jakautuvan kolmeen kauteen, joista viimeisin on "kypsin", seestynyt, psykologinen kausi. Maijalan näkemys poikkeaa aikaisemmista ja hän luo kirjailijakuvaa uusiksi osoittamalla, että Canthin teokset ovat alusta alkaen sisältäneet psykologisia aineksia ja näin ollen jako useampaan kauteen on keinotekoinen. Siinä missä Hagman painottaa naisasiaa teosten taiteellisen arvon jäädessä sivuosaan, keskittyy tuorein elämäkerta Canthiin nimenomaan kirjoittajana ja kirjailijana.

2.3. Naisasian paloa

Minna Canthista ei voi puhua mainitsematta naiskysymystä. Ensimmäisistä lehtijutuistaan lähtien Canth kirjoitti naisen aseman ja yhteiskunnallisten muutosten puolesta. Kuten Minnan salonki -sivusto (c) asian kiteyttää, "lähimpänä hänen sydäntään olivat tyttöjen koulutukseen panostaminen, naisen aseman ja avioliittoinstituution epäkohtien korjaaminen ja sukupuolimoraalin kysymykset."

Suhde naisasiaan on kaikilla elämäkertureilla erilainen. Hagman rakentaa elämäkerrassaan varsin yksipuolista kuvaa Canthista pelkästään naisasianaisena.

Kuten Rafael Koskimies asian muotoili vuonna 1944 *Suomen Kuvalehdessä*:

Lienee yleisesti tunnettua, että varsinkin Minna rouvan oma lähin ympäristö, hänen ystävänsä, hengenheimolaisensa ja oppilaansa, joista kukaan ei kohonnut hänen itsensä henkiseksi tasolle, ovat olleet kauan ja miltei vastaansanomatta rakentamassa nykyisille sukupolville yksipuolista 'naisasianaisen' ja jonkinlaisen puolimiehisien suffragetin muotokuvaa. Intohimoisesti yksinkertaistaen hänet on esitetty miesten vääryydellä ja taitamattomasti hallitseman yhteiskunnan uhrina ja ennen kaikkea varhaisen avioliiton ja hedelmällisen äitiyden uhrina. (HHH 304–305)

Hagman toteaa jo elämäkertansa toisessa lauseessa, miten omakohtaiset kärsimykset avioliitossa johdattivat Canthin naisasian pariin. (MCa 1) Elämäkerran loppusanoissa Hagman puolestaan summaa Canthin elämäntyön aatteen toteuttamiseksi.

Mutta taiteen palvelijaksi taidevirallisessa merkityksessä Minna ei milloinkaan taipunut, taide itsensä tarkoituksena ei kyennyt häntä eläyttämään. Sen teki hänen altruistisesta tunteestaan syntynyt aate, kaikki-ihmisyys aate, se voimakkaammin pakotti häntä toimintaan. Mielipiteen voittaminen tälle aatteelle ja tämän aatteen toteutus elämässä oli se sana, joka kokosi Minnassa voimat ja hänen kynänsä tuotteet loi. Taidetta käytti hän ainoastaan luomustensa ulkomuotona, palvelijanaan. (MCb 389)

Näin Canthin koko elämä ja elämäntyö tyhjentyy naisasian aatteeseen. Jo aikalaisissa Hagmanin näkemys aiheutti vastalauseita, esimerkiksi Helmi Setälä, joka arvosteli Hagmanin elämäkerran ensimmäisen osan *Valvojaan* vuonna 1907 (*Valvoja* no 2/1907) totesi, että elämäkerta kuvaa ennemminkin kirjoittajansa kuin kuvattavansa persoonallisuutta. Setälän mukaan Hagman on sekoittanut omat mielipiteensä elämäkertansa kohteen kuvaukseen ja rikkoo näin elämäkerturin tärkeintä sääntöä.

Kuvaavaa Hagmanin elämäkerralle ovat pitkät lainaukset. Hän lainaa Canthin *Valvojaan* vuosina 1884 ja 1885 kirjoittamaa kahta artikkelia "Naiskysymyksestä" ja "Naiskysymyksestä vielä sananen" yhteensä melkein 14 sivun verran. Hagman perustelee lainausten pituutta toteamalla, että ne "luovat niin erinomaisen selvän kuvan Minnan koko ajatussuunnasta ja hänen syvästä vakaumuksestaan". (MCa 155–169) Hagman on asian ytimessä, sillä samalla kannalla on myös myöhemmin esittelyssä oleva "*Sain roolin johon en mahdu*". *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* -teos, jonka mukaan "Naiskysymyksestä"-artikkeli kiteyttää Canthin kirjallisen ohjelman. (SR 215)

Frenckell-Thesleffin tulokulma ei ole läheskään niin naisasiakeskeinen kuin Hagmanin, vaan aihetta lähinnä sivutaan. Elämäkerta keskittyykin pääsääntöisesti siihen, mitä teokset kertovat Minna Canthin psyykestä. (MC 323) Frenckell-Thesleff mainitsee muun muassa Canthin tärkeimmät naisasiaa koskevat sanomalehtiartikkelit ja osaa esimerkiksi liittää *Salakarin* teemat tyttöjen kasvatuksen puutteellisuuteen liittyneeseen keskusteluun. Tosin tyylilleen uskollisena Frenckell-Thesleff toteaa, että *Valvojan* kaksi naiskysymystä käsittelevää artikkelia toimivat "psykologisina asiakirjoina, koska ne antavat hyvän kuvan Minna Canthin temperamentista ja hänen pirteästä polemiikkityylistään." Mielenkiintoisesti elämäkerturi yhdistää Canthin naisen luontoa koskevat käsitykset Ibsenin ajatusmaailmaan. (MC 56, 113–117, 200).

Hyvä esimerkki Hagmanin ja Frenckell-Thesleffin lähestymistavan erilaisuudesta on *Työmiehen vaimo* -näytelmän käsittely. Siinä missä Hagman korostaa Riston turmeltuneisuutta ja Johanna-vaimon alisteista osaa keskittyy Frenckell-Thesleff näytelmän taiteelliseen arvoon ja edelleen siihen, millaisen kuvan näytelmä maalailee Canthin taiteilijanpsyykestä. (MCa 190–249; MC 119–146). Frenckell-Thesleff ei ole juurikaan kiinnostunut Canthin naisyhdistystoiminnasta, jota Hagman taas kuvailee seikkaperäisesti. Hän sivuuttaa naislyseohankkeenkin lyhyellä maininnalla, kun taas Hagman raportoi sen edistymisestä vaihe vaiheelta, suorastaan intohimoisesti. Kiinnostus kouluun selittyy luonnollisesti Hagmanin rehtorinammatin kautta. (MCa 147–172)

Frenckell-Thesleff rinnastaa ylipäätään Canthin naisasiatyön hänen muihin uudistuspyrkimyksiinsä usealla eri rintamalla. Elämäkerran viimeisessä luvussa "Canthin perintö" Frenckell-Thesleff mainitsee näistä rintamista sukupuolimoraalin ja naissivistyksen lisäksi muun muassa kansanvalistuksen, tekopyhän kristillisyyden ja vanhasuomalaisen holhouksen vastustamisen, työväenkysymyksen ja kielikysymyksen. Hän luo kuvaa monella alalla toimineesta yhteiskunnallisesta vaikuttajasta. (MC 327)

Maijala omistaa yhden alaluvun, kaiken kaikkiaan 34 sivua naisasialle. Hän tuo heti kärkeen esiin, että lehtoripuoliso Ferdinand Canth oli osaltaan vaikuttamassa siihen, että Minna Canth kiinnostui juuri koulutukseen ja kasvatukseen liittyvistä seikoista. Koska Canth julkaisi ravistelevia ajatuksiaan ensin juuri miehensä toimittamissa lehdissä, voidaan hyvällä syyllä olettaa, että hänen emansipatorisilla ajatuksillaan oli aviomiehen tuki. Maijala käy kiihkottomasti läpi Canthin keskeiset

naisasiaa käsitelleet artikkelit, naislyseohankkeen, Canthin aktiivisuuden siveellisyyksymyksessä ja tämän yhdistystoiminnan.

Ensimmäisen laajan kriittisen artikkelinsa naisasiasta Canth julkaisi pariskunnan toimittamassa *Keski-Suomessa* vuonna 1874. "Tyttäriemme kasvatus"-artikkeli kritisoi ajan tyttökouluja, jotka kasvattivat naisista pintapuolisia salonkiviisaita. Maijala huomauttaa mielenkiintoisesti, että tässä varhaisessa artikkelissaan Canth ei suinkaan tarkoita, että naisesta olisi kasvatettava yhteiskuntaan miehen kaltainen toimija, vaan hän korosti naisen niin sanottuja luonnollisia tehtäviä vaimona, taloudenhoitajana ja äitinä. Kasvatuksen tulisi tähdätä näiden velvollisuuksien mahdollisimman hyvään täyttämiseen.

Maijala kuvaa laajahkosti naisyhdistysten sisäisiä ristiriitoja ja tulkitsee lopuksi Canthin kirjoituksista, että riidat ja politisoituminen saivat Canthin epäilemään yhdistysten kykyä vaikuttaa naiskysymykseen ja vieraannuttivat häntä niiden toiminnasta. (HHH 298, 301) Maijala korostaa vielä sitä, miten juuri Hagmanin elämäkerta teki Canthista suomalaisen naisliikkeen ikonin. Se oli Maijalan mukaan karhunpalvelus, sillä Canthin julkisuuskuva typistyi sen myötä pelkästään naisasian edustajaksi. Canth itse oli Maijalan mukaan vaivautunut persoonaansa kohdistuvasta huomiosta ja korosti naisaatetta yhteistyönä. (HHH 302, 305) Naisasiaa ei ole kudottu samalla tavalla koko elämäkertaan kuten Hagmanilla, jonka elämäkerta suorastaan hengittää naisasiaa joka sivulla. Maijala jättää naisasian suorastaan sivurooliin, kun vertaa esimerkiksi Canthin teatterityölle omistetun luvun sivumäärää (63 s.) naisiasialle varattuun sivumäärään samassa teoksessa. Edellämainittu luku on liki tuplasti pidempi.

Kuten edellä käy ilmi, Canthista luotiin varhain varsin yksipuolinen kuva naisasiataistelijana. Frenckell-Thesleffin elämäkerta ei kuitenkaan enää Hagmanin teoksen tavoin alista kertomusta naisiasialle, vaan korostaa kirjailijan uudistuspyrkimyksiä usealla yhteiskunnan alueella. Maijala haluaa selvästi nähdä Canthin ennen kaikkea aikaansa seuraavana kirjailijana, ja naisasiaa käsitellään teoksessa huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi Canthin draamoja.

2.4. Yksityinen Minna

Kotonaan Kuopiossa Canth oli sydämellinen, lämmin ja vieraanvarainen, aina innokas syvälliseen keskusteluun. Valtaistuimen virkaa toimitti keinutuoli, vanhanaikainen raskas mööveli, jossa hän keinutteli itseään edestakaisin ajatustensa tahtiin. --Vain sen tahdissa tunsi Minna ajatustensa soljuvan vapaasti ja pidäkkeettömästi. Kesäisin keinutuoli nostettiin Kanttilan kuistille, jonne nuoret kokoontuivat hänen ympärilleen kuulemaan uusista aatteista tai kuinka hän luki heille otteita uusista teoksistaan. (HHH 14)

Näin kuvailee Minna Maijala Canthia teoksensa prologissa. Hän toteaa edelleen Juhani Ahon (1861–1921) muistelmia lainaten, että kotonaan Canth oli nähtävä, sillä suuremmissa seuroissa hän oli ujo ja "vieras itselleen ja muille", ei se sukkelasanainen nainen, jona hänet Kanttilan seinien sisällä tunnettiin. Maijala kertoo myös Canthin kärsineen ajoittaisista melankolian puuskista. Toisinaan hänet uuvutti teostensa saama ankara kritiikki.

Keinutuolista kirjoittaa Hagmankin lainaten myös Ahoa:

Se oli mukava, suuri mööveli ja kutsuttiin sitä hänen "valtaistuimekseen". Siinä istuen kirjoitti hän enimmäkseen, ehkä kaikkikin teoksensa, siitä hallitsi hän ympäristöään, antoi käskyjä ja määräyksiä puotiin ja kyökkiin, siinä piti hän seuraa vierailleen, siinä suri, iloitsi, unhotti huolensa ja souti pois suuttumuksensa, kun tyhmät, ahdasmieliset ihmiset ja ilkeät arvostelijat joskus saivat hänen hermonsä kiihtymään. (MCb 61)

Hagman kuvailee lämpimästi myös Minnan mieluisinta ajanviettoa, "skruuvaamista". Onpa skruuvipöydän ympärille kokoontuneesta perheestä saatu mukaan peräti kuvituskuvakin. Skruuvi ei elämäkerturin mukaan ole korttipeliä, vaikka siinä pelataankin korteilla. Tämä toteamus liitettiin mukaan luultavimmin lukijoiden rauhoittamiseksi, sillä ajan henkeen kuului korttipelien pitäminen paheellisina. Canthin tiedetään todenneen, että "on se sentään paljoka parempi pelata virkistykseksensä skruuvia, kuin istua vieraineen ja parjata lähimmäisiään." (MCb 261)

Jo Maijalan Canth-elämäkerran nimi (*Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth*) viittaa elämäkerturin tavoitteeseen tuoda esille uudenlaista, herkempää ja helposti lähestyttävämpää kuvaa ikonisesta kirjailijasta. Elämäkerran nimi tulee Canthin ystävän, runoilija J.H. Erkon (1849–1906) Canthille omistamasta

muistorunosta. Maijala korostaa muun muassa sitä, miten Canth itse ei korottanut itseään jalustalle, vaan oli sitä mieltä, että "juhliin antavat aiheen aatteet, ei ihminen". (HHH 12)

Kriitikko Virpi Alanen (5.5.2014) pohti kirjallisuuskritiikin verkkolehti *Kiiltomadossa* sitä, suhtautuuko Maijalan teos kohteensa arkiseen ihmisyyteen jo liiankin korostuneesti.

On-- jopa pohdittava, suhtautuuko uusi elämäkerta kohteensa arkiseen ihmisyyteen ylikorostuneesti, oman aikamme mukaista ihailevaa pienen yksilön sinnikkyystarinaa rakentaen. Nykylukijaa ei kiinnostaisi enää taisteleva suur-Minna, mutta arkensa ja taiteensa kanssa julkisuuskuvan takana elänyt Minna kiinnostaa.

Nykylukija haluaa kurkistaa "kulissien taakse", yksityisen puolelle. Maijala tarjoilee tietoa muun muassa Kanttilan arkielämästä, Minnan sairastelusta, tämän suhteesta uskontoon ja jopa rakkauselämästä. Teoksesta välittyy kuva Minnasta, joka yksityisessä ajattelussaan oli hyvinkin hauras ja haavoittuvainen.

Herkemmän ihmiskuvan esiin tuomisessa on nähtävissä ilmiö, jonka mukaan henkilön elämän käsite on biografoissa aikojen saatossa muuttunut tarkoittamaan henkilön psyykeä, ei enää tekoja. Länsimainen käsitys painottaa sisäistä elämää, ajatuksia, muistoja ja tunteita. Painotusta on vahvistanut Freudin jälkeinen aika, jolloin huomio on ohjautunut "piilotettuihin totuuksiin" ja "naamioiden paljastamiseen". (Tridgell 2004, 18.)

On paradoksaalista, että kritisoituaan Hagmanin elämäkertaa Canthin ikonisoimisesta Maijala lainaa juuri Hagmania osoittaakseen, että oikeasti Canth vierasti yrityksiä korottaa itsensä esikuvaksi. (HHH 305) Hagman kertoo silminnäkijänä illallisista, jotka järjestettiin Canthin kunniaksi. (MCb 100) Vaikka Hagman syyllistyykin elämäkerrassaan suoranaiseen henkilöpalvontaan, on vahvuudeksi laskettava tässä kohtaa se, että kirjoittaja on tuntenut kohteensa henkilökohtaisesti.

Maijalan teoksen prologi kuvailee yksityistä Minnaa lähes samoin sanoin kuin Hagmanin teos. Hagman kuvaa moneen otteeseen Minnan "arkisia oloja" ja "jokapäiväiselämää" ja tuo kohteeseensa näin inhimillistä lämpöä. (MCa 131–133; MCb 259–264) Hagman ei ehkä eksplisiittisesti korosta Canthin herkkyyttä, mutta se

tulee ilmi ikään kuin sivutuotteena.

Maijala tuo esiin vahvasti Canthin sairastelun omassa alaluvussa. Sairastelu tuodaan esille myös muissa tarkasteltavana olevissa elämäkerroissa. Hagman ja Frenckell-Thesleff korostavat sairastelun painottuneen 1880-luvun alkuun, jolloin Canth suri vastikään kuollutta puolisoaan ja synnytti kuopuksensa. On mielenkiintoista nähdä, miten Canthin sairastelusta käytetyt termit elävät elämäkerroissa. Hagman puhuu sen ajan termein hermoheikkoudesta, Frenckell-Thesleff taas synnytyksen jälkeisestä psykoosista. Jälkimmäinen lainaa Canthin omaelämäkertaa ja toteaa, että psykoosin syvimmissä vaiheissa Canth pelkäsi jopa ottavansa Lyyli-vauvan hengiltä. (MC 60, 61) Tämän yksityiskohdan toistaa myös Maijala. Hagman ja Frenckell-Thesleff korostavat sitä, että Canth selätti kriisinsä nopeasti voittaen kamppailun mielensä sairautta vastaan. Hagman toteaa vielä, että toipuminen tapahtui "suuren tahdonlujuuden avulla". (MCa 91)

Maijala (HHH 340) puolestaan näkee, että vakava masennus (josta hän käyttää nykypäivän termiä synnytyksenjälkeinen masennus) jätti Minna Canthin elämään pysyvän piirteen. Canthin kirjeitä värittääkin hänen mukaansa jatkossa "korostunut oman ja läheisten terveydentilan seuraaminen, sairauksien raportointi sekä mielenterveyden lopullisen menettämisen pelko". (HHH 329) Kahden muun elämäkerturin tulkinta mielenterveydellisten ongelmien nopeasta ohimenosta johtuu Maijalan mukaan tällaisiin ongelmiin kytkeytyneestä sosiaalisesta häpeästä. Hagmanin naisasia-agenda vaikutti myös osaltaan siihen, että selviytymisaspektia oli korostettava, heikoista hermoista kärsivä nainen ei olisi sankarin osaan ehkä sopinut.

Maijala on mielenkiintoisesti kontekstoinut Canthin kirjeiden välittämän sairaskertomuksen 1800-luvun lopun ihmiskuvaan ja siihen, millaista oli tuohon aikaan olla naturalistinen naiskirjailija. Hän on sangen perehtynyt aiheeseen, sillä hänen väitöskirjansa *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa* kiinnittää huomion 1800-luvun lopun fysiologiseen psykologiaan, joka käsitti niin ihmisen kuin aikakaudenkin läpeensä hermostuneena. Kontekstointi ja Canthin kirjeiden huolellinen tarkastelu tuo tervetullutta lisävaloa arkaan aiheeseen ja sen käsittely ylipäättään näin laveasti Maijalan elämäkerrassa (18 sivua) kertonee siitä, että mielenterveyden ongelmiin ei tänä päivänä kytkeydy niin suurta häpeäleimaa kuin aikaisemmin, eletäänhän nyt aikaa, jolloin on tuiki tavallista, että julkisuuden henkilöt avautuvat mielenterveyden ongelmistaan mediassa. Maijala saattaa samalla "taistelijan

ja sankarin" inhimillisempään valoon.

Maijala "diagnosoi" Canthin myös ylisuoriutujaksi, joka ajoi itsensä uupumuksen partaalle lukemattomilla kiinnostuksen kohteillaan. Hän uskaltaa nähdä kirjailijassa myös narsistisia piirteitä: Canthilla oli tapana kirjeissään valittaa omia sairauksiaan aina jonkun kuoltua. (HHH 235, 241)

Ruumiillisuuden ja sairauden käsitteleminen kirjailijoiden elämäkertoissa ei ole suinkaan itsestään selvää, sillä usein elämäkerturit keskittyvät pelkästään kirjailijan älylliseen puoleen. Sairauksista saattaa muodostua näin "aukkoja ja hiljaisuuksia" elämäkertoissa. Elämäkerrat, jotka käsittelevät sekä kohteen fyysisiä että psykologisia puolia implikoivat, että minus ei ole erotettavissa ruumiista, mikä on taas laajempi filosofinen kysymys, jota tässä en lähde pohtimaan. (Tridgell 2004, 56, 60.)

On huomionarvoista, että Frenckell-Thesleff tuo Canth-elämäkerrassa esille hyvinkin hurmioituneesti Canthin uskonnollisuutta, pasifismia, isänmaallisuutta ja Venäjä-vihaa. Tälle kaikelle lienee sota-aikana ollut sosiaalinen tilaus. (Tiirakari 14.7.2015; MC 329–334) Canthin uskonnollisuus kiinnostaa myös Maijalaa: hän on omistanut teoksensa yhden alaluvun teemalle "Harras epäilijä". Kuten Maijala toteaa, aikalaiset käsittivät Canthin jumalankieltäjäksi ja tämän tekstit jumalanpilkaksi. Todellisuudessa Canth oli erittäin uskonnollinen. (HHH 308)

Voi vain kuvitella, että jos Canth olisi elänyt nykypäivänä, yksityinen Minna olisi vastentahtoisesti vedetty moneen otteeseen lööppijulkisuuteen. Otsikot olisivat huutaneet varmasti esimerkiksi hänen lapsivuodepsykoosiaan tai vaikkapa suhtautumistaan eutanasiaan. (MC 175) Hagman kirjoittaakin Minnan olleen "pienen Jyväskylän merkillisin henkilö":

Mitä Minna milloinkin oli sanonut toisessa tai toisessa sanomalehdessä, mitä puhunut eilen, toissapäivänä taikka tänään; missä kulkenut: torilla, kirkossa, Ronninmäellä, harjulla taikka laitakaupungin mökkelöissä, siitä tiesi heti koko kaupunki. Kummia hänestä kerrottiin. (MCa 79)

Oliko tällä "puolimiehisellä suffragetilla" ja "Amatsoni-Minnalla" (HHH 305) sitten rakkauselämää puolison kuoleman jälkeen? Minna Maijala valaisee tätäkin puolta. Hän toteaa ensin, että monet Minnan lähimmistä keskustelukumppaneista olivat miehiä, eikä ole jälkikäteen mahdollista varmasti sanoa, oliko jossain

ystävyyssuhteessa mukana ihastusta eroottisessa mielessä vai oliko kyseessä älyllinen ihastus tai äidillinen rakkaus. Maijala mainitsee kuitenkin kolme miessuhdetta, joihin olisi liittynyt eroottistakin ihastusta – ainakin miesten puolelta. Lähteenä hän käyttää muun muassa jo tutuksi tullutta Puijon vieraskirjaa. On hupaisaa, miten eri tavalla Frenckell-Thesleff lähestyy samaa aihetta. Siinä missä Maijala toteaa Minnan jääneen leskeksi "verevimmässä iässään" (35-vuotiaana) (HHH 128) antaa Frenckell-Thesleff ymmärtää, että Canth oli "vanheneva ihminen, etäällä nuoruuden houkutuksista, ja tiheiden lapsivuoteiden kuihuttama". Frenckell-Thesleff kirjoittaa Canthin ystävydestä teatterinjohtaja Kaarlo Bergbomin kanssa ja vakuuttelee niin ponnekkaasti, että kyseessä oli nimenomaan sielullinen ja platoninen rakastuminen, että lukija väkisinkin alkaa epäillä juuri päinvastaista. (MC 103–104, 112)

Elämäkerturit paljastavat hyvinkin intiimejä asioita Canthin yksityiselämästä. Eksplisiittisimmin Canthin herkkyydestä kirjoittaa Maijala, vaikka jo Hagmanin tekstimassasta erottuu inhimillistä lämpöä huokuva yksilö. Erityisen mielenkiintoinen on käytettävien termien muutos puhuttaessa Canthin terveydentilasta synnytyksen jälkeen: elämäkerturit puhuvat hermoheikkoudesta, synnytyksenjälkeisestä psykoosista ja meidän aikaamme tultaessa synnytyksenjälkeisestä masennuksesta. Kukin termi kuvastaa aikaansa.

3. KIRJALLISUUSHISTORIAT KIRJAILIJAKUVAN MUOVAAJINA

3.1. "Enemmän aatteen ihminen kuin runoilija"

Tässä luvussa tarkastelen joitakin keskeisiä kirjallisuushistorioita ja sitä, miten ne ovat osaltaan olleet muovaamassa Canthin kirjailijakuvaa. Selkeyttääkseni kokonaisuutta en tarkastele kirjallisuushistorioita temaattisessa järjestyksessä, kuten tein elämäkertojen kohdalla, vaan otan tarkastelun kohteeksi yhden kirjallisuushistorian kerrallaan. Ensimmäinen kirjallisuushistoria on vuodelta 1934 ja tuorein vuodelta 1999. Kirjallisuushistorioilla on merkittävä osuus kaanonin ja samalla kirjailijakuvan muodostumisessa.

Kuten Yrjö Varpio (1980, 60) toteaa *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 33:ssa, kirjallisuushistoriallinen esitys voi periaatteessa olla joko kirjailijakeskeinen, tekstikeskeinen tai lukijakeskeinen. Perinteisesti kirjallisuushistoriat ovat olleet kirjailijakeskeisiä, jopa niin, että voidaan puhua kokoelmasta kirjailijoiden pienoiselämäkertoja. Nyt tarkasteltavana olevista kuudesta kirjallisuushistoriasta viisi on kirjailijakeskeisiä. Tuorein historia, *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* edustaa sen sijaan siirtymää lukija- ja instituutiokeskeiseen lähestymistapaan (Tieteen termipankki c).

Varpio (1986, 117) on mielenkiintoisesti todennut: "Näyttää siltä kuin kirjallisuushistorian kirjoitus seuraisi nopeammin ja uskollisemmin yleisen poliittisen ja yhteiskunnallisen ajattelutavan muutoksia kuin muu kirjallisuudentutkimus". Vaikka Varpio mainitsee esimerkkinä varsinkin lyhyet kirjallisuushistoriat, jotka "hyväksytään" oppikirjoiksi, voidaan kulloisetkin sosiaaliset tilaukset nähdä epäilemättä myös muissa kirjallisuushistorioissa.

Minna Canth on varsin kanonisoitu kirjailija, ja mainittiin jo kuolinvuonnaan 1897 ilmestyneessä Julius Krohnin (1835–1888) kirjallisuushistoriassa *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet*. Itsestäänselvästi hänestä ei kuitenkaan heti leivottu taiteilijaneroa, vaan esimerkiksi kirjallisuudentutkijat Viljo Tarkiainen ja Rafael Koskimies katsoivat kirjallisuushistorioissaan, että aatteen palo himmensi Canthin teosten taiteellista voimaa.

Kirjallisuudentutkija Viljo Tarkiaisen *Suomalaisen kirjallisuuden historia* -teos ilmestyi vuonna 1934. 1900-luvun alun kirjallisuushistorioiden tapaan myös tätä teosta leimaa vahva kansallinen korostus. Tarkiaisen teosta on syytetty positivismista ja päätelmien varovaisuudesta, mutta ainakin Laitisen mukaan Tarkiainen karsi historiassaan "vaikutteiden" metsästyksen minimiin moniin tutkielmiinsa verrattuna (Laitinen 1980, 32). Canthille Tarkiainen omisti teoksessaan yksitoista sivua. Sivumääräisesti Canth ei juurikaan hävinnyt aikalaiselleen Juhani Aholle, jolle Tarkiainen omisti kolmetoista sivua.

Jo Tarkiaisen alkusanoissa tulee esille voimakas narratiivi, jossa hän näkee Canthin kehityksen kirjailijana kulkeneen kiihkeän taistelukauden kautta kohti "tyyntä tasapuolisuutta". Myöhemmin Tarkiainen toteaa, että Canthin "kirjallista intoilua seurasi pian järjen raitis valveutuminen". "Enemmän aatteen ihminen kuin runoilija", luonnehtii Tarkiainen Canthia, mikä tuntuukin tiivistäen olevan hänen näkemyksensä kirjailijasta. Canthin tuotantoa Tarkiainen kuvailee taiteellisessa suhteessa kaiken kaikkiaan epätasaiseksi. Siinä on hänen mukaansa kuitenkin havaittavissa "kaunista kehitystä". (S 207, 208)

Tarkiainen jaksottaa Canthin kehityskaudet kolmeen osaan: nuoruudentuotanto (1878–1884), tendenssikausi (1884–1890) ja psykologinen kausi (1891–1895). Nuoruudentuotannossa Canth on kirjallisuudentutkijan mukaan epäitsenäinen aloittelija. Tyyllilajina varhaisissa näytelmissä on jälkiromantiikka. (S 208) Tarkiainen nostaa kiitettävästi esille Canthin lukeneisuuden, hänen opintovuotensa vuosina 1882–1884, jolloin Canth imi itseensä vaikutteita niin kaunokirjallisuudesta, filosofiasta kuin luonnontieteistäkin. Alkoi tendenssikausi, jolle tunnusomaista oli yhteiskunnallisten muutosten vaatiminen köyhille ja naisille. Canthin näytelmät järkyttivät ja niiden oli Tarkiaisen mukaan tarkoituskin järkyttää. Tarkiainen kavahtaa selvästi kuitenkin nimittämästä Canthia sosialistiksi, ja toteaa sen sijaan, että kirjailija lähenei hetkittäin sosialistisia kumousoppeja. Mielenkiintoista on, että Canth itse julistautui teatterinjohtaja Kaarlo Bergbomille vuonna 1884 lähettämässään kirjeessä "täydelliseksi, innokkaaksi socialistiksi". Julkisesti Canth torjui syytökset sosialistisista aatteista. (S 209, 210)

Tarkiainen nostaa tendenssikauden töistä esiin ensin *Työmiehen vaimon*. Vahvoina vaikutteina olivat hänen mukaansa Stuart Millin (1806–1873) ajattelu ja Ibsenin realismi, vaikkakin veto romantiikkaan oli Canthilla edelleen suuri. Tämä

näky Tarkiainen mukaan näytelmän melodramaattisissa kohtauksissa. Tarkiainen toteaa samaan hengenvetoon, että teatterinjohtaja Bergbom edisti neuvoillaan ja ohjeillaan kappaleen viimeistelyä, mutta jättää kertomatta, että melodramaattiset kohtaukset olivat nimenomaan Bergbomin lisäys. Kaiken kaikkiaan Tarkiainen pitää näytelmää epäitsenäisenä ja kirjavista aineksista kokoonpantuna, ei ehyestä sisäisestä näkemyksestä syntyneenä. Viimeksi mainittu kommentti kuvastaa hyvin sitä, miten naiselle saatetaan kirjallisuushistoriassa antaa epäitsenäisen jäljittelijän rooli redusoimalla hänen tuotantonsa vain eräänlaiseksi vaikutteiden kimpuksi. Kyseessä on Päivi Lappalaisen (1990, 84, 87) mukaan essentialismiin pohjaava naturalisoinnin operaatio, jossa nainen kulttuuri/luonto -dikotomian jälkimmäistä käsitettä edustavana suljetaan helposti pois kirjallisuudesta, joka kuuluu kulttuurin puolelle. Tarkiainen pitää *Työmiehen vaimo* -näytelmää merkittävänä kuitenkin siinä mielessä, että se toi suomalaiselle näyttämölle ensimmäistä kertaa ohjelmarealismin. (S 210, 211)

Hanna-romaanin kohdalla Tarkiainen antaa vahvasti ymmärtää, että Canth nappasi aiheensa Juhani Aholta, joka oli edellisenä vuonna käsitellyt aihetta *Papin tyttäressään* (1885). (S 211) Tarkiainen toi saman ajatuksen esiin jo vuonna 1921 laatimassaan Canth-kirjasessa, jossa hän totesi, että Ahon *Papin tytär* olisi eräissä suhteissa ollut *Hannan* esikuva. Tosiasia kuitenkin on, että teosten kirjoittamis- ja julkaisemisaikaan kirjailijat seurustelivat ahkerasti toistensa kanssa, joten aivan ilmeisesti realistisen kirjallisuuden suuri aihe, tytön kehittyminen naiseksi, on puhuttanut myös Kanttilan salongissa. Kuten suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja luotaava "Sain roolin johon en mahdu" (1989) toteaa:

Vaikutussuhteet ovat vaikeasti todistettavia. Kuitenkin niitä käytetään hanakasti kaunokirjallisten hierarkioiden jäsentäjinä ja määrääjinä. Ja useimmiten tässä hierarkiassa tiennäyttäjiksi ja suunnan määrääjiksi selitetään miehet. (SR 249)

Kirjallisiksi vaikuttajiksi Tarkiainen nostaa muun muassa *Kauppa-Lopon* kohdalla norjalaisen Alexander Kiellandin (1849–1906) ja *Papin perheen* kohdalla jälleen Ibsenin ja Kiellandin. *Anna Liisa* liittyy hänen mukaansa venäläisen Leo Tolstoin (1828–1910) näytelmään *Pimeyden valta* (1886) ja se on Tarkiaisen tulkinnan mukaan rakennettu Ibsenin draamojen malliin. (S 210, 212, 215)

Tarkiaiselta eivät adjektiivit lopu. Canthin töitä hän luonnehtii kirjailijaesittelynsä edetessä vähemmän mairittelevasti muun muassa sanoilla epäitsenäinen, epäkypsä, epätasainen, taiteellisessa suhteessa heikko, yksipuolinen,

laimea ja ulkokohtainen. Hän luo kirjailijakuva, jossa Canth typistyy lähinnä historialliseksi merkkihenkilöksi, joka aikanaan uudisti kirjallisuuden kenttää. Kuten "*Sain roolin johon en mahdu*" osuvasti toteaa, Tarkiainen kyllä myöntää Canthin suuren merkityksen omana aikanaan, mutta ei anna hänelle kirjallisen auktoriteetin asemaa (SR 248). Kuvaavaa on, että Tarkiainen summaa esimerkiksi *Papin perheen* merkityksen toteamalla, että "mikään yliaikojen elävä yleispätevä kuva eri sukupolvien välillä tapahtuvasta murroksesta se tuskin on". (S 214)

Lopputulema Canthin kirjallisista kyvyistä tuntuu olevan se, että kunhan hän hieman rauhoittui, tuloksena oli ihan kelvollista draamaa, joskin kaikessa näkyi kiireessä tapahtunut kirjallinen työskentely ja siitä johtuva eri tahoilta saatujen aineksien yhteenliittely. *Anna Liisaa* lähes kaikki kirjallisuushistoriat ylistävät Canthin onnistuneimpana työnä, näin toimii Tarkiainenkin. Hän toteaa, että se on tasapuolisin ja seestynein Canthin laajoista näytelmistä. Siinä ei ole tendenssinäytelmien ulkokohtaisuutta, toteaa Tarkiainen, joskin jaksaa muistuttaa samalla, että luonteiden kuvaus ei näytelmässä ole kovinkaan mehevää eikä syvälle uurtavaa. (S 215)

Pohtiessaan lopuksi Canthin merkitystä Tarkiainen korostaa tämän merkitystä ennen kaikkea omana aikanaan ja kirjailijan kehitystä taisteluvälmiistä yhteiskunnallisten epäkohtien paljastajasta kohti "tasapuolisempaa elämänkäsitystä ja sisäisempää ihmisyyttä". Tarkiainen nostaa esille muutamia ulkokirjallisia seikkoja, kuten Canthin henkisen aktiivisuuden Suomen sen ajan liikkumattomissa oloissa, mitä hän pitää arvaamattoman tärkeänä kulttuuritekijänä. Viimeiseksi ja tärkeimmäksi seikaksi Tarkiainen nostaa kuitenkin naisasianaisen roolin. "Ennen kaikkea Suomen naisliike on ainaisessa kiitollisuudenvelassa Minna Canthille" päättää kirjallisuudentutkija analyysinsä. (S 216, 217)

3.2. Poikkeusnainen

Seuraava laaja kirjallisuushistoria oli kirjallisuudentutkija Rafael Koskimiehen kolmiosainen *Elävä kansalliskirjallisuus. Suomalaisen hengen vaiheita 1860–1940* (1944, 1946, 1949). Kuten teoksen nimestäkin voi jo päätellä, kirjoittajan ote on vahvasti nationalistinen. Varpio (1986, 116) luonnehtii teosta seuraavasti: "Lähtökohtana on suomenkielisen hengenviljelyn nousu vuoden 1860 paikkeilla: senjälkeinen suomenkielinen kirjallisuus nähdään voimakkaasti kansallisen identiteetin hahmottajana ja kansallisen taistelun aseena." Canth esitellään sarjan

ensimmäisessä osassa 40 sivulla. Jos Ahoa käyttää jälleen vertailukohtana, niin hänelle on suotu teoksessa 67 sivua.

Koskimies aloittaa toteamalla, että koska Canthia koskeva elämäkerrallinen tutkimus on ollut miltei yksinomaan naisten käsissä, on tutkimustuloksissa havaittavissa "hieman liiaksi naisellinen leima". Ensimmäisenä pistää silmään ilmaisu "poikkeusnainen". Koskimies puhuu toistuvasti Canthin poikkeuslaadusta ja mainitsee hän myös, miten Canth lähti "pelottomammin ja kovakouraisemmin kuin moni mies suureen aatteiden taisteluun". (E 204) Päivi Lappalainen (1990, 80–81) kiinnittää huomion naiskirjailijan marginalisointiin yhtenä patriarkaalisien ideologioiden toiminnan ilmentymänä kirjallisuushistorioissa. Marginalisointi ilmenee muun muassa siten, että kun kirjailijan synonyyminä on mies, kirjoittavasta naisesta tehdään erikoistapaus, "miehuuden mitat täyttävä nainen". Seurauksena on Lappalaisen mukaan tuplamarginaali: niin suhteessa miehisyyteen (jota hän biologiselta sukupuoleltaan ei voi olla) kuin naiseuteen (jota hän ei-naisena ei voi olla). Koskimies todistelee edelleen:

Minna Canth oli ikään kuin perin vieras elämän arkisimmalle käytännölle, sillä hänen vaistonsa eivät häntä opettaneet niin kuin ketä hyvänsä sivistyneen perheen tytärtä, jolla tavallisesti on tietyt käytännölliset kyvyt jo niin sanoaksemme kumminlahjana matkassaan. (E 201)

Näin Canth saadaan "kirjalliseksi ja henkiseksi naiseksi", siis kykeneväksi kirjailijantyöhön. (Lappalainen 1990, 81.) Koskimiehen todistelu tuo mieleen Eino Leinon (1878–1926) sanat teoksessa *Suomalaisia kirjailijoita. Pikakuvia* (1909). Hän toteaa Minna Canthista:

Minna Canth on realistisin henki meidän kansallisen realismimme aikakaudessa, lujin, kovin, kouraantuntuva ja asiallisin järki kenties koko suomenkielisessä kirjallisuudessa. Tekisi miltei mieli sanoa: miehekkäin. (Leino 1909, 206.)

Koskimies lienee saanut vaikutteita ajatuksiinsa Eino Leinon teoksesta. Canthin "miehekkyyden" korostaminen pistää silmään monissa muissakin suomalaista kirjallisuudenhistoriaa käsittelevissä teoksissa. Suorastaan oireellista on, että esimerkiksi Varpion *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia* (1986) listaa Canthin muutta mutkitta 1800-luvun kansallisten suurmiesten joukkoon! (Varpio 1986, 128).

Todisteltuaan Canthin ei-naiseksi Koskimies toteaa hieman epäjohdonmukaisesti esimerkiksi, että tämä kirjailijana saattoi liioitella "naisellisen

temperamenttinsa pakotuksesta" tai että Canthilla "naisena oli runsain mitoin lämmintä ja myötäelävää mieltä". Hän myös soimaa kirjailijaa siitä, että tämä "puolueelliseen, naiselliseen tapaansa kasaa syntikuormaa miesten hartioille". (E 220, 226, 232)

Koskimies ei tässä kirjallisuushistoriassa jaa Canthin tuotantoa niin eksplisiittisesti erillisiin vaiheisiin kuin Tarkiainen, mutta puhuu kirjailijan taistelukaudesta ja levollisemmasta kaudesta, jonka aloitti *Papin perhe*. (E 221, 233) Tosin Koskimies näkee jo neljä vuotta aikaisemmin julkaistussa *Salakari*-romaanissa viitteitä psykologisesti monipuolisempaan suuntaan. Kyseistä novellia hän kutsuu ajatussisällykseltään ja tarkoitusperältään ehkä yleiseurooppalaisemmaksi kuin muut sen aikaiset suomalaiset realistiset novellit. (E 230–231)

Koskimies vertaa Canthia epäedullisesti Ahoon, kun hän toteaa että Canthin taiteellisten lahjojen riittämättömyys käy hyvin ilmi verrattaessa *Työmiehen vaimoa* Juhani Ahon samanaikaisiin varhaisnuoruuden tuotteisiin, *Rautatiehen* (1884) ja *Papin tyttären*. *Työmiehen vaimosta* hän toteaa edelleen, että runottaret eivät olleet erikoisen anteliaita niinä hetkinä, jolloin tuo draama luotiin. Tarkiaisen tavoin Koskimies korostaa vieraiden vaikutusten osuutta ja luo Canthista Tarkiaisen tavoin kirjailijakuvaa epäitsenäisenä jäljittelijänä. Canthin *Hannaa* Koskimies pitää täydellisenä Ahon *Papin tyttären* vastineena, "eroa on vain siinä, että jälkimmäinen on niin paljon runollisempi ja elävämpisykkeinen kuin *Hanna*". (E 228)

Lappalainen tuo esiin erilaisia marginalisoinnin ja naturalisoinnin operaatioita, jotka määrittävät naiskirjailijan käsittelyä kirjallisuushistorioissa. Hänen mukaansa marginalisointi toimii muun muassa siten, että "nainen tuodaan esiin miehen kautta, hänen varjossaan ja häneen verraten", kuten nyt Canthinkin tapauksessa. (Lappalainen 1990, 80–81.) *Hanna* on Koskimiehen mukaan kirjailijan lievästi naamioitu omaelämäkerta. Kirjallisuudentutkijaa häiritsee *Hannassa* selkeästi miehen huonommuuden korostaminen. "Sitä lajia on runsaasti" toteaa Koskimies lakonisesti. (E 229)

Anna Liisan kohdalla Koskimies viittaa Tarkiaisen tavoin siihen, että yleisen arvelun mukaan Canth oli saanut herätteen näytelmään Tolstoin *Pimeyden vallasta*. Jälleen epäitsenäisen jäljittelijän leima leijuu kirjailijan yllä. Kommenttia pehmentää tosin se, että Koskimies pitää *Anna Liisaa* Canthin mestariteoksena ja näkee, että mahdollinen Tolstoin vaikutus ei vähennä draaman itsenäistä arvoa. (E 235) Frencckell-Thesleff on Canth-elämäkerrassaan pyrkinyt kumoamaan edellä mainitun yleisen

käsityksen. (MC 315–316)

Lappalainen (1990, 86) kiinnittää Koskimiehen tekstissä huomion myös siihen, miten tämä käyttää kirjailijasta välillä pelkkää etunimeä puhuen Minnasta tai Minna rouvasta. Tällaista intiimiyttä ei tapaa yhdenkään mieskirjailijan kohdalla, toteaa Lappalainen. Tämä kiinnittää huomion akseliin yksityinen/julkinen, jossa naiselle "luontojaan" lankeaa ensin mainittu.

Koskimies näkee Canthin myöhemmässä kirjallisessa kehityksessä aatteellista perääntymistä ja vanhoillisuuteen lähentymistä (E 207, 212) Perääntymisretkellä hän viittaa 1890-luvun alussa syntyneisiin näytelmiin *Papin perhe* ja *Anna Liisa*. Kielikuva on mielenkiintoinen, koska yleensä Canthin kehitys nähdään kypsymisenä, ei niin sanotusti takapakkina.

Loppulauseissaan Koskimies toteaa:

Canthin kirjailijantointa kaivaa alituisen tietty heikkouden toukka: hänen omituisen vähäinen puhtaasti esteettis-ammattillinen mielenkiintonsa ---Kauneudella ei ollut aivan suositun vieraan sijaa hänen runsaassa pöydässään. (E 238)

Näin Koskimieskin asettuu Tarkiaisen kanssa samoille linjoille, mitä tulee Canthin teosten taiteelliseen arvoon. Lopputulema on, että huolimatta monista kirjallisista esikuvistaan etenkin 1890-luvulla Canth kohosi "miltei ensiluokkaiseen saavutuksiin, ellei kokonaisissa näytelmissä, niin ainakin yksityisissä kohtauksissa ja näytöksissä". (E 235)

3.3. Virikkeitä toisen luokan kirjallisuudesta

Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon -teos ilmestyi vuonna 1965 jälleen Koskimiehen kirjoittamana. *Elävän kansalliskirjallisuuden* ja *Suomen kirjallisuuden* välillä on yli 20 vuotta, mutta kovinkaan merkittävästi Koskimies ei ole käsitystään Minna Canthista muuttanut. Sävy on ehkä asiallisempi ja suhtautumistapa etäisempi kuin *Elävässä kansalliskirjallisuudessa*. (Nieminen & Niemi 1988, 83.) Canthille on omistettu teoksessa peräti 43 sivua. Sivumääräisesti Canth häviää tällä kertaa selvästi Juhani Aholle, joka on saanut opukseen 69 sivua. *Suomen kirjallisuus I–VIII* (1963–1970) on edeltäjiensä tavoin kirjailijakeskeinen kirjallisuushistoria, onpa sitä sanottu myös "pikkutarkaksi elämäkertakokoelmaksi" (Pakkanen 6.11.1999).

Koskimies on selvästikin perehtynyt Canthin elämäkertoihin –Hagmanin tai ainakin Frenckell-Thesleffin elämäkertaan. Hän kuvailee Tarkiaista huolellisemmin Canthin lapsuuden- ja nuoruudenvaiheita eikä anna muutta mutkitta ymmärtää, että Canth olisi ammentanut teoksiinsa omista avioliittokokemuksistaan. Sen sijaan Koskimies toistaa Frenckell-Thesleffin käsityksen, että avioliitto lehtori J. F. Canthin kanssa oli onnellinen. (SK 29)

Nyt Koskimies jakaa Canthin tuotannon selkeästi kolmeen kauteen: Viattomuuden kauteen (1880-luvun alku), taistelukauteen (1880-luvun loppupuoli) ja psykologiseen kauteen (1890-1895). (SK 32, 37, 62) Tarkiaisen linjauksia myötäillen myös Koskimies pitää taistelukauden teoksia tendenssikirjallisuutena, jonka taiteellisia ansioita keskittyminen naiskysymykseen vähentää. Koskimies toteaa, että "tämä keskittyminen lisää hänen työnsä iskuvoimaa, ja sillä on siten ollut historiallista merkitystä, mutta runoilijan työtä se kaventaa". Vaikka Koskimies kertoo Canthin saaneen kirjallisia vaikutteita aikansa suurilta ajatteliijoilta, toteaa hän hieman halpamaisesti tämän nauttineen kehitysvuosinaan lähinnä vain monenkarvaista alakasvillisuuden tuotetta. Canthin suureksi synniksi Koskimies lukee sen, että tämä saattoi lukea feminististä kirjallisuutta vain sen takia, että se oli naisten kirjoittamaa naisesta. (SK 34) Herätteitä Canth sai tendenssikauden aikana Koskimiehen mukaan Ibsenin ja Björnsonin lisäksi myös muun muassa sellaisilta ajatteliijoilta kuin Henry Thomas Buckle (1821–1862), Herbert Spencer (1820–1903), Henry George (1839–1897), Georg Brandes (1842–1927) ja Stuart Mill. (SK 33)

Työmiehen vaimo -näytelmää Koskimies luonnehtii nyt suomalaisen kirjallisuuden merkkiteokseksi –sen ilmeisestä taiteellisesta riittämättömyydestä huolimatta. Kuten hän toteaa:

Suomi ei enää 1885, *Työmiehen vaimon* ilmestyttyä ja tultua esitetyksi, ollut takapajuisen jälkiromantiikan eikä vaarattoman kirjallisen lepertelyn maa, vaan otti osaa edistyksellisen etujoukon taisteluihin –ainakin partiokahakointiin. (SK 37)

Vaikka näytelmä oli siis Koskimiehen mielestä merkittävä virstanpylväs suomalaisen teatterin ja kirjallisuuden historiassa, soimaa hän sitä muun muassa siitä, ettei kokonaisuus pysy kiinteänä. Henkilöiden kuvausta hän pitää kaavamaisena ja erityisesti Homsantuun roolia hatarasti rakennettuna. Jälleen kerran Koskimies nostaa esille toisen luokan kirjallisuuden aiheen virikkeiksi. (SK 41, 44)

Canth häviää jälleen Aholle paitsi sivumääräisesti myös taiteellisesti. Koskimies nostaa esille nytkin Canthin *Hannan* ja toteaa, että "puutteet, joista tärkein lienee runollisen kosketuksen ja hohdon puuttuminen, käyvät perin selvinä ilmi, jos näitä kohtia vertaa Ahon *Papin tyttären* vastaaviin kohtiin". Seuraava kommentti käy suorastaan loukkauksesta: "Tanakka aatenainen ei tietenkään voinut kieltää itseään, kun tarjoutui tilaisuus naisen kasvatuksen pohtimiseen." Kuten Tellervo Krogerus (1994, 10–11) toteaa, tässä vähättelevässä traditiossa (johon lukeutuu Koskimiehen lisäksi professori Tarkiainen kirjallisuushistorioineen) "Canthin tuotannon ja hänen vartalonsa arviointi näyttävät liukuneen päällekkäin".

Koskimies toteaa vielä, että *Hanna* on realismin arkileipää ja kaiken kaikkiaan melko keskinkertainen. Jälleen kerran hän tunnustaa teoksen kuitenkin historiallisesti merkittäväksi toteamalla, että "aatetaistelun murroskaudessa se merkitsi uutta järeää ja räjähtävää ammusta, ja sen sirpalevaikutukset tunnettiin laajalti ja selvästi". (SK 52, 54) Kirjallisia esikuvia Koskimies hakee *Hannan* kohdalla muun muassa ranskalaisesta Emile Zolasta (1840–1902), tanskalaisesta Herman Bangista (1857–1912) ja monen muun tapaan Ibsenistä ja Björnsonista. (SK 51) Koskimiehen tavassa kirjoittaa Canthin sanomalehtityöstä on vähättelyä: hän puhuu "sanomalehtikynäilystä", "askartelusta" ja "suomentelusta".

Koskimies on sisällyttänyt kirjailijaesittelyyn valaisevia lainauksia Canthin laajasta kirjeenvaihdosta. Hän pyrkii myös valottamaan Canthin yksityistä puolta alaotsikon "Henkilökohtaisia olosuhteita" alla. Aikalaistodistukset kertovat Canthin nopeasta käsityskyvystä, sukkeluudesta, tarmokkuudesta ja ilomielisyydestä. Kanttilan elämää kuvaillaan paljolti samalla tavalla kuin Lucina Hagmanin elämäkerrassa.

Papin perheen kohdalla alkoi Koskimiehen mukaan tulisin into talttua ja luonnollinen vastavaikutus oli odotettavissa. Canthin viimeistä draamaa *Anna Liisa* Koskimies pitää monen muun kirjallisuushistorioitsijan tavoin tämän onnistuneimpana näytelmänä. Kirjallisuudentutkija suitsuttaa teosta rakenteen kannalta miltei täydelliseksi kouluesimerkiksi. Hän pitää kirjailijan kehitystä huimaavana alkuaikojen näytelmiin verrattuna. Näkyvissä on "kohoaminen realistin usein likinäköisestä elämänläheisyydestä avaraan hengenläheisyyteen". (SK 62, 67, 69) Tolstoin vaikutus on jälleen esillä. Koskimies ei aivan lämpene Frenckell-Thesleffin perusteluille plagiaatin kumoamiseksi, mutta katsoo, että kysymys lainasta tai plagiaatista on toisarvoinen. Joka tapauksessa Canth koki jo 1880-luvun lopulta lähtien mielenkiintoa Tolstoin teoksia ja etenkin hänen uskonnollista julistustaan kohtaan. (SK 67)

Canthin myöhäiskauden teoksista Koskimies nostaa esille "Agnes"-novellin. Hänen mukaansa se lukeutuu varhaisen suomenkielisen novellitaiteen kaikkein huomattavimpiin saavutuksiin. Nyt Canth nostetaan jopa Ahon tasolle, sillä "Agnes"-novellin herkullisimmat kohdat ovat Koskimiehen mukaan "hyvin verrattavissa Juhani Ahon uudenaikaisen novellistiikan parhaimpiin kohtiin". (SK 70, 71)

Canthin merkitystä ja vaikutusta pohtiessaan Koskimies toteaa, että Canthin psykologiset teokset, kuten *Salakari* ja "Agnes" ovat pitäneet asemansa parhaiten vaativassa kirjallisuustaiteessa. Koskimies perustelee asiaa seuraavasti:

Canth osoittaa sellaisissa teoksissa pystyvänsä irtautumaan enemmän tai vähemmän tarkoituksellisesta feminismistä tämän sanan monipuolisimmassa merkityksessä ja avartumaan puhdasta ja täyteläistä ihmiskuvausta kohti. (SK 71)

Merkittävimpana Koskimies pitää Canthin panosta näyttämötaiteeseen, jossa hän pääsi todellisiin tuloksiin vasta elämänsä viimeisinä vuosina, *Papin perheen* ja *Anna Liisan* tekijänä. Nekään eivät Koskimiehen mukaan yllä korkeimmille huipuille, mutta ovat joka tapauksessa suomalaisen näytelmän merkkiteoksia. Viimeiseksi Koskimies tuo esille Canthin sukupuolen. Synnynnäisiä naispuolisia draamarunoilijoita maailmankirjallisuudessa on niukalti, ja Suomi voi osoittaa omistavansa sellaisen poikkeushenkilön, summaa kirjallisuudentutkija. (SK 72)

Koskimies siis tunnustaa Canthin historiallisen merkityksen, vaikka katsoo aatteen palon vähentäneen etenkin tendenssikauden teosten taiteellista arvoa. Todellista taidetta Canth pystyi Koskimiehen mukaan luomaan vasta jätettyään "tarkoituksellisen feminismin". Juhani Ahoa Koskimies käyttää eräänlaisena taiteellisen tason mittarina ja vertaa Canthia tähän lähinnä negatiivisesti, joskin "Agnes" saa kunnian edustaa lähes samaa tasoa kuin Ahon teokset. Loppukaneetiksi Koskimies jättää ajatuksen siitä, että olihan Canth sentään naisnäytelmäkirjailijana poikkeusyksilö.

Sekä Tarkiainen että Koskimies, kirjallisuushistoriamme vuosikymmeniset auktoriteetit, maalasivat Tellervo Krogeruksen (1994, 10–11) mukaan Minna Canthista kuvat, joissa vaikuttivat "pinnanalaiset varautuneisuuden virrat" ja "pienentämisen strategiat." Voidaankin tässä yhteydessä puhua tutkijan ennakoasenteesta, jota ei ole artikuloitu eikä ehkä edes tiedostettu (Hinkkanen 1997, 127).

3.4. Aika toimikoon suodattimena

Kirjallisuudentutkija Kai Laitisen suppeahko *Suomen kirjallisuuden historia* ilmestyi vuonna 1981. Sen tyyli on Canthia ylistävä, eikä edeltäjien tapaan tämän töitä kritisoida millään tavalla. Laitinen on onnistunut tiivistämään sanottavansa viiteen sivuun. Sen enempää eivät sen puoleen muutkaan mukaan päässeet realistit sivuja ole saaneet.

Lopputuloksena on kuitenkin varsin informatiivinen, vaikka pakostakin Canthin elämä ja työt laukataan hengästyttävällä vauhdilla läpi. Kuin ihmeen kaupalla Laitinen onnistuu vielä mahduttamaan joukkoon juoniselostuksia ja lainauksia teoksista. On kuin lukisi *Valittujen Palojen* tiivistelmäkirjaa. Lukeminen on helppoa myös Laitisen ilmeikkään kielen ansiosta.

Laitinen avaa mielenkiintoisesti näkemystään merkittävästä kirjallisuudesta teoksen jälkisanoissa:

Merkittävää on sellainen taide, joka kykenee kestämään tarkastelun myös uusista, muuttuneista näkökulmista ja antamaan jotakin myös toisten aikojen ja toisten tapojen kasvateille. Tässä mielessä aika todella toimii ankarana kriitikkona ja suodattimena. (SKH 618)

Edeltäjistään poiketen Laitinen ei jaa Canthin teoksia tarkkarajaisiin kausiin. Esimerkiksi *Papin perheestä* Laitinen toteaa, että vaikka se on usein nähty käännekohtana Canthin tuotannossa, tuntuu puhe "kääntymyksestä" liioitellulta. Näytelmässä on Laitisen mukaan jäljellä paljon vanhaa ruutia. Vaikka Canthin loppukauden työt keskittyivät yhä enemmän yksilöllisiin ongelmiin, on Laitisen mukaan yhteiskunnallinen tausta jatkuvasti vaikuttamassa ennakkoluulojen, sitovien moraalikäsitteiden tai jähmettyneiden tottumusten muodossa (SKH 234) Samoilla linjoilla on itse asiassa Canth-tutkija Minna Maijala, joka väitöskirjassaan (2008, 13) osoittaa, että psykologinen ja yhteiskunnallinen kietoutuvat yhteen koko kirjailijan kypsän tuotannon ajan. Tosin ajatuskulku on käänteinen, sillä Maijala näkee psykologista yhteiskunnallisesta ja Laitinen yhteiskunnallista psykologisesta.

Papin perhettä Laitinen pitää Canthin tasapainoisimpana ja valoisimpana tuotteena, samoin *Anna Liisasta* hän toteaa, että se on Canthin voimakkaimpiin kuuluva näytelmä. Laitinen suitsuttaa Canthia etenkin draamatikkona: Canth on hänen mukaansa siihenastisen suomenkielisen kirjallisuuden puhtasverisin draamatikko. Itse asiassa Laitinen on kirjallisuushistorioitsijoista ensimmäinen, joka antaa Canthille

itsenäisen aseman suomalaisen draaman muodon kehittelijänä. (SKH 235) Kuten Lappalainen (1990, 87) on todennut naiskirjailijat kuvataan harvoin innovatiivisina. Canthillekaan ei ole haluttu antaa omaperäisen draamatikron leimaa, vaan Laitisen historiaan saakka häntä on kuvailtu tyyliin "Kiven jälkeen ensimmäinen draamallinen kyky". (S 216) Laitisen kunniaksi voi lukea senkin, että hän ei selitä Canthin teatterikappaleiden suosiota yksinomaan teatterinjohtaja Kaarlo Bergbomin avulla. Sen sijaan hän toteaa, että syy menestykseen oli Minna Canthin omassa panoksessa. Laitinen siteeraa Eino Leinin sanoja: "Kaikkein hän tarttuu aina yhtä voimakkaalla, aina yhtä rohkealla ja kovakouraisella otteella". (SKH 235)

Laitisen kirjailijaesittely on poikkeuksellisen kriittinen, ainakin mitä tulee Canthin teoksiin. Hän uudistaa kirjailijakuvaa näkemällä Canthin kirjailijakehityksen enemmänkin liukumona kuin tarkkarajaisina kausina kuten aikaisemmat kirjallisuushistorioitsijat. Ennen kaikkea naisasianainen loistaa poissaolollaan. Olennainen osa Canthin elämäntyöstä jää näin pimentoon, vaikka toki selväksi tulee, että Canth otti teoksissaan kantaa yhteiskunnallisiin aiheisiin. Taustalla lienee Laitisen edustama uskriittisyys, joka keskittyi lähinnä itse teksteihin ja jätti kontekstin taka-alalle. Myös teosten arvottamatta jättämisen voi katsoa liittyneen Laitisen teoreettisiin lähtökohtiin.

Laitinen on itse todennut, että Canthin kirjailijaesittely oli teoksessa yksi niistä, joista hän saattoi tuntea erityistä onnistumisen iloa: osuus tuntui ikään kuin loksahdavan paikoilleen (Laitinen 1995, 154).

3.5. Vastakaanon esittelee anarkistin

Kirjallisuudentutkija Maria-Liisa Nevalan toimittama teos *"Sain roolin johon en mahdu"*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* ilmestyi vuonna 1989 ja herätti aikanaan paljon keskustelua. *Helsingin Sanomien* kulttuurikriitikko Pekka Tarkka kritisoi kovin sanoin teoksen naiskeskeistä lähestymistapaa toteamalla, että sukupuoli on yhtä vähän merkittävä tai kiinnostava valinnan perusta kuin luokka-asema. Tarkka rinnastaa teoksen kirjallisuudentutkija Raoul Palmgrenin (1912–1995) työläiskirjallisuutta kartoittaviin tutkimuksiin. Hänen mukaansa naiskirjallisuuden historian tutkijat ovat samalla tavalla ensin luoneet dogmin ja sitten tulkinneet teoksia sen mukaan. Tarkka kehottaa tutkijoita hylkäämään kaavat ja näkemään laajalti.

Retoriikka on arvostelussa kauttaaltaan naisia sekä kirjailijoina että tutkijoina väheksyvää (Nevala 2012, 100).

Naistutkimus oli 1980-luvulla vakiintunut Suomessakin yliopistolliseksi oppiaineeksi, ja suomalainen naisnäkökulmainen kirjallisuudentutkimus kehittyi nopeasti (nykyään puhutaan feministisestä kirjallisuudentutkimuksesta). Naisnäkökulmainen kirjallisuudentutkimus synnytti ajatuksen siitä, että olisi olemassa kirjoittavien naisten yhteinen traditio, toteaa Nevala kirjallisuushistorian "Teoksen synty" -luvussa. (SR 13) Oli aika haastaa kirjallisuushistorioita ja -kriittisiä perinteisesti hallinnut miehinen kaanon.

Tieteen termipankki (h) tuo esiin tutkijoiden keskeisen haasteen:

Feministitutkijat joutuvat jatkuvasti pohtimaan esimerkiksi sitä, olisiko parempi käsitellä ensisijaisesti naisten "omaa" traditiota vai naisten ja miesten yhteistä. Edellinen strategia voi johtaa feministisen tutkimuksen gettoutumiseen, jälkimmäinen uuteen sulautumiseen.

Feministinen tutkimus on osoittanut pystyvänsä synnyttämään yhä uusia teoreettisia näkökulmia ja haastanut myös muut kuin humanistiset tieteenalat, toteaa Maria-Liisa Nevala (2012, 101) omaelämäkerrassaan.

Feministinen tutkimus on tuonut esiin kirjallisen historian konstrukttiivisen luonteen erityispiirteitä. "Kun kirjallisen tradition tarkastelun yhdeksi perustaksi otetaan mukaan sukupuolijärjestelmä, osoittautuu, että olemassaolevat kirjallisuushistoriat ovat erittäin miehisiä konstruktioita", toteaa Rojola (1989, 103, 104) *Kirjallisuushistoria tänään* -teoksessa.

"Sain roolin johon en mahdu". *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* -teoksen alkusanoissa todetaan, että naisnäkökulmaisen kirjallisuudentutkimuksen yksi pyrkimyksistä on ollut aikaisemmin väheksyvästi käytetyn naiskirjailija-nimityksen puhdistaminen neutraaliksi käsitteeksi, joka viittaa vain kirjoittajan sukupuoleen ja jossa ei periaatteessa pitäisi olla mitään marginalisoivaa. Teos lähtee siitä olettamuksesta, että on olemassa tietynlaista naiskirjallisuutta. Se kysyy, mitä tuo "naisuus" kirjallisuudessa on. (SR 13–14)

Canthin kirjailijanura ei ollut mitenkään ajan naiselle tyypillinen, kuten Nevala osuudessaan toteaa. Poikkeuksellista oli jo se, että Canth pääsi avustamaan miestään sanomalehden toimittamisessa. Se oli hänen kirjailijakoulunsa. Miehensä kuoleman jälkeen Canth ei ollut enää naimisissa olevien naisten tapaan holhouksen alainen vaan itsenäinen nainen. Pian leskeksi jäätyään Canth otti haltuunsa isänsä konkurssiin

menneen lankakaupan ja näin sekä henkisen että aineellisen itsenäisyyden edellytykset oli luotu. (SR 213)

Poikkeuksellista oli myös se, että Canthia ei sivuutettu pienillä kohteliaan alentuvilla arvostelukommenteilla, niin kuin monet muut kirjoittavat naiset sivuutettiin. Nevala etsii mielenkiintoisesti syitä Canthin lajivalinnasta. Teatteri on julkinen taidemuoto ja siellä asiat pauskautuvat katsojan silmille. Kokemus on kollektiivinen ja siitä ei pääse eroon niin kuin kirjasta pääsee sulkemalla sen. Lisäksi näytelmät saavuttivat laajemman yleisön kuin proosa ja lyriikka. (SR 213, 214, 247)

Klassisia naiskirjailijan uran piirteitä Canthin kirjailijanurassa oli muun muassa se, että hänellä ei koskaan ollut omaa työhuonetta, vaan hän kirjoitti olohuoneessa sermin takana. Porukkaa meni ja tuli, eikä työ voinut olla pitkäjänteistä. Novelli ja näytelmä sopivat lajeina tällaiseen työrytmiin paremmin kuin romaani. Yön hiljaiset tunnit olivat parasta työaika. Päivät kuluivat kauppaliikkeessä, joten työtahti oli melkoinen. (SR 247) Koskimies toteaa omassa kirjallisuushistoriassaan, että Canth kirjoitti kertomuksensa "melko huolettomasti, yrittämättä syventyä tekniikan ja tyylin salaisuuksiin, viimeistelemättä ja hiomatta". (SK 69) Hän jättää mainitsematta edellä mainitut olosuhteet, joilla on varmasti ollut vaikutuksensa.

Nevala korostaa naisasiaa Canthin kirjallisen ohjelman peruspilarina. Teos nostaa esille Canthin teksteistä kenties merkityksellisimpänä *Valvojassa* vuonna 1884 julkaistun "Naiskysymyksestä" -artikkelin ja pitää sitä hänen kirjallisen ohjelmansa kiteytymänä.

Se on upea analyysi kirjoittajan oman ajan naisen asemasta ja kasvatuksesta, jolla sinetöidään hänen kohtalonsa. Canthin kaunokirjallisen tuotannon tarkastelun taustaksi artikkeli sopii erinomaisesti. Siinä on kiteytettynä hänen kirjallinen ohjelmansa. (SR 215)

Artikkeli sai jatkoa *Työmiehen vaimon* esityksen jälkeen vuonna 1885. Canth leimautuu anarkistiksi ja artikkelin radikaalifeministinen utopia hätäännyttää *Valvojan* lukijat, muotoilee Nevala. Toisen artikkelin teksti onkin melkein kuin Valerie Solanaksen SCUM-manifestista. (SR 215, 217)

Kirjailijaesittelyn punaisena lankana ovat Canthin naiset. Jo *Työmiehen vaimosta* lähtien Canth käänsi tietoisesti näkökulman miesten maailmasta naisten maailmaan. Teosten naiskuvat ovat kukin vuorollaan tietynlaisia aluevaltauksia. "Canthin tuotannon kiistaton päähenkilö on nainen" ja "sortuvien naisten virta on katkeamaton Canthin tuotannossa" toteaa Nevala. (SR 224, 246)

Canth moitti viimeiseksi tekstikseen jääneessä kirjasessa *Arvostelu Neiti Ellen Keyn viime lausunnoista Naisasiassa* naisliikettä siitä, ettei se ollut saanut vielä juuri mitään aikaan:

He (naiset) ovat aivan liian naisellisia, liian kärsivällisiä, liian pitkämielisiä, liian lauhkeita, liian helläsydämiä, liian - sanalla sanoen: liian kristillisiä. (SR 246)

Juuri näitä naisellisia, kärsivällisiä, pitkämielisiä, lauhkeita, helläsydämiä ja kristillisiä naisia Minna Canth itse oli tuotannossaan ikuistanut, toteaa Nevala. (SR 246) "*Sain roolin johon en mahdu.*" *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* käy läpi Canthin keskeiset näytelmät kuvaillen juonta ja kontekstoiden tekstit ajassa liikkuneisiin teemoihin kuten nuorsuomalaisten ja vanhasuomalaisten valtataisteluun, tyttökoulukasvatukseen ja keskusteluun kaksinaismoraalista. Teoksia ei arvoteta eikä mikään teos varsinaisesti nouse ylitse muiden. Erityisen mielenkiintoinen on näkökulma *Papin Perhe* -näytelmän yhteen päähenkilöön Hannaan: Hanna nostetaan tässä kirjallisuushistoriassa Canthin tuotannon ja ylipäätään suomalaisen kirjallisuuden ensimmäiseksi intellektuaalisesti ajattelevaksi naiseksi. Tapana on kuitenkin häivyttää tämä ulottuvuus näytelmän esityksissä, sillä tyypillisesti *Papin perhe* on perheen toisen tyttären Maijun näytelmä. Hannan tyyppi on ollut pitkään vieras suomalaisessa kirjallisuudessa, pohtii Nevala. (SR 235)

Mielenkiintoinen on myös pohdinta siitä, miksi *Anna Liisaa* pidettiin niin yksimielisesti tekijänsä parhaana näytelmänä. Yhdeksi syyksi naiskirjallisuuden linjoja luotaava teos esittää sen, että "kymmenessä vuodessa suomalainen teatterikritiikki oli kouliintunut arvioimaan Canthin näytelmiä, eivätkä esitykset enää 1890-luvulla synnyttäneet sellaisia tunteenpurkauksia kuin aikaisemmin." (SR 245)

Canthia ei tarvitse nostaa esiin historian hämäristä, kuten monen muun naiskirjailijan kohdalla tilanne on. "*Sain roolin johon en mahdu.*" *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* tuo esiin ennen kaikkea poikkeuksellisen naisen, joka kirjoitti naisista ja jonka kirjallisen ohjelman ydin oli naisasia. Canthin kohdalla ei voi puhua liian ahtaaseen rooliin tyytymisestä, sillä häntä ei juuri mikään pidätellyt. Tuoko teos sitten jotakin uutta Canthin kirjailijakuvaan? Virkistävää on ainakin se, että naisasiaa ei pidetä jonkinlaisena välttämättömänä pahana, joka pilaa muuten taiteellisen vaikutelman. Tuoreelta vaikuttavat myös pohdinnat siitä, miksi juuri Canthista tuli modernin realismin keulakuva, kun monet muutkin käsittelivät ennen

häntä ja hänen aikanaan samoja yhteiskuntasiveellisiä ongelmia. Se, että Canth valitsi juuri teatterin areenakseen saattoi olla merkittävä syy.

Canth ei ollut aikanaan mikään tyypillinen nainen tai naiskirjailija. Hänen aluevaltauksensa olivat itse asiassa sen ajan katsantokannan mukaan varsin miehisiä. Hän nosti henkiihieverissä olleen lankakaupan menestyksekkääksi yritykseksi ja valitsi lajikseen juuri teatterin, julkisen taidemuodon. Onpa Canthia kutsuttu jopa "puolimiehiseksi suffragetiksi". Mikä Canthin teoksissa sitten oli "naiseutta"? Samoja pinnalla olevia teemoja käsittelivät samaan aikaan myös miehet Suomessa ja muualla Euroopassa. Ainakin teosten vastaanotossa korostui Canthin sukupuoli. Kauhistusta herätti muun muassa se, että hänen asemassaan oleva nainen kirjoitti esimerkiksi aviorikoksesta tai muusta kyseenalaista moraalialue edustavasta ilmiöstä. Itse asiassa ehkä huolestuttavimpana realistisessa kirjallisuudessa pidettiin Canthin aikana juuri sitä, että keskiluokkaiset naiset kuvaavat sellaista, mistä heillä ei pitäisi olla mitään tietoa, todetaan vuonna 1999 julkaistussa *Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan* -teoksessa, jota seuraavaksi tarkastelen (Lappalainen 1999, 22).

3.6. Canth ajan ilmiöiden ja hengen kuvaajana

Tuorein kirjallisuushistoriamme on peräisin vuodelta 1999. *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* on teossarja, jonka toisessa osassa (*Järkiuskosta vaistojen kapinaan*) Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori Päivi Lappalainen tarkastelee realismin kautta kirjallisuudessamme. Osuus alkaa kattavalla yhteiskunnallis-kulttuurisella kuvauksella ajankohdan ilmiöistä ja pinnalla olevista teemoista. Niin Lappalaisen osuudessa kuin myös koko teossarjassa on sukupuolinäkökulma näkyvästi läsnä. Realismia ja naturalismia koskevissa luvuissa Lappalainen kirjoittaa siitä, miten "realismin kauden keskeiseksi kuvattavaksi nousi nainen" monestakin eri syystä. (Parente-Čapková ym. 2015, 24; SK2 43–73)

Ilmestyessään kirjallisuushistoria palkittiin sekä valtion tiedonjulkistamis-palkinnolla (Pallari & Hyytinen 15.4.2000) että Lauri Jäntin säätiön tietokirjapalkinnolla. Jälkimmäisen perusteluissa todettiin:

Kirjasarjan näkemykset ja ratkaisut herättävät keskustelua ja polemiikkiakin, mutta palkintolautakunnan mielestä sarjan arvo kirjallisen kentän monipuolisena kartoittajana on kiistaton. (STT 15.1.2000.)

Arviossaan estetiikan emeritusprofessori Aarne Kinnunen (28.11.1999) kiittää kirjallisuushistoriaa muun muassa siitä, että ensimmäistä kertaa käsillä on teos, jossa pyritään kartoittamaan koko kirjallinen maailma. Sen sijaan kritiikkiä saa osakseen "idealistinen ohjelma, joka nostaa esiin nimenomaan ajan kirjallisten ja aatteellisten ajattelutapojen vuoropuhelua. Tästä logiikasta seuraa poikkeavien sulkeminen ulkopuolelle."

Teos on tarkasteltavana olevista kirjallisuushistorioista ainoa, joka ei ole kirjailijakeskeinen. Seuraava kommentti kuvaa osuvasti *Suomen kirjallisuushistoriaa*, jota leimaa tekstikeskeisyys siinä merkityksessä kuin Yrjö Varpio sen määrittelee:

Tekstikeskeinen olisi kirjallisuushistoria, joka keskittyy kuvaamaan itse kaunokirjallisten tekstien muuttumista. Tällainen kirjallisuushistoria antaisi kuvan kirjallisuuden lajien, tekstien rakenteluperiaatteiden, tekstistä luettavien tyyli-ihanteiden, motiivien, aiheiden jne. käytön muuttumisesta, ja mahdollisesti suhteuttaisi nämä muutokset yhteiskunnan muutoksiin. (Varpio 1980, 60.)

Varpio onkin *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* -teossarjan päätoimittaja. Varpio kiinnittää myös huomion siihen, että kaikkein vähiten on näyttöä lukijakeskeisestä kirjallisuushistoriasta (Varpio 1980, 61). Tuorein kirjallisuushistoriamme korjaa myös tätä tilannetta siinä mielessä, että se luo Canthin teosten vastaanotosta väitelleen Leeni Tiirakarin johdolla koko sivun katsauksen siihen, miten Minna Canthia aikanaan luettiin. (SK2 17)

Suomen kirjallisuushistoria 1–3 -teossarjassa on havaittavissa piirteitä siitä, mitä Perkins (1992, 53) kutsuu postmoderniksi tietosanakirjaksi (*postmodern encyclopedia*). Teos koostuu useista esseistä, jotka muodostavat laajan kokonaisuuden. Tietosanakirjamuotoon on mahdollista liittää hyvinkin monenlaista materiaalia aina biografiaista sosiaalihistoriaan, teosten vastaanottoon ja esimerkiksi kritiikkiin. Usein tämäntyyppiset teokset kirjoittaa useasta asiantuntijasta koostuva komitea.

Canth on teossarjan toisessa osassa muiden realistien tapaan kudottu yhteiskunnallis-kulttuuriseen kontekstiin. Hänen teostensa yhteyttä ajassa liikkuviin teemoihin ja eurooppalaisiin vaikutteisiin valotetaan. Vaikka Canthia ei nostetakaan mitenkään jalustalle, mainitaan hänet pitkin matkaa useaan otteeseen ja hänen teostensa aikalaisvastaanottoa käsitellään kokonaisen sivun verran. Myös kuvituksessa näkyy Canth: häneen liittyviä kuvia on vajaan 70 sivun matkalla viisi kappaletta. Lisäksi Canth on ainoita kirjailijoita, joiden teosten juonikuvioita selostetaan perusteellisemmin. Esimerkiksi *Työmiehen vaimo*, *Kovan onnen lapsia* ja *Anna Liisa*

saavat huolellisen esittelyn Lappalaisen osuudessa.

Fokus ei ole yksittäisissä kirjailijoissa tai teoksissa, vaan pikemminkin ajan ilmiöissä ja teosten ymmärtämistavoissa. Kuten Susanna Pakkanen (6.11.1999) toteaa "teossarja on kirjallisuuden tyylien, lajien ja teemojen laava esittely; tekstien eikä tekstintekijöiden historiaa." Varpio pitää tuoreimman kirjallisuushistorian pääerona edelliseen kattavaan (*Suomen kirjallisuus I–VIII* -teos) sarjaan verrattuna sitä, ettei enää etsitä suomalaisuutta tai kaivella kielen juuria. Kyse on ennemminkin siitä, miten kirjallisuutemme on toiminut osana eurooppalaista kirjallisuushistoriaa. (Ahola 25.10.1999.)

Suomen kirjallisuushistoria 2 pyrkii selkeästi välttämään kanonisointia, sillä kirjailijoita ja heidän teoksiaan ei arvoteta. Varpio onkin todennut:

Nykypäivän lähtökohdista käsin ei voi pitää kovin houkuttelevana tehtävänä kirjallisuushistoriankirjoituksen refleктоimattomana sivutuotteena syntyvää kanonisointia. Tässä on yksi syy siihen, miksi tämän päivän kirjallisuushistoriankirjoittaja tuntee enemmän vetoa ilmiöiden, tyylien, ihanteiden, tavoitteiden, ymmärtämistapojen historiaan kuin yksittäisten teosten ja yksittäisten kirjailijoiden "bio-bibliografiseen" historiaan. (Varpio 1995, 10.)

Lukija jää jopa kaipaamaan jonkinlaista faktalaatikkoa Canthista. Synnyin- ja kuolinvuosi mainitaan sentään, jos ne osaa lopussa olevasta henkilöhakemistosta hakea. Tässä kohtaa viimeistään huomaa sen, miten tottunut on perinteisiin kirjailijakeskeisiin kirjallisuushistorioihin. Kirjallisuushistoria pyrkii tietoisesti eroon perinteisestä bio-bibliografisesta lähestymistavasta eivätkä fokuksessa enää ole yksilöt vaan pikemminkin näiden teokset osana aikansa diskurssia.

Kaiken kaikkiaan Canthin – ja muidenkin realistien – teoksia mainitaan silloin, kun ne iskevimminkin edustavat jotakin ajankohtaista ilmiötä tai ovat lajityypille erityisen luonteenomaisia. Kirjailijat ovat mukana, sikäli mikäli ne edustavat jotakin laajempaa ilmiötä. Lopussa ei perinteisten kirjallisuushistorioiden tapaan puntaroida kirjailijoiden jälkeensä jättämää perintöä tai merkitystä tänä päivänä. Siihenkään, mitkä teokset ovat kestäneet parhaiten kulutusta, ei puututa – kysymys, johon monet kirjallisuushistoriat ovat halunneet sanoa sanasensa.

Canth nähdään aikansa yhteiskunnallis-kulttuurisessa kontekstissa, ja pääällimmäiseksi jää vaikutelma kirjailijasta, joka monella tapaa onnistui tuotannossaan kuvaamaan muuttuvaa todellisuutta ja vaikuttamaan siihen. Canthin nimeen palataan teoksessa tuon tuosta, minkä voisi tulkita osaltaan viestiksi siitä, että

kyseessä on merkittävä ja arvostettu realistisen kirjallisuuden edustaja. Canth on myös ainoa kirjailija, jolle on omistettu kokonainen sivu realismia ja naturalismia käsittelevässä osuudessa. Mielenkiintoista ja kuvaavaa kuitenkin on, että sivulla ei esitellä Canthia henkilönä tai hänen teoksiaan vaan teosten aikalaisvastaanottoa, mikä sekin korostaa osaltaan tämän kirjallisuushistorian tulokulmaa, joka ei ole tekijöissä eikä teoksissa vaan ajan ilmiöissä ja teosten ymmärtämistavoissa.

4. PÄÄTÄNTÄ

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellut Minna Canthin kirjailijakuvan muutoksia kolmen elämäkerran ja kuuden kirjallisuushistorian valossa. Aineistona on ollut yli 1400 sivua.

Biografiaan liittyvää tieteellistä kirjallisuutta on tänä päivänä yhä enenevässä määrin tarjolla. Akateemisen tutkimuksen etujoukoissa ovat kulttuurihistorioitsijat. Kirjallisuudentutkijalle soveltuvia teoreettisia työkaluja on kuitenkin haastavampi löytää ja biografian teoria on ripoteltuna useisiin eri lähteisiin. Moni kulttuurihistorian näkökulmasta laadittu teos osoittautui teoreettisesti varsin köykäiseksi. Eri lähteistä löytyneet tiedonjyväset muodostavat uskoakseni kuitenkin jonkinlaisen teoreettisen rungon elämäkertoja tarkastelemaan osuuteeni. Niin kirjallisuushistorioiden kuin elämäkertojenkin vertaileva lähiluku tarjosi puolestaan herkullisen kurkistusikkunan Canthin kirjailijakuvan muutosten tarkasteluun.

Analyysini perusteella voidaan todeta, että Canthin kirjailijakuva on kokenut ajan saatossa monenlaisia muutoksia. Elämäkerrat ovat rakentaneet Minna Canthin kirjailijakuvaa lähes 110 vuoden ajan. Niiden osalta suurin liikahtus on tapahtunut suhtautumisessa Canthin teosten taiteelliseen arvoon. Hagmanille Canth oli ennen kaikkea naisasianainen, joka pakatoi sanottavansa kirjalliseen muotoon. Yli sata vuotta myöhemmin Maijala tuo esiin ennen kaikkea aikansa merkittävimpiin lukeutuvan kirjailijan, joka kirjoitti itsensä osaksi eurooppalaista naturalismia. Lisäksi Maijala kääntää katseen juhlapuheista ja paraateista yksityiseen Minnaan. Tämän päivän Minna on yhä sankari, ehkä vain hieman eri tavalla kuin viime vuosisadan alussa.

Kirjallisuushistorioista piirtyy 1930- , 1940- ja vielä 1960-luvulla esiin kuva kirjailijasta, jonka teosten taiteellista arvoa aate himmensi. Kuten Tarkiaisen vuonna 1934 ilmestyneestä kirjallisuushistoriasta ja vielä Koskimiehenkin vuonna 1965 ilmestyneestä teoksesta välittyä, Canth nähtiin pitkään lähinnä naisasianaisena, jonka historiallista merkitystä ei kuitenkaan voi kieltää. Samaiset kirjallisuushistorioitsijat olivat myös luomassa kirjailijakuvaa epäitsenäisestä jäljittelijästä. Molemmat korostavat teatterinjohtaja Kaarlo Bergbomin osuutta Canthin teosten synnyssä. Koskimiehen vuonna 1965 ilmestyneessä kirjallisuushistoriassa Canth jää selkeästi kakkoseksi Juhani Aholle, kun Koskimies vertaa Canthia epäedullisesti tähän

aikalaiskirjailijaan.

Aineistoni osoittaa, että myös Canthin tuotannon hahmottamisessa on tapahtunut muutoksia. Perinteinen kolmeen kauteen jako on vaihtunut ymmärrykseksi siitä, että mitään "kääntymystä" tendenssikaudesta psykologiseen ei voida tarkkarajaisesti osoittaa. Yhteiskunnallinen on koko ajan vaikuttamassa psykologisessa ja psykologinen yhteiskunnallisessa.

Tutkielmassani nousee esille lisäksi se, että elämäkertureilla on agendoja, jotka vaikuttavat siihen, mitä seikkoja kohteesta tuodaan esiin. Hagmanilla pääpaino on naisasiassa, Freneckell-Thesleff tutkii Canthin teosten kautta tämän psyykeä ja Maijala tavoittelee Canthin kirjailijakuvan uudistamista, mikä näkyy muun muassa Ferdinand Canthin maineen "puhdistamisena" ja kirjailijan herkemmän puolen valottamisena.

Tarkastelin tutkielmassani ensin sitä, mitä seikkoja elämäkerturit nostavat esille Canthin elämänvaiheista. Hagmanilla on voimakas vaikeuksien-kautta-voittoon-narratiivi, johon liittyy käsitys vaikeasta avioliitosta, joka "herättää" naisasianaisen ja kirjailijan. Freneckell-Thesleff korostaa Canthin lapsuuden- ja nuoruudenkokemusten sekä alitajunnan merkitystä tämän tuotannossa, mikä kertoo elämäkerturin kiinnostuksesta Freudiin ja psykoanalyysiin. Elämäkerrassa näkyy myös Hippolyte Tainen vaikutus, sillä Freneckell-Thesleff valottaa huolella Canthin "verenperintöä". Maijalan kohdalla jo elämäkerran sisällysluettelo antaa osviittaa siitä, että hän hahmottaa 2000-luvun biografialle ominaisesti kirjailijan elämän monen identiteetin ja roolin kautta.

Seuraavaksi kohdistin huomioni Canthin teoksiin. Yksi tutkimuskysymyksistäni oli, mitä teoksia elämäkerturit ja kirjallisuushistorioitsijat ovat nostaneet esille eri aikakausina ja miksi. Canthin teoksia arvottavat kirjoittajat nostavat esiin harvinaisen yksimielisesti *Työmiehen vaimon* ja *Anna Liisan*. Jopa Canthiin penseästi suhtautuneet Tarkiainen ja Koskimies tunnustavat *Työmiehen vaimon* historiallisen merkityksen ensimmäisenä suomalaisena realistisena näytelmänä. *Anna Liisaa* puolestaan ylistetään lähes kautta linjan Canthin parhaana näytelmänä, Canthin "psykologisen kauden" teoksena. Käännekohtana siirryttäessä yhteiskunnallisen tendenssin kaudesta psykologiseen kauteen pidetään valoisia sävyjä sisältävää *Papin perhettä*. Tämän Canthin tuotannon tarkkarajaisen jaon ensimmäisiä kyseenalaistajia oli Kai Laitinen 1980-luvulla.

Freneckell-Thesleff tuo selvästi esiin, että hänen mielestään Canth ei novellistina yltänyt likimainkaan samanlaisiin saavutuksiin kuin draamatikkona. Hän

jatkaa freudilaista linjaansa ja tulkitsee lähes kaikki teokset omaelämäkerrallisiksi, etenkin *Hannan*. Myös Koskimies näkee *Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon* -kirjallisuushistoriassa, että nimenomaan draama oli se alue, jolla Canthin panos oli merkittävin. Kirjallisuushistorioitsijoista Laitinen on kuitenkin ensimmäinen, joka antaa Canthille itsenäisen aseman suomalaisen draaman muodon kehittäjänä.

Tarkastelin myös elämäkertureiden nostoja Canthin yksityiselämästä. Näistä kuvaavimpia esimerkkejä on kirjoittajien tapa puhua Canthin sairastelusta. Hagman ja Frenckell-Thesleff korostavat selviytymisaspektia, kun taas Maijala näkee, että Canthin vakava masennus jätti tämän elämään pysyvän piirteen. Mielenterveysongelmiin aina meidän päiviimme asti liitetty häpeä lienee syynä varhaisempien elämäkertureiden painotukseen. Hagmanin osalta selviytymisaspektin korostamisessa oli varmaan kyse myös siitä, että naisasian sankariksi ei olisi sopinut heikoista hermoista kärsivä nainen. Myös sairauteen liittyvien termien eläminen näkyy elämäkertoissa mielenkiintoisella tavalla, ja ne kertovat kirjoittamisajankohdan näkemyksistä.

Elämäkerrat ovat aikansa lapsia. Naisasia tarvitsi vahvaa esikuvaa vuosisadan alussa, aikana, jolloin naiset olivat vasta saaneet opiskeluoikeuden yliopistoon ja oikeuden äänestää eduskuntavaaleissa. Elämäkerrat olivat tuolloin tapa kirjoittaa näkyviin naishistoriaa ja samalla väylä naistietoisuuden kasvattamiseen. Lucina Hagmanin jättiläisurakka oli osa hänen yhteiskunnallista työskentelyään.

Sota-aikana ilmestynyttä Frenckell-Thesleffin Canth-elämäkertaa läpäisee biografistinen tutkimusote. Elämäkerturi pyrkii pääsemään kohteensa pään sisään ja näkee tämän kaikessa kirjallisessa toiminnassa omaelämäkerrallisuutta ja tukahdutettuja viettejä. Välillä tyyli lähentelee keittiöpsykologiaa. Inspiraation lähteenä on selvästi ollut Freud ja psykoanalyysi. Frenckell-Thesleffin hyväksi voi lukea sen, että hän arvioi Canthin teoksia esteettisesti – toisin kuin Hagman. Teos pyrkii kuitenkin ennen kaikkea tutustuttamaan lukijansa Minna Canthin persoonallisuuteen, kuten elämäkerturi päätösluvussa suoraan toteaa.

Maijalan elämäkerta on 2000-luvun lapsi, joka (ainakin haluaa) piirtää esiin uudella tavalla lähestyttävän taiteilijan ja ihmisen tämän ajan lukijalle. Maijalan tavoitteena on purkaa pinttyneitä Canth-myyttejä ja monipuolistaa Canthin kirjailijakuvaa. Tällainen myyttien ja aiempien kuvien kumoaminen ja

uudelleentulkinnat ovat yksi merkittävä uusi biografinen narratiivi, tapa kertoa elämästä. Jos Maijala ei nyt aivan riistä viittaa sankarin yltä tai suista kirjailijaa jalustalta, niin hän paljastaa yksityisen Minnan, joka on "pieni ja tavallinen, yhden ihmisen elämän kokoinen". (HHH 12) Tänä tunteiden aikakautena Canth on helppo tunnistaa niin sanotuksi erityisherkäksi ihmiseksi, jolla oli rikas sisäinen maailma ja joka eläytyi voimakkaasti ympäristön ärsykkeisiin. *Highly Sensitive Person* on yhdysvaltalaisen psykoterapeutti Elaine N. Aronin kehittämä, viime aikoina paljon pinnalla ollut termi (Aron 1999/2014). Haavoittuvainen Minna on mahdollisesti tämän ajan lukijan mielestä vielä suurempi sankari kuin edeltäjänsä.

Maijala painottaa elämäkertansa prologissa, että uusi elämäkerta ei pyri olemaan "vastaliike aikaisemmille luennoille, vaan tulkitsee ja rakentaa uutta Canthin kirjailijakuvaa kriittisesti niiden läpi." Hän väittää tarkastelleensa kirjassaan Lucina Hagmanin, Greta von Frenckell-Thesleffin ja Reetta Niemisen Canth-elämäkertoja kirjallisina kerrostumina, jotka ovat kukin osaltaan vahvistaneet nykyään vallitsevaa Canth-kuvaa. Käytännössä Maijala keskittyy kuitenkin kritisoimaan Hagmanin elämäkertaa. Huolellisen vertailevan lähiluvun perusteella en voi olla päätyvässä siihen johtopäätökseen, että kyseessä on vastaliike Hagmanin luennalle. Lisäksi jos Maijala olisi huolellisesti lukenut Frenckell-Thesleffinsä, hän ei olisi esittänyt esimerkiksi näkemystä Canthien avioliiton onnellisuudesta omana tutkimustuloksenaan. Voidaankin kysyä, vaikuttiko Frenckell-Thesleffin Canth-elämäkerran julkaisemisen ajankohta (sota-aikana) siihen, että se ei saavuttanut sen suurempaa valtapositiota. Mielestäni Maijala ei myöskään suhtaudu Canthin omaelämäkertaan riittäväällä kriittisyydellä, vaan siteeraa sitä ikään kuin totuutena, vaikka kyse on muun kirjallisuuden tapaan representaatiosta.

On huomattava, että Hagman tarjoaa kuusisataasivuisessa elämäkerrassaan runsaasti ikään kuin "raakamateriaalia". Hän päästää laajan kirjeenvaihdon avulla ääneen niin Minna Canthin kuin hänen ystävänsä ja tukijansa, lainaa pitkiä pätkiä useiden lehtien kritiikkejä ja selostaa sivukaupalla Canthin teoksia. Huolimatta elämäkerran ilmeisistä puutteista, näistä alkuperäisistä lähteistä välittyy jo mielestäni kuva hyvinkin herkstä taiteilijasta, joka oli muutakin kuin ikoninen naisasiataistelija. Uusin Canth-elämäkerta on kenties sulatellumpi kokonaisuus, jossa haavoittuvainen Minna tuodaan eksplisiittisemmin esiin, mutta yhtä kaikki se on velkaa edeltäjilleen.

Tarkasteltavana olevista kirjallisuushistorioista Tarkiaisen ja Koskimiehen

teokset eivät arastele välittäessään Canthista kuvaa lähinnä kehityskelpoisena kirjailijana, joka kohosi "miltei ensiluokkaiseen saavutukseen". Lähemmäs nykypäivää tultaessa Canth näyttäytyy omaperäisenä draamatikkona ja kykynä, joka sumeilematta iski ajan keskeisiin kysymyksiin. Siinä missä Tarkiainen ja Koskimies näkivät naisasian vain välttämättömänä pahana Canthin tuotannossa korostaa suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja luotaava kirjallisuushistoriamme sen olleen Canthin kirjallisen ohjelman peruspilari.

Tuorein kirjallisuushistoriamme pyrkii välttämään kanonisointia, eikä Canthia ja hänen teoksiaan arvioida. Samaa on nähtävissä myös *"Sain roolin johon en mahdu"*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* -teoksessa. Uusin kirjallisuushistoria pyrkii hahmottamaan kirjallisuuden suhdetta aikansa ajattelutapoihin ja kirjallisiin virtauksiin. Canthista välittyy kuva kirjailijana, joka onnistui harvinaisen iskevästi heijastamaan aikansa muuttuvaa todellisuutta ja vaikuttamaan siihen. Canthin arvostus näkyy siinä, että häneen palataan useaan otteeseen realisteja esittelevässä osuudessa. Myös Canthin teosten vastaanottoa valotetaan.

Kaksi tuoreinta kirjallisuushistoriaamme valaisee Canthin tuotantoa myös sukupuolinäkökulmasta. Nevala pohtii sitä, miten Canthin tuotannossa naisten ja yhteiskunnan naisille asettamien rajojen yhteentörmäys on useimmiten traaginen ja Lappalainen valottaa sitä, miten realismin kauden keskeiseksi kuvattavaksi nousi juuri nainen.

Jatkotutkimuksen aiheen tarjoaisi intertekstuaalisuus, millä tarkoitan sitä, miten elämäkerturit ja kirjallisuushistorioitsijat kehystävät Canthin tuotannon. Osa näkee tuotannossa vaikutteita pohjoismaisesta kirjallisuudesta, osa ranskalaisesta, saksalaisesta tai venäläisestä kirjallisuudesta. Canth oli erittäin lukenut kirjailija ja oli hyvin perillä aikansa ulkomaisesta kirjallisuudesta, jota hän pystyi pitkälti lukemaan alkuperäiskielillä. Tässä tutkielmassa pystyin vain lyhyesti sivuamaan tätä mielenkiintoista aihetta.

Minna Canthista on vuosikymmenten saatossa kirjoitettu monenlaisessa diskurssissa. Puhetapa on ollut toisinaan palvova, toisinaan vähättelevä tai psykologisoiva. Canthiin liittyviä myyttejä on yritetty purkaa ja kirjailijakuvaa uudistaa. Patsaaksi jähmetetystä Minnasta on sukeutunut haavoittuvainen ihminen. Taistelijan rinnalle on löytynyt taiteilija. Kirjailijaelämäkerrat ja kirjallisuushistoriat tavoittavat usein suuren yleisön ja niillä on siten merkittävä rooli kirjailijakuvan

luomisessa. On muistettava kuitenkin että kuten kaikessa historiankirjoituksessa, on niissäkin kyse valinnoista ja sitä kautta vallasta. Elämäkerrat ja kirjallisuushistoriat myös ankkuroituvat tiettyyn aikakauteen ja sen näkemyksiin.

LÄHTEET:

TUTKIMUSKOHTEET:

MCa = Hagman, Lucina 1906: *Minna Canthin elämäkerta. Ensimmäinen osa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

MCb = Hagman, Lucina 1911: *Minna Canthin elämäkerta. Toinen osa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

MC = Frenckell-Thesleff, Greta von 1944/1994: *Minna Canth*. Toinen, kuvitukseltaan uusittu painos. Suom. Tyyni Tuulio. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

HHH = Maijala, Minna 2014: *Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

S = Tarkiainen, Viljo 1934: *Suomalaisen kirjallisuuden historia*. S. 207–217. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

E = Koskimies, Rafael 1944: *Elävä kansalliskirjallisuus. Suomalaisen hengen vaiheita 1860–1940. I*. S. 191–242. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

SK = Koskimies, Rafael 1965: *Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon*. Toim. Matti Kuusi ja Simo Konsala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 29–72. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

SKH = Laitinen, Kai 1981: *Suomen kirjallisuuden historia*. S. 231–236. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

SR = Nevala, Maria-Liisa 1989: "Julkinen kirjailijanrooli –Minna Canth." Teoksessa *"Sain roolin johon en mahdu"*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala. S. 213–249. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

SK2 = Lappalainen, Päivi 1999: "I Kirjallisuus ratkoo nykyajan ongelmia: Epäkohdat esiin! – Realistit maailmaa parantamassa." S. 8–16, 18–42; "II Perhe, koti, kansa, isänmaa –kiista yhteiskunnan tukipylväistä." S. 43–73. Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Toim. Lea Rojola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724:2. Helsinki: SKS.

PAINETUT LÄHTEET:

Ahola, Suvi 25.10.1999: "Suomi saa uuden kirjallisuushistorian". *Helsingin Sanomat*.

Alpers, Antony 1996: "Biography – The Scarlet Experiment". Teoksessa *The Literary Biography. Problems and Solutions*. Ed. Dale Salwak. Iowa City: University of Iowa Press.

Aron, Elaine N. 1999/2014: *Erytisherkkä ihminen*. Suom. Sini Linteri. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Byatt, A. S. 1990/2008: *Riivaus. Romanttinen kertomus*. Suom. Marja Alopaeus. Helsinki: Teos.

Canth, Minna 1973: *Minna Canthin kirjeet*. Toim. Helle Kannila. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 313. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Haapala, Arto 1986: "Kuinka monta heitä on? Tekijät, tekijänroolit, tekijäpersoonat ja teoskohtaiset tekijät". Teoksessa *Teksti ja konteksti. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 40*. Toim. Jaana Anttila. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Halperin, John 1996: "The Biographer's Revenge". Teoksessa *The Literary Biography. Problems and Solutions*. Ed. Dale Salwak. S. 149–166. Iowa City: University of Iowa Press.

Hiidenmaa, Pirjo 2006: "Miksei tietokirjallisuutta tutkita?" Teoksessa *Tutkimusten maailma. Suomalaista kulttuurintutkimusta kartoittamassa*. Toim. Juha Herkman, Pirjo Hiidenmaa, Sanna Kivimäki & Olli Löytty. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Jyväskylän yliopisto. S. 223–230. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hinkkanen, Merja-Liisa 1997: "Oman elämänsä sankaritar? Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia". Teoksessa *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Toim. Eero Kuparinen. Turun yliopiston historian laitos. Julkaisuja n:o 43. S. 123–132. Turku: Turun yliopisto.

Hypén, Tarja-Liisa 1999: *Kuvassa oikealla Juhani Aho. Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen Aho-kuva 1880-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ihonen, Markku & Varpio, Yrjö 1995: *Helmi, Simpukka, Joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Tietolipas 137. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kantokorpi, Mervi 19.3.2014: "Suomalaisen naisliikkeen pyhimys päivitettiin särmikkääksi". *Helsingin Sanomat*.

Kinnunen, Aarne 28.11.1999. "Sellainen olo, että olisi päässyt tapahtumaan kaunokirjallisuuden käsittelyssä hienoinen sivistystason lasku. Kirjallisuushistorian hyvät, pahat ja rumat." *Helsingin Sanomat*.

Koskela, Lasse & Rojola, Lea 1997: *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Krogerus, Tellervo 1994: "Minna-rouvan elämästä Canthin tuotantoon". Teoksessa *Taisteleva Minna. Minna Canthin lehtikirjoituksia ja puheita 1874–1896*. Toim. Eila Tuovinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 606. S. 10–11. Helsinki: SKS.

Laitinen, Kai 1980: "Kirjallisuushistoria: linjanvetoa ja ongelmia". Teoksessa *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 33*. Toim. Auli Viikari. S. 7–59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laitinen, Kai 1995: "Kun tein kirjallisuushistoriaa. Kokemuksia, näkemyksiä ja epäilyksiä kirjallisuushistorioitsijan työstä." Teoksessa *Helmi Simpukka Joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Toim. Markku Ihonen ja Yrjö Varpio. S. 144–160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lappalainen, Päivi 1990: "Isän ääni: Kirjallisuushistoriamme ja patriarkaalinen ideologia". Teoksessa *Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus*. Toim. Pirjo Ahokas ja Lea Rojola. Turun yliopisto, taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:o 20. S. 71–95. Turku: Turun yliopisto.

Lappalainen, Päivi 1999: "Epäkohdat esiin! – Realistit maailmaa parantamassa." Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Toim. Lea Rojola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724:2. S. 8–42. Helsinki: SKS.

Lappalainen, Päivi 2000: *Koti, kansa ja maailman tahraava lika. Näkökulmia 1880-luvun ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 789. Helsinki: SKS.

Lappalainen, Päivi 2015: "2000-luvun Minna Canth". *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti AVAIN* 2015/1, S 106-108.

Leino, Eino 1909: *Suomalaisia kirjailijoita. Pikakuvia*. Helsinki. Otava.

Lepistö, Vappu 1991: *Kuvataiteilija taidemaailmassa. Tapaustutkimus kuvataiteellisen toiminnan sosiaalipsykologisista merkityksistä*. Tutkijaliiton julkaisusarja 70. Helsinki: Tutkijaliitto.

Leskelä-Kärki, Maarit 2014: "Suhteellista elämää. Relationaalisuus ja biografinen

vuorovaikutus". Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila ja Heidi Kurvinen. Historiallinen arkisto 141. S. 314–331. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leskelä-Kärki, Maarit 2017: *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Vantaa: BTJ Finland Oy.

Maijala, Minna 2008: *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1169, Tiede. Helsinki: SKS.

Maijala, Minna 2013: "Kerrottu Minna Canth. Kehitysromaanin vaikutteet ja naisasian ideologia Lucina Hagmanin elämäkerrassa". Teoksessa *Kirjallisuuden naiset. Naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Riikka Rossi & Saija Isomaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1391. S. 87–110. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nevala, Maria-Liisa 1989: "Julkinen kirjailijanrooli –Minna Canth." Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu*. Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Toim. Maria-Liisa Nevala. S. 213–249. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Nevala, Maria-Liisa 2012: *Mieleni talot –totta, tarua ja tulkintaa*. Helsinki: WSOY.

Nieminen, Reetta & Niemi, Irmeli 1988: "Suomen naiskirjailijat kirjallisuushistorioitsijain silmin". Teoksessa *Pöydänkulma ja maailma. Naiskirjallisuus tutkimuskohteena. Teoriaa, käytäntöä, lähteitä*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja - Ser. C. S. 73–124. Turku: Turun yliopisto.

Pakkanen, Susanna 6.11.1999: "Suomi sai uuden kirjallisuudenhistoriansa". *Helsingin Sanomat*.

Pallari, Leena & Hyytinen, Tuomas 15.4.2000: "Tiedonjulkistamispalkinto kirjallisuushistorian tekijöille". *Helsingin Sanomat*.

Parente-Čapková, Viola & Grönstrand, Heidi & Hapuli, Ritva & Launis, Kati 2015: "Marginaalit ja kultaiset hedelmät. Näkökulmia feministisen kirjallisuudentutkimuksen historiaan." Teoksessa *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*. Toim. Viola Parente-Čapková, Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli ja Kati Launis. Cultural History –Kulttuurihistoria 13. S. 9–39. Turku: Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaine.

Possing, Birgitte 2014: "Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu". Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila ja Heidi Kurvinen. S. 62–78. Historiallinen arkisto 141. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Possing, Birgitte 2017: *Understanding Biographies. On Biographies in History and*

Stories in Biography. University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol 538. Odense M: University Press of Southern Denmark.

Rojola, Lea 1989: "Uusi näkemys menneisyydestä. Feminismin haaste kirjallisuushistorian kirjoitukselle." Teoksessa *Kirjallisuushistoria tänään. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 43*. Toim. Liisa Saariluoma. S. 103–118. Helsinki: SKS.

Rojola, Lea (toim.) 1999: *Suomen Kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724:2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rytisalo, Minna 2018: *Rouva C*. Helsinki: Gummerus

Segers, Rien T. 1995: "Läpimurto ja kanonisointi: uusi haaste kirjallisuushistorialle? Kuinka Virginia Woolfista tuli kuuluisa." Teoksessa *Helmi Simpukka Joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Toim. Markku Ihonen ja Yrjö Varpio. S. 115–143. Helsinki: SKS.

Sepänmaa, Yrjö 1986a: Kirjailijapersoona ja hänen kuvansa. Teoksessa *Teksti ja konteksti. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 40*. S. 171–181. Toim. Jaana Anttila. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sepänmaa, Yrjö 1986b: *Kirjailijakuva*. Helsingin yliopiston Yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen monistesarja n:o 14. Helsinki: Yliopistopaino.

STT 15.1.2000: Jäntin palkinto kirjallisuus- historialle. *Helsingin Sanomat*.

Tridgell, Susan 2004: *Understanding Our Selves. The Dangerous Art of Biography. European Connections. Volume 12*. Bern: Peter Lang AG.

Varpio, Yrjö 1980: "Kirjallisuushistoria reseptioesteettisestä näkökulmasta". Teoksessa *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 33*. Toim. Auli Viikari. S. 60–70. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Varpio, Yrjö 1986: *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia*. Porvoo: WSOY.

Varpio, Yrjö 1995: "1900-luvun kirjallisuushistoria." Teoksessa *Helmi simpukka joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Toim. Markku Ihonen ja Yrjö Varpio. S. 7–18. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

Alanen, Virpi 5.5.2014: "Luultua haavoittuvaisempi sankaritar." *Kiiltomato*.
<https://kiiltomato.net/minna-majjala-herkka-hella-hehkuvainen-%E2%94%80-minna-canth/>

[haettu 31.3.2020]

Banner, Lois W. 2009: "Biography as History". *The American Historical Review*. Vol. 3/2009, 579–586:

[https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/30223919?](https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/30223919?seq=1#metadata_info_tab_contents%20/)

[seq=1#metadata_info_tab_contents%20/](https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/30223919?seq=1#metadata_info_tab_contents%20/)

[haettu 27.1.2019]

Benton, Michael 2005: "Literary Biography: The Cinderella of Literary Studies". *The Journal of Aesthetic Education*, Vol 39, No. 3 (Autumn 2005), pp. 44–57:

[https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/3527431?](https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/3527431?seq=1#metadata_info_tab_contents)

[seq=1#metadata_info_tab_contents](https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/3527431?seq=1#metadata_info_tab_contents)

[haettu 27.1.2019]

Benton, Michael 2011: "Towards a Poetics of Literary Biography". *The Journal of Aesthetic Education*, Vol 49, No 1 (Spring 2011), pp. 67–87:

[https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/pdf/10.5406/jaesteduc.45.3.0067.pdf?](https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/pdf/10.5406/jaesteduc.45.3.0067.pdf?refreqid=excelsior%3Aaa23f82be0748ee16b5b26829e7c592f)

[refreqid=excelsior%3Aaa23f82be0748ee16b5b26829e7c592f](https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/pdf/10.5406/jaesteduc.45.3.0067.pdf?refreqid=excelsior%3Aaa23f82be0748ee16b5b26829e7c592f)

[haettu 30.10.2018].

Halldórsdóttir Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit 2016: "Doing Biography". Teoksessa *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. S. 7–34. Toim. Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki ja Birgitte Possing. Turku: Turun yliopisto:

[file:///C:/Users/Omistaja/Downloads/biography_gender_history%20\(11\).pdf](file:///C:/Users/Omistaja/Downloads/biography_gender_history%20(11).pdf)

[haettu 17.2.2020]

Heinonen, Jenny 2007: Kirjallisuushistorian sukupuoli. -Suomen kirjallisuushistorioiden rakentuminen sukupuolen näkökulmasta lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Taideaineiden laitos. Suomen kirjallisuus. Tampere: Tampereen yliopisto.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/78265/gradu02015.pdf?sequence=1>

[haettu 19.1.2020]

Järvelä, Juha 2013: *Kaksi maailmaa. Sukupuoli Mika Waltarin kirjailijakuvassa, teksteissä ja niiden vastaanotossa 1925–1939*. Väitöskirja. Historian ja etnologian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto:

[https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/41655/978-951-39-5220-](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/41655/978-951-39-5220-4_vaitos13062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

[4_vaitos13062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/41655/978-951-39-5220-4_vaitos13062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

[haettu 1.11.2018].

Krogerus, Tellervo 17.12.2014:

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2816>

[haettu 3.10.2018].

minnansalonki a:

<http://www.minnansalonki.fi/exhibits/show/kirjailija-canth/minnacanth>

[haettu 12.10.2019]

minnansalonki b:

<http://www.minnansalonki.fi/exhibits/show/kirjailija-canth/tuotanto>

[haettu 12.10.2019]

minnansalonki c:

<http://www.minnansalonki.fi/exhibits/show/tasa-arvon-asialla/taisteleva-minna>

[haettu 12.10.2019]

Paavolainen, Pentti 2016: *Arkadian arki. Kaarlo Bergbomin elämä ja työ II. 1872–1887*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja, numero 51. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/165310/TeaK_51.pdf?sequence=1&isAllowed=y

[haettu 12.10.2019]

Perkins, David 1992: *Is Literary History Possible?* Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press:

<https://epdf.pub/is-literary-history-possible.html>

[haettu 31.3.2020]

Riikonen H.K. 2000:

<file:///C:/Users/Omistaja/Downloads/58219-Artikkelin%20teksti-58818-1-10-20160527.pdf>

[haettu 10.11.2019]

Rytisalo, Minna 27.10.2018. Helsingin Kirjamessut. Haastattelijana Jenni Haukio. Yle Arena.

[haettu 30.11.2018].

Svenska Litteraturskällskapet i Finland:

<https://web.archive.org/web/20150707224508/http://www.sls.fi/sv/content/greta-von-frenckell-thesleff>

[haettu 12.10.2019]

The Center for Biographical Research/nettisivut:

<http://blog.hawaii.edu/cbrhawaii/about/>

[haettu 31.3.2020]

Tieteen termipankki a:

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:el%C3%A4m%C3%A4kerta>

[haettu 6.11.2018].

Tieteen termipankki b:

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kirjailijakuva>

[haettu 17.11.2018].

Tieteen termipankki c:

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kirjallisuushistoria>

[haettu 8.11.2019]

Tieteen termipankki d:

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kaanon>

[haettu 8.11.2019]

Tieteen termipankki e:

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kehitysromaanin>

[haettu 7.11.2018].

Tieteen termipankki f:

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:omael%C3%A4m%C3%A4kerta>

[haettu 26.3.2020]

Tieteen termipankki g:

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Estetiikka:sublimaatio>

[haettu 26.3.2020]

Tieteen termipankki h:

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:feministinen_kirjallisuudentutkimus

[haettu 8.11.2019]

Tiirakari, Leeni 14.7.2015:

<https://blogs.helsinki.fi/minunaarteeni/2015/07/>

[haettu 10.11.2019]

Uusitalo, Mari 2005: "Todellisuus on lause, jonka kirjoitan". Omaelämäkerrallinen ja fiktiivinen kerronta sekä minuuden kerrokset Pirkko Saision teoksissa *Pienin yhteinen jaettava*, *Vastavalo* ja *Punainen erokirja*. Pro gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/9018/URN_NBN_fi_jyu-200613.pdf?

[sequence=1](#)

[haettu 26.3.2020]

Valvoja no 2/1907:

[https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/497937?
term=Lucina&term=Hagman&term=Canthin&term=Canth&term=Canthia&term=Can
thissa&page=70](https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/497937?term=Lucina&term=Hagman&term=Canthin&term=Canth&term=Canthia&term=Canthissa&page=70)

[haettu 10.11.2019].

Valvoja no 10/1911:

[https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/498038?
term=Lucina&term=Hagman&term=Canthin&term=Hagmanin&term=Canth&term=
Canthista&page=64](https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/498038?term=Lucina&term=Hagman&term=Canthin&term=Hagmanin&term=Canth&term=Canthista&page=64)

[haettu 10.11.2019].

Wikipedia a:

https://fi.wikipedia.org/wiki/Lucina_Hagman

[haettu 12.10.2019]

Wikipedia b:

https://fi.wikipedia.org/wiki/Minna_Maijala

[haettu 12.10.2019]